

**PLAN JAVNOG ZDRAVLJA
GRADA NOVOG PAZARA
2019 – 2026**

SADRŽAJ

Uvodna reč Gradonačelnika.....	4
Savet za zdravlje	5
Radna grupa za izradu Plana.....	5
Metodologija rada	6

DEO PRVI: ZDRAVSTVENI PROFIL GRADA NOVOG PAZARA

1. PODACI O TERITORIJI GRADA NOVOG PAZARA	7
1.1. Prirodne karakteristike.....	7
1.2. Istorijski osvrt.....	8
2. VITALNI I DEMOGRAFSKI POKAZATELJI.....	8
3. ZDRAVSTVENI POKAZATELJI	11
3.1. INDIKATORI DOSTUPNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE	13
3.1.1. Obezbeđenost lekarima	13
3.1.2. Obuhvat žena zdravstvenom zaštitom.....	14
3.2. INDIKATORI EFIKASNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE.....	14
3.2.1. Prosečan broj poseta po izabranom lekaru	14
3.2.2. Posete u službama za zdravstvenu zaštitu dece predškolskog uzrasta	16
3.2.3. Posete u službama za zdravstvenu zaštitu dece školskog uzrasta i omladine.....	17
3.2.4. Efikasnost u službi za zdravstvenu zaštitu žena	18
3.3. INDIKATORI KVALITETA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE.....	19
3.3.1. Udeo preventivnih pregleda kod odraslog stanovništva.....	19
3.3.2. Udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti dece predškolskog uzrasta.....	20
3.3.3. Udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti dece školskog uzrasta i omladine.....	20
3.3.4. Udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti žena	20
3.3.5. Broj otkrivene dece sa smetnjama u razvoju.....	20
3.4. INDIKATORI ZDRAVSTVENOG STANJA STANOVNIŠTVA.....	20
3.4.1. Očekivano trajanje života.....	21
3.4.2. Smrtnost odojčadi i perinatalna smrtnost.....	21
3.4.3. Specifične stope smrtnosti	21
3.4.4. Opaženo zdravlje (samoprocena zdravlja).....	21
3.4.5. Maskulinitet	22
3.5. INDIKATORI DETERMINANTI ZDRAVLJA	22
3.5.1. Prevalencija pušenja.....	22
3.5.2. Ukupno konzumiranje alkohola	22
4. POKAZATELJI AKTIVNOSTI NA UNAPREĐENJU ZDRAVLJA	23
STANOVNIŠTVA I PREVENCIJU BOLESTI.....	23
4.1. Edukacija i promocija zdravlja u zajednici.....	23
4.2. Unapređnje zdravlja vulnerabilnih grupa	25
4.3. Rad savetovaništa zavoda za javno zdravlje novi pazar	26
4.4. Projektne aktivnosti zavoda za javno zdravlje novi pazar.....	27
4.5. Sprovedena istraživanja zavoda za javno zdravlje novi pazar.....	27
4.6. Savetnik za zaštitu prava pacijenata	28
5. SOCIOEKONOMSKI USLOVI.....	28
5.1. Prosečan broj članova po domaćinstvu	28
5.2. Broj stanovnika koji su priključeni na gradsku vodovodnu mrežu	30
5.3. ODNOS BROJA ZAPOSLENIH I NEZAPOSLENIH LICA	30
5.3.1. Nezaposlenost	30
5.3.2. Zaposlenost	32
5.4. PROSEČNE ZARADE PO ZAPOSLENOM.....	32
5.4.1. Prosečni prihodi i primanja budžeta grada.....	33

5.4.2. Rashodi korisnika budžetskih sredstava.....	33
5.5. Ostvarene investicije po karakteru izgradnje i tehničkoj strukturi	34
6. POKAZATELJI STANJA ŽIVOTNE SREDINE	35
6.1. Kvalitet vode za piće	35
6.2. Kvalitet vode bazena	38
6.3. Kvalitet vazduha.....	39
6.3.1. Monitoring prisutnosti polena	41
6.4. Buka u životnoj sredini	41
6.5. Nivo radijacije	42
6.6. Ispravnost namirnica i predmeta opšte upotrebe	42
6.7. Ishrana u školskim objektima	43
6.8. Upravljanje otpadom	44
6.9. Ispitivanje kvaliteta zemljišta	45
7. URBANI DIZAJN GRADA	46
8. ORGANIZACIJA ZAJEDNICE.....	48
8.1. Lokalna samouprava.....	48
8.2. Sistem zdravstvene zaštite.....	50
8.3. Obrazovanje.....	53
8.4. Socijalna zaštita.....	54
8.5. Deca: rani razvoj kao imperativ	54
8.6. Mladi kao ranjiva grupa.....	55
8.7. Stariji kao ranjiva grupa	56
9. BEZBEDNOST U ZAJEDNICI	57
9.1. Broj ubistava žena na teritoriji grada novog pazara	59
10. REKREACIJA I SPORT	60
11. KULTURA	62
13. VERSKE ZAJEDNICE I ORGANIZACIJE	63
14. FINANSIRANJE	63
15. STAVOVI I JAVNO ZDRAVSTVENE POTREBE STANOVNIŠTVA I ZAJEDNICE	64
16. SWOT ANALIZA	65

DEO DRUGI

1. PRINCIPI I VREDNOSTI.....	67
2. VIZIJA I MISIJA.....	68
2.1. Oblasti delovanja u javnom zdravlju	69
3. OPŠTI CILJEVI.....	69
4. AKCIONI PLAN	70
5. PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE	94

UVOD

Uvodna reč Gradonačelnika

Poštovani sugrađani,

Dobro zdravlje je od suštinskog značaja za održivi i ekonomski i društveni razvoj i osnovna briga u životu svake osobe, svih porodica i zajednica. U cilju postizanja dobrog zdravlja svih stanovnika grada Novog Pazara pristupilo se izradi Plana javnog zdravlja koji će motivisati službe, zavode i gradsku vlast u donošenju odluka i sprovođenju aktivnosti kako bi osigurali uslove za bolje zdravlje svim građanima Novog Pazara.

U funkciji javnog zdravlja procenjivaće se i pratiti zdravlje zajednice kako bi se identifikovali zdravstveni problemi i definisali prioriteta, razvile zdravstvene politike radi rešavanja identifikovanih prioriteta u saradnji sa političkim i drugim liderima zajednice uz obezbeđivanje pristupa odgovarajućoj i ekonomski isplativoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući službe za promociju zdravlja i prevenciju bolesti.

Zdravlje za sve je trajni putokaz koji ne bi trebalo menjati, ali da bi se ovaj cilj ostvario, neophodno je odrediti posebne, specifične ciljeve i prilagoditi ih aktuelnoj situaciji.

Društveno–ekonomske odrednice zdravlja su brojne, na primer: obrazovanje, zaposlenost, dohodak, stanovanje, uslovi rada, socijalna sigurnost, društvena uključenost, kao i dostupna i kvalitetna hrana, ispravna i kontrolisana voda, vazduh, bezbednije odlaganje otpada, zdrava životna sredina, vakcinacija i uspešnja kontrola zaraznih bolesti, dostupna i kvalitetna zdravstvena zaštita, stepen znanja po pitanju zdravog i nezdravog ponašanja i mnoge druge. Od nabrojanih odrednica u značajnoj meri zavisi i kvalitet života i zdravlje pojedinca i zajednice. Zato je svako poboljšanje uslova u navedenim oblastima i javnozdravstvena intervencija koja povećava kapacitete pojedinca, zajednice i društva i utiče na poboljšanje zdravlja.

Kako bi se cilj: bolje zdravlje i zdravlje u svim politikama dostigao, neophodno je stvoriti društvenu klimu u kojoj se zdravlje prepoznaje kao vrhunska vrednost, potencijal i preduslov za razvoj zajednice.

Gradonačelnik grada Novog Pazara
Nihat Biševac

Savet za zdravlje

Savet za zdravlje formiran je Odlukom o obrazovanju saveta za zdravlje grada Novog Pazara Gradskog veća na sednici održanoj 14.12.2016.godine u sledećem sastavu:

Dr Fevzija Murić, predsednik,
Nebojša Ravić, zamenik predsednika,

Članovi:

- Azem Hajdarević, iz reda lokalne samouprave zadužen za društvene delatnosti, odnosno zdravlje predstavnik uprave koja se bavi poslovima zdravlja,
- Mirsad Jusufović iz reda lokalne samouprave (član veća zadužen za društvene delatnosti, odnosno zdravlje, predstavnik uprave koja se bavi poslovima zdravlja / društvene delatnosti,
- Dr Ervin Ćorović iz zdravstvene ustanove primarne zdravstvene zaštite,
- Mr sc med dr Šefadil Spahić, iz nadležnosti Zavod za javno zdravlje,
- Dr Aladin Husović iz reda udruženja za mlade, sportskih, ekoloških, humanitarnih i dr.
- Enes Selmanović iz reda udruženja pacijenata,
- Elvedin Dugopoljac iz reda obrazovnih / vaspitnih ustanova,
- Adnan Dizdarević iz centra za socijalni rad,
- Dr Mersudin Salihović iz reda saveta nacionalnih manjina,
- Hidajet Plojović iz reda komunalnih delatnosti,
- Edib Hajrović iz Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje, filijala okrug.

Radna grupa za izradu Plana

Radna grupa za izradu Plana formirana je rešenjem Gradonačelnika broj:112-350 od 29.09.2017.god. Zbog maksimalnog angažovanja zaposlenih u Zavodu za javno zdravlje Novi Pazar na izradi Plana, doneto je rešenje broj: 112-24/19 od 31.01.2019.god. radna grupa se proširila za još dva člana.

Predsednik Radne grupe:
Dr Fevzija Murić

Članovi Radne grupe:

1. Mr sc med dr Šefadil Spahić - Zavod za javno zdravlje Novi Pazar,
2. Edib Hajrović - Republički zavod za zdravstveno osiguranje,
3. Adnan Dizdarević - Centar za socijalni rad,
4. Malića Plojović – Šef odseka za komunalne, stambene i poslove saobraćaja, Gradske uprave,
5. Emina Eminović – Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj, Gradske uprave,
6. Sabina Hoćanin - predškolska ustanova „Mladost“,
7. Rastko Arsenijević – Izvršilac u Odeljenju za zaštitu životne sredine Gradske uprave,
8. Esad Fazlić – član Gradskog veća,
9. Dr Fuad Ugljanin, Zavod za javno zdravlje Novi Pazar, član,
10. Dr Fahrija Zatrić, Zavod za javno zdravlje Novi Pazar, član.
11. Dr Majda Iković, Zavod za javno zdravlje Novi Pazar, član,
12. Dr Selma Bihorac, Zavod za javno zdravlje Novi Pazar, član.

Metodologija rada

Proces izrade Plana javnog zdravlja sproveden je u periodu od 29.09.2017. godine do 02.04.2019. godine i prošao je kroz sledeće faze:

1. Stvaranje preduslova za realizaciju procesa izrade Plana javnog zdravlja
2. Izrada zdravstvenog profila/slike zdravlja grada/opštine
3. Strateško i akciono planiranje (kroz 4 obuke, 7 sastanaka i radionica)
4. Proces javne rasprave
5. Usvajanje strateškog dokumenta od strane gradske skupštine.

Stvaranje preduslova za realizaciju procesa izrade Plana javnog zdravlja – Prvi korak u procesu izrade Plana je bilo formiranje Radne grupe za izradu i definisanje dinamike budućih aktivnosti kako bi finalni strateški dokument bio usvojen na sednici Skupštine Grada Novog Pazara u 2019. godini. U pripremljenoj fazi dogovoreno je da Plan javnog zdravlja bude strateški dokument kojim se planiraju aktivnosti za period od 7 godina (2019-2026.god.), uz detaljan plan (akcioni plan) za 2019-21. godinu. Takođe je dogovoreno da će u svakoj narednoj godini koju obuhvata Plan biti sproveden proces procene postignutih rezultata u predhodnoj godini (revizija), što će uz strateške pravce iz Plana biti osnova za kreiranje detaljnih aktivnosti za narednu godinu.

Izrada zdravstvenog profila/slike zdravlja je jedan je od ključnih koraka u procesu izrade Plana javnog zdravlja. Podaci koji su prikupljeni podeljeni su u sledeće kategorije: geografski, demografski i vitalni pokazatelji; zdravstveni pokazatelji; pokazatelji aktivnosti na unapređenju zdravlja stanovništva i prevenciji bolesti; socioekonomski uslovi, pokazatelji stanja životne sredine, urbani dizajn grada, organizacija zajednice, bezbednost u zajednici, rekreacija i sport, kultura, mediji, verske zajednice i organizacije, stavovi i javnozdravstvene potrebe stanovništva i zajednice, finansiranje i SWOT analiza.

Navedeni pokazatelji su prikupljeni kroz različite baze podataka, analizu pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva grada, ispitivanjem potreba stanovništva metodom brze procene i anketama u širokom konsultativnom procesu.

Strateško i akciono planiranje – na osnovu prikupljenih podataka kroz realizaciju 4 obuke iz oblasti strateškog i akcionog planiranja, definisani su strateški pravci razvoja grada u oblasti javnog zdravlja u narednih 7 godina kao i gradski prioriteti za naredne 3 godine. U definisanju i kreiranju konkretnih aktivnosti, pored navedenih podataka, ključnu ulogu je imala i analiza lokalnih resursa, odnosno realne mogućnosti lokalne zajednice. Finalna verzija Plana je budžetirana i kao takva predata u proces javne rasprave.

DEO PRVI: ZDRAVSTVENI PROFIL GRADA NOVOG PAZARA

1. PODACI O TERITORIJI GRADA NOVOG PAZARA

Grad Novi Pazar nalazi se u jugozapadnom delu Srbije, između 20. i 21. stepena istočne geografske dužine i 43. i 44. stepena severne geografske širine, smešten na raskršću puteva za Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju, preko Kosova i Metohije.

Teritorija grada prostire se na 742 km², podeljen na 99 naselja. Grad je organizovan u 26 mesne zajednice, od kojih 6 pripadaju gradskom a 20 seoskom području. Nadmorska visina Novog Pazara iznosi 477 m.

Udaljen je od Beograda 265 km.

Prema popisu iz 2011. godine Novi Pazar je imao 100.410 stanovnika, ili 2,3 puta više nego 1948. godine kada je u ovom gradu živelo 44.020 osoba.

Odlikuje se sa tri klimatske oblasti: planinska, dolinska i prelazna. Leži na tokovima reka Raške i Jošanica i njihovih pritoka.

Tradicionalno trgovački grad, mesto koje spaja istok i zapad. Preduzetnički, kulturni i univerzitetski centar jugozapadnog dela Srbije.

1.1. PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Najveći deo teritorije Novog Pazara se može svrstati u planinsko-poljoprivredni rejon. Gotovo polovina teritorije, u površini od 36.270 ha, nalazi se pod poljoprivrednim zemljištem. S obzirom na dominantno planinski karakter prostora, u ukupnim poljoprivrednim površinama preovlađuju prirodni travnjaci sa oko 70,85%, od kojih livade čine 29,55% ili 10.717 ha, a pašnjaci 41,30% ili 14.981 ha. Oranice čine 23,77% ili 8.620 ha, a voćnjaci 5,38%, ili 1.952 ha. Kako teren ima razuden reljef sa vrlo velikim visinskim razlikama i neujednačenim, pretežno velikim nagibima padina, stvara ozbiljne probleme u smislu stabilnosti zemljišta, te postoje pogodni uslovi za razvoj raznovrsnih vidova savremenih geoloških procesa i pojava pre svega erozije padina, bujičnih aktivnosti, kliženje terena i odronjavanje stenskih masa.

Ukupna površina pod šumom je 34.263 ha što čini 46,18% ukupne gradske površine.

Vetrovi na teritoriji grada duvaju iz pravca severa, severoistoka, juga i jugoistoka, a mestimično i sa zapada. Najdominantniji vetrovi iz severnog kvadranta su severoistočni maksimalne brzine do 25 km/h, zatim severni sa maksimalnom brzinom do 40 km/h, dok najveću brzinu tokom cele godine imaju severozapadni vetrovi koji dostižu brzinu do 45 km/h, pri čemu su iz ovog pravca najfrekventniji vetrovi od 30 do 35 km/h.

Grad Novi Pazar se može pohvaliti obiljem termalnih i mineralnih izvora, od kojih su najpoznatiji izvori u Novopazarskoj i Rajčinovića banji, kao i Slatinski i Deževski kiseljak. Novopazarska banja po svom hemijskom sastavu vode spada u red natrijum-hidrokarbonatnih sulfidnih hipertermi. Temperatura vode je 43C, Ph7 (neutralna), 1,91 gr/l minerala, 1,17gr/l suvi ostatak. Ova voda sadrži znatne količine sumporvodonika, tragove mangana i amonijaka. Rajčinovića banja po svom hemijskom sastavu voda, spada u red alkalno kiselih sa karakterom hipertermalne vode.

1.2. ISTORIJSKI OSVRT

Temelje Novom Pazaru postavio je Isa-beg Ishaković, osnivač Sarajeva i Šapca, utemeljitelj Skoplja, u periodu između 1455-1461.godine, naloživši da se u blizini srednjevjekovnog grada Rasa i njegovog predgrađa Trgovišta, podigne kompleks građevina, koji bi činili jezgro tek osnovanog grada, i to džamija, karavansaraj, hamam i pedeset šest dućana. Novi Pazar je već u periodu od 1468-69. godine evidentiran kao šeher, epitet koji je nosilo malo gradova na Balkanu, a već 1485. god. postao je središte novoosnovanog Novopazarskog kadiluka. Vrhunac tadašnjeg urbanog razvoja dostigao je početkom XVI vijeka, tačnije 1528. godine, sa 16 muslimanskih i 4 hrišćanske mahale. Na uspešan razvoj Novog Pazara presudnu ulogu imao je njegov geografski položaj i tada važni putevi koji su kroz tu oblast prolazili. Putevima kroz Novi Pazar prolazili su mnogi putnici, a neki su svoje utiske trajno zabeležili u putopisima među kojima se najviše ističe poznati putopisac Evlija Čelebija. On je 1660. godine boravio u Novom Pazaru i zabeležio da grad ima sedam reka, četrdeset do pedeset mahala, dvadeset tri džamije, jedanaest osnovnih škola, jednu školu za izučavanje tradicije, dvije tekije, tri hiljade kuća, hiljadu i sto dućana, tri musafirhane, dva hamama, dva minareta, mnogo hanova i karavansaraja, dvije javne kuhinje za sirotinju, sedam srpskih i latinskih crkava i četrdeset česama.

Novi Pazar je u velikoj meri stradao u ratnim i drugim neprilikama 1689, 1737, 1809. i 1944. godine.

Posebnu vrednost ovog multietničkog i multikulturalnog prostora, gde se susreću zapadna i istočna civilizacija, čine brojni kulturnoistorijski spomenici. Arheološki nalazi govore da je ovo područje bilo naseljeno od kamenog doba (nalaz Naprelje), preko gvozdene doba (nalaz Smolučka pećina), do ranoantičkog doba (Novopazarski nalaz), te nalazišta ostataka kasnoantičkih i srednjevjekovnih utvrđenja Jeleč i Ras. Najvažniji kulturno-istorijski spomenici svakako su (hronološki građeni): Petrova crkva – sagrađena u X vijeka, manastir Đurđevi stupovi – zadužbina Stefana Nemanje iz XII vijeka, Stari Ras i manastir Sopoćani – čiji je ktitor kralj Uroš I iz XIII vijeka, Hamam Isa-bega Ishakovića iz XV vijeka, Gradska tvrđava sa Kulom motriljom iz XV vijeka, Lejlek džamija iz XV vijeka, Altun-alem džamija iz XVI vijeka, Bor džamija (Hadži Huremova džamija) iz XVI vijeka, Amir-agin han iz XVII vijeka i Arap džamija (Hasan Čelebijina džamija) iz XVII vijeka.

Nažalost, najstariji spomenik islamske kulture Gazi Isa-begova džamija iz 1460. godine, koju je izgradio Isa-beg Ishaković postavljajući temelje gradu, a koja se nalazila na Žitnom trgu, centralnom jezgru grada, porušena je 1936. godine.

2.VITALNI I DEMOGRAFSKI POKAZATELJI

Grad Novi Pazar je jedan od retkih koji se može pohvaliti održavanjem broja stanovnika na veoma visokom nivou. Prema podacima zvaničnih popisa stanovništva, evidentan je porast broja stanovnika, što se može tumačiti intenzivnim demografskim rastom Novog Pazara kao gradskog centra, posebno tokom 80-tih godina prošlog veka.

Između dva popisa, Novi Pazar beleži demografski rast od 16,76% (po popisu, broj stanovnika 2002.god. je bio 85.996 dok 2011.god. ima 100.410 stanovnika) i hronološki, takav trend se beleži godinama na nivou grada, što već nije slučaj na nivou okruga i republike.

Tabela 1. Uporedni pregled broja stanovnika u Novom Pazaru, okrugu i republici, podaci iz popisa od 1948 do 2011.god.

Godina	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Broj stanovnika u gradu	44.020	50.189	58.777	64.326	74.000	85.249	96.260	100.410
Promena broja stanovnika u gradu	/	6.169	8.588	5.549	9.674	11.249	11.011	4.150
Stopa rasta broja stanovnika u gradu (%)	/	14,01	17,11	9,44	15,04	15,20	12,92	4,31
Broj stanovnika u okrugu	186.092	206.008	228.991	251.230	282.644	300.274	314.167	309.258
Stope rasta broja stanovnika u okrugu (%)	/	10,70	11,16	9,71	12,50	6,24	4,63	-1,56
Broj stanovnika u Srbiji	5.794.87	6.162.321	6.678.247	7.202.915	7.729.246	7.822.795	7.893.125	7.186.862
Stopa rasta broja stanovnika u Srbiji (%)	/	6,34	8,37	7,86	7,31	1,21	0,90	-8,95

* Broj stanovnika po prethodnoj metodologiji (ranijih popisa – pre 1991. godine), sem za 2011.god
Izvor: RZS, Opštine u Srbiji-popis 2002.g.; Popis stanovništva 2011.g.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku procenjen broj stanovnika na dan 30.06.2017. godine na teritoriji Grada Novog Pazara je 105 490. Broj stanovnika Grada Novog Pazara kontinuirano raste od osamdesetih godina prošlog veka. Procenjeni broj stanovnika je u odnosu na popisani broj stanovnika iz 2011. godine veći za 4,9%, a u odnosu na popis iz 2002. godine, broj stanovnika Grada je porastao za 8,7%.

Tabela 2. Vitalni događaji

God.	Živorodeni		Umrli		Prirodni priraštaj		Brakovi	
	Broj	Na 1000 stanovnika	Broj	Na 1000 stanovnika	Broj	Na 1000 stanovnika	Zaključeni	Razvedeni
1999.	1390	15,0	601	6,5	789	8,5	513	1
2002.	1635	19,0	678	7,9	957	11,1	709	79
2005.	1823	20,0	731	8,0	1.092	12,0	679	80
2008.	1747	18,3	701	7,4	1.046	11,00	728	49
2011.	1510	15,3	803	8,1	707	7,1	552	97
2014.	1513	14,7	778	7,5	735	7,1	619	72
2015	1475	14,2	810	7,8	665	6,4	636	127

Izvor: Republički zavod za statistiku – Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2016

Broj živorođene dece, ukazuje na stalni porast rađanja u periodu od 1999.god. pa do 2005. godine a nakon toga broj živorođene dece je u padu. Broj zaključenih brakova beleži blagi porast, pa zatim pad, dok se broj razvedenih brakova u velikoj meri povećao u odnosu na 1999. godinu. U posmatranom

periodu prirodni priraštaj iskazuje stalni rast, tako da 2005. godine iznosi 12 %, međutim nakon 2008.godine prirodni priraštaj je u padu, tako da 2015. godine iznosi 6,4 % .

U 2016.godini rođeno je 1437 beba, što je smanjeno u odnosu na prethodnu godinu zbog rekonstrukcije ginekološko-akušerskog odeljenja, broj se znatno povećao u 2017.godini i prosečna starost majke pri rođenju deteta bila je 28,3 godina. Pozitivan prirodni priraštaj ukazuje da je naš Grad na vrhu pozitivne liste prirodnog priraštaja.

Jedan od najvažnijih demografskih pokazatelja je starosna i polna struktura stanovništva.

Tabela 3. Starosna i polna struktura stanovništva Grada Novog Pazara

Godine starosti	Ukupa broj stanov.	Muškarci	Žene
0-6	10568	5481	5087
7-14	14110	7223	6887
15-19	7894	4085	3809
20-24	7602	3914	3688
25-29	7835	3917	3918
30-34	7852	3936	3916
35-39	7701	3776	3925
40-44	7084	3470	3614
45-49	6595	3230	3365
50-54	6108	2933	3175
55-59	6056	2973	3083
60-64	5438	2607	2831
65-69	4280	2117	2163
70-74	2689	1211	1478
75+	3678	1644	2034

Izvor: Demografija 2017.god., Republički zavod za statistiku.

Na osnovu podataka iz tabele broj 3. evidentno je da se starosna struktura stanovništva Grada Novog Pazara izrazito povoljna, sa visokim udelom mladog i zrelog stanovništva. Procenat starijih ljudi preko 65 godina u populaciji iznosi 10,1%, udeo starijih ljudi preko 75 godina u ukupnom stanovništvu Grada Novog Pazara je 3,5% od ukupne populacije Grada.

Nepovoljnost demografske strukture Grada Novog Pazara ogleda se i u udelu mladog stanovništva u ukupnoj populaciji Grada. Procenat dece od 0-6 godine iznosi 10%, a dece od 7-14 godina je 13,4%.

Prosečna starost građana Novog Pazara je 34,2 godine, što je niže prema republičkom proseku od 42,72 godine. Polna struktura je: 49,8% M (52 517 stanovnika muškog pola) i 50,2% Ž (52 973 stanovnica ženskog pola).

Indeks starenja stanovništva Grada Novog Pazara iznosi 49,4 i mnogo je niži od republičkog proseka (141,6), a predstavlja odnos broja stanovnika starijih od 60 godina i populacione grupe do 19 godina i ukazuje na poodmakli proces starenja stanovništva u R Srbiji u odnosu na Grad Novi Pazar.

Na osnovu analize kretanja ukupnog broja stanovništva, Novi Pazar od 2009.godine beleži konstantan rast broja stanovnika.

Istovremeno su primetna migratorna kretanja stanovništva iz sela u grad, a najviše je došlo do smanjenja broja stanovnika u manjim naseljima.

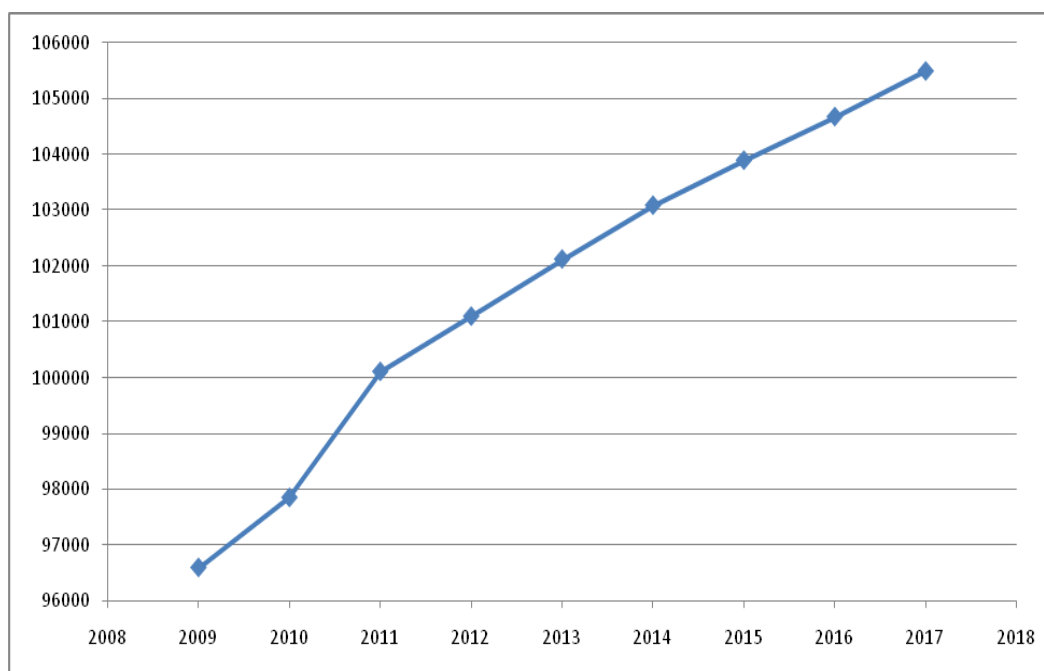
Tabela 4. Kretanje broja stanovnika u Gradu Novom Pazaru

Godina	Broj stanovnika
2009	96 597
2010	97 851
2011	100 109
2012	101 098
2013	102 122
2014	103 087
2015	103 892

2016	104 674
2017	105 490

Izvor: „Statistički godišnjak“, RZZS, Beograd, 2017.g.

Grafikon br.1, Kretanje broja stanovnika od 2009.-2017.godine na teritoriji Novog Pazara

Novi Pazar karakteriše povoljna demografska kretanja, odnosno, stanje pretežno mlađeg stanovništva, te se i u narednim godinama projektuje rast ukupnog broja stanovnika. Ali, ako se ne preduzmu delotvornije mere na polju populacione politike i na ovoj teritoriji može biti izražena depopulacija stanovništva.

3. ZDRAVSTVENI POKAZATELJI

Na zdravstveno stanje stanovništva ukazuju podaci vitalne statistike, odnosno, indikatori zdravstvenog stanja stanovništva, kao što su stope rođenja i fertiliteta, maskulinitet, stopa smrtnosti, očekivana dužina života i mnogi drugi pokazatelji. Najkompleksniji pokazatelj zdravstvenog stanja stanovništva je očekivana dužina života koja prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iznosi 75,3 godina za stanovnike Grada Novog Pazara, odnosno, 73,6 godine za muškarce i 76,9 godina za žene. Srbija je među desetak zemalja sa najkraćim životnim vekom, što ukazuje da nam je zdravlje veoma ugroženo.

Stopa rođenja iznosi 13,7 promila, a prosečna starost majke pri rođenju je 28,3 godina. Prosečna starost umrlog lica u 2016. godini bila je 71,2 godine. Prostu reprodukciju stanovništva obezbeđuje stopa fertiliteta od 2,1, stopa viša od 2,1 donosi populacioni porast, a sve što je niže od 2,1 za rezultat ima smanjenje broja stanovnika. U većini razvijenih zemalja stopa fertiliteta je ispod 2,1, što znači depopulaciju. U Republici Srbiji stopa fertiliteta iznosi 1,47.

Stopa prirodnog priraštaja je pozitivna dugi niz godina posmatranja i u 2016. godini iznosi 6,8 ‰.

Stopa smrtnosti u Novom Pazaru iznosi 7,3 ‰. U 2016. godini sa stalnim boravkom na području grada Novog Pazara umrlo je 813 lica, te je opšta sirova stopa smrtnosti bila 7,3‰, za muškarce 7,4‰ i za žene 7,1‰. Prema kriterijumima SZO (Svetska zdravstvena organizacija) ova vrednost sirove opšte stope smrtnosti pripada srednjim stopama.

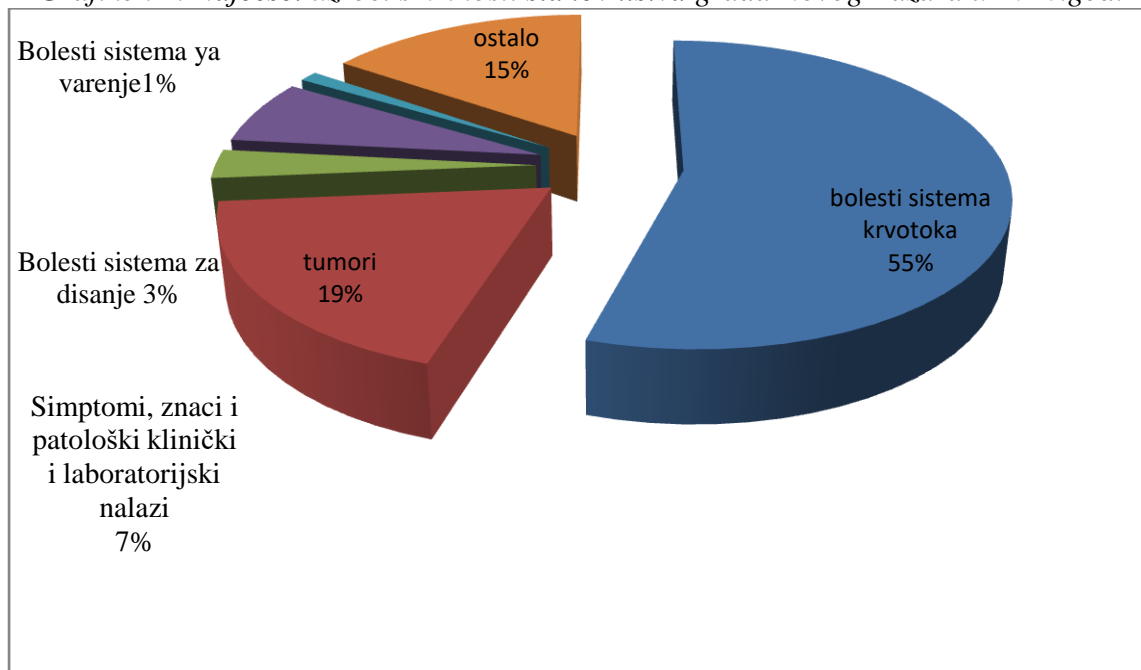
Tabela 5. Vitalni pokazatelji stanovništva Grada Novog Pazara

Broj stanovnika	Broj rođenih	Stopa nataliteta	Broj umrlih	Stopa mortaliteta	Stopa prirodnog priraštaja	Očekivana dužina života
104674	1437	13,7	813	7,8	6,8	75,3 god.

Ukoliko mortalitet uporedimo sa stopom nataliteta rezultat je negativan, odnosno imamo pozitivnu stopu prirodnog priraštaja, 6,8 promila prema poslednjim podacima Republičkog zavoda za statistiku.

Važan pokazatelj procene zdravstvenog stanja stanovništva je struktura uzroka smrtnosti. Ona predstavlja procentualno učešće pojedinih uzroka smrtnosti prema ukupnom broju umrlih lica.

Grafikon 2. Najčešći uzroci smrtnosti stanovništva grada Novog Pazara u 2016.god.

Izvor: „Analiza zdravstvenog stanja“, ZZJZ Novi Pazar, 2017.g.

Pet najčešćih pojedinačnih uzroka smrti su: kardiomiopatija, infarkt miokarda, moždani udar, poremećaj sprovednog sistema i hipertenzija, dakle, svi iz grupe bolesti sistema krvotoka.

Dve vodeće grupe uzroka smrti su kardiovaskularne bolesti (u daljem tekstu KVB) i maligne bolesti i čine 80,37% ukupne smrtnosti. Ove grupe imaju stabilan dvocifreni udeo u smrtnosti.

Bolesti sistema krvotoka (KVB) su odgovorne za više od polovine svih smrtnih slučajeva. Od 813 lica, 450 (59,68%) je umrlo od ovih bolesti. U okviru ove grupe najčešći pojedinačni uzrok smrtnosti je kardiomiopatija sa ukupno 146 slučajeva (više kod žena - 79 nego kod muškaraca - 67) zatim, srčani udar sa ukupno 124 slučajeva (više kod muškaraca - 71 nego kod žena - 53), sledi moždani udar sa 110 i poremećaj sprovednog sistema i hipertenzija sa po 29. Stopa je iznosila 4,33 na 1000 stanovnika.

Tumori su naziv grupe po MKB-10 sa podgrupama zloćudni i dobroćudni tumori. S obzirom da su dobroćudni tumori manje važan faktor u analizi smrtnosti korišćemo termin maligne bolesti. One su odgovorne za približno petinu uzroka smrti ukupno (156 lica što je 20,69%) i za više od trećine (41,01%) prevremene smrti u uzrastu od 15 - 64 godine. Stopa smrtnosti je iznosila 1,5 na 1000 stanovnika. U okviru grupe - Tumori, najzastupljeniji je karcinom pluća sa 31, znatno češći kod muškaraca - 27, karcinom želuca sa ukupno 11 slučajeva, karcinom debelog creva sa 14, takođe, češći kod muškaraca i karcinom dojke sa 15 slučajeva.

U uzrastu od 15-64 godine umrlo je 232 lica i stopa je iznosila 2,58 na 1000 stanovnika ovog uzrasta, 3,09 za muškarce i 2,1 za žene. Kod muškaraca najčešći razlozi mortaliteta su iz grupe bolesti sistema krvotoka a kod žena iz grupe tumora, što je posebnost uzrasta od 15 do 64.god., jer kada se posmatra ukupna smrtnost onda je i kod muškaraca i kod žena na prvom mestu grupa bolesti sistema

krvotoka. Kod muškaraca ove dobne grupe od 15-64 godine, na prvom mestu je infarkt miokarda i ishemijska bolest srca sa 30 slučajeva. Šestostruko je veća stopa umiranja od ove bolesti kod muškaraca nego kod žena. Na drugom mestu je karcinom pluća sa 16 lica i takođe je višestruko veća smrtnost kod muškaraca. Treća je apopleksija, zatim slede kardiomiopatija i poremećaj sprovodnog sistema srca.

U populacionoj grupi se naročito razlikuje struktura pojedinačnih uzroka mortaliteta između muškaraca i žena. Kod žena na prvom mestu je smrtnost od karcinoma dojke sa 7 slučajeva.

Svi delovi analize govore da su najveći teret zdravstvenog sistema bolesti sistema krvotoka, tumori, traumatizam i samoubistva, hronične opstruktivne plućne bolesti, dijabetes, bolesti zavisnosti i druge hronične bolesti. One pripadaju kategoriji socijalnih i ekoloških bolesti (uslovljene su većim delom organizacijom socijalnog života, stresovima, stilom života uopšte), a zdravstvenom sistemu nameću sasvim nove prioritete i način delovanja.

Ono što je moguće je: edukacija stanovništva o zdravim stilovima života, rano prepoznavanje bolesti, lečenje, rehabilitacija, odgađanje smrti, smanjenje bola, gušenja, nemoći i ublažavanje svakog nedostatka. Prema formuli izračunavanja prioriteta u svetu i kod nas, prioritet je smanjenje prevremene smrtnosti muškaraca u zreloom i srednjem dobu i smrtnosti žena od preventabilnih karcinoma dojke i materice i to su ujedno i najveći zdravstveni problemi u našem okrugu. U tom smislu su planirani i organizovani programi skrininga na karcinom dojke, materice i debelog creva i preventivni pregledi u cilju otkrivanja depresije, KVB i dijabetesa tip 2.

Smrtnost stanovništva se može smanjiti preventivnim delovanjem zdravstvenog sistema, ne samo gradnjom modernih kliničkih centara, već sistemom prevencije se može doprineti znatnom poboljšanju zdravstvenog stanja stanovništva i povećanju dužine očekivanog trajanja života.

3.1. INDIKATORI DOSTUPNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Zdravstvenu zaštitu stanovništva Grada Novog Pazara na primarnom nivou obezbeđuju Dom zdravlja i Apoteka Novi Pazar, na sekundarnom nivou Opšta bolnica Novi Pazar i Specijalna bolnica za progresivne mišićne i neuromišićne bolesti Novi Pazar, dok Zavod za javno zdravlje Novi Pazar pruža zdravstvenu zaštitu na više nivoa. Ukupan broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama u Novom Pazaru je iznosio 1240 u 2017. godini. Važan indikator dostupnosti zdravstvenih usluga je obezbeđenost lekarima.

3.1.1 OBEZBEĐENOST LEKARIMA

Kadrovska struktura i obezbeđenost lekarima u Novom Pazaru predstavljena je tabelom br.6.

Tabela 6. Kadrovska struktura zaposlenih u zdravstvenim ustanovama

	Broj	Udeo
Lekari	266	21,45%
Stomatolozi	28	2,25%
Farmaceuti	11	0,88%
Zdravstveni saradnici	9	0,72%
Viša stručna sprema	75	6,05%
Srednja stručna sprema	559	45,00%
Niža stručna sprema	11	0,88%
Nemedicinsko osoblje	281	22,60%
Ukupno zaposlenih	1240	100%

Izvor: Baza kadrova, Zavod za javno zdravlje Novi Pazar, 2016. god.

Kada uporedimo broj stanovnika i broj lekara videćemo da 394 stanovnika pokriva jedan lekar. Ipak ne možemo govoriti o boljoj dostupnosti lekarskih, zdravstvenih usluga jer se povećao udeo starijeg stanovništva, a samim tim i narastajuće zdravstvene potrebe stanovništva, i to ne samo starije populacije, već i svih uzrasnih grupa zbog porasta oboljenja usled nezdravog okruženja, sve intenzivnijeg zagađivanja prirodne sredine, nezdravih stilova života i ostalih faktora radne i životne sredine.

3.1.2. OBUHVAT ŽENA ZDRAVSTVENOM ZAŠTITOM

Indikator dostupnosti zdravstvenih usluga je i obuhvat žena zdravstvenom zaštitom. Prema procenjenom broju stanovnika u 2016. godini broj žena od 15 i više godina starosti u Novi Pazar je 40 543, a broj žena generativnog doba (od 15-49 godina) je 24 042. U 2016. godini je zdravstvenu zaštitu žena od 15 i više godina starosti obavljalo 7 lekara i 9 medicinskih sestara. Nivo obezbeđenosti ove grupacije stanovništva je dakle jedan lekar brine o zdravlju 5 791 žena starosti 15 i više godina normativom predviđeno 6 500 žena na jedan tim.

3.2.INDIKATORI EFIKASNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Indikatori efikasnosti zdravstvene zaštite Grada su:

- prosečan broj poseta po izabranom lekaru i
- zdravstveni troškovi i finansiranje.

3.2.1. PROSEČAN BROJ POSETA PO IZABRANOM LEKARU

Prema procenjenom broju stanovnika u 2016. godini broj odraslih stanovnika, na teritoriji Grada Novog Pazara je iznosio 73 624. Tokom 2016. godine za zdravstvenu zaštitu odraslog stanovništva radilo je 41 izabranih lekara što znači da prosečno 1 795 odraslih stanovnika pripada jednom izabranom lekaru, obzirom da je normativ 1 600, upućuje da još uvek nije potpuna kadrovska obezbeđenost. U 2016. godini bilo je 264 014 poseta odraslog stanovništva izabranom lekaru, od toga 3 191 preventivni pregled, što je 12.6% odnosu na planirani broj, i ovo je jedan od pokazatelja da treba podići svest o značaju preventivnih pregleda.

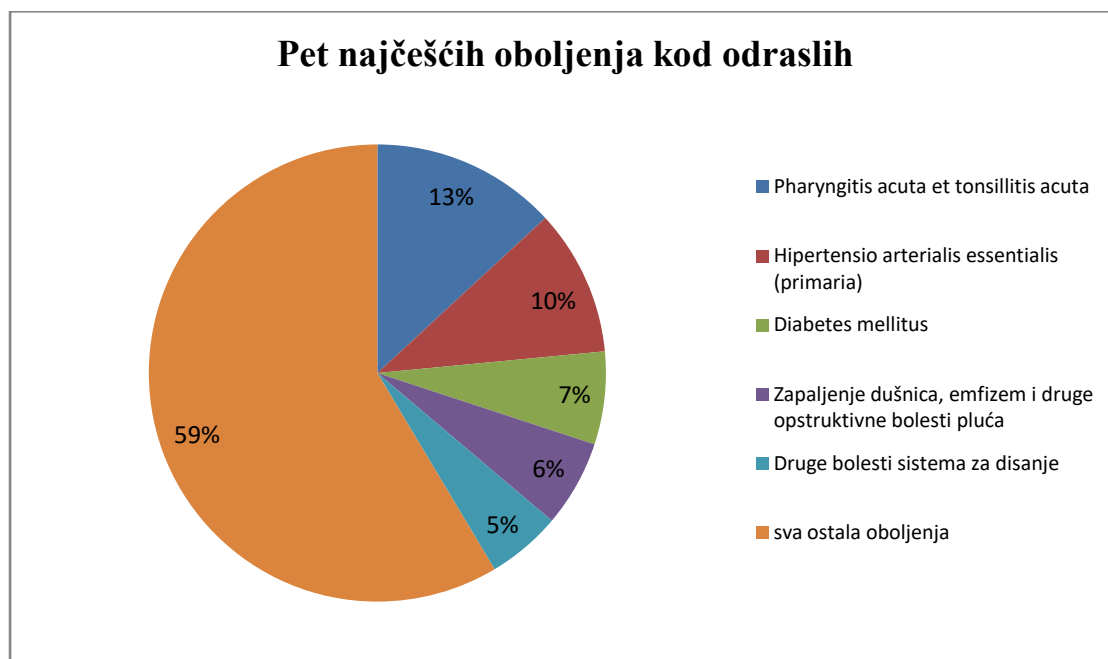
Na osnovu podataka iz Izvršenja planova zdravstvene zaštite u 2016.godini kao preporuka stoji da bi lekari u Službama za za zdravstvenu zaštitu odraslih fokus trebali pomeriti sa kurativne na preventivnu medicinu.

U okviru službe za zdravstvenu zaštitu odraslih organizovana je i Služba za kućno lečenje i zdravstvenu negu, gde rade ukupno 2 lekara i 7 srednjih i viših zdravstvenih radnika. Ostvareno je 2 115 poseta kod lekara, dok je broj poseta kod ostalih medicinskih radnika iznosio 13 099. Lekar specijalista opšte medicine ordinira jednom nedeljno u ambulanti Gerontološkog centra.

Služba hitne medicinske pomoći je organizovana kao posebna služba u Domu zdravlja Novi Pazar, gde radi 19 lekara i 17 tehničara. Urađeno je 44 632 lekarska pregleda, što na godišnjem nivou predstavlja 11 poseta prosečno dnevno.

Nivo obezbeđenosti odraslog stanovništva zdravstvenom zaštitom je nezadovoljavajući jer o zdravlju 1 719 odraslih ljudi brine jedan lekar i jedna medicinska sestra, a važećim normativom je predviđeno 1 600 odraslih na jedan tim. Što se efikasnosti tiče ostvaren je rezultat, jer se sa jednim timom uradi 8% preko normativa. U grafikonu br.2 je prikazano pet najčešćih bolesti kod odraslih u 2016.godini.

Grafikon 3. Pet najčešćih oboljenja kod odraslih

U stomatološkoj službi Doma zdravlja Novi Pazar je zaposleno 29 stomatologa, 31 asistenta i 9 zubnih tehničara. Na 3 582 stanovnika je obezbeđen 1 stomatolog. Prosečan broj poseta po stomatologu je bio 3 293, ukupno 95 500 poseta stomatologu i 1 728 preventivnih pregleda, što čini zajedno 97 228 pregleda.

Tabela 7. Utvrđena oboljenja i stanja odraslog stanovništva u 2016. godini

Grupa	Šifra	GRUPA OBOLJENJA	Godina 2016.		
			Broj	Stopa na 1000 odraslih stanovnika	%
I	A00-B99	Zarazne bolesti i parazitarne bolesti	1 701	20,27	1,09
II	C00- D48	Tumori	1 501	17,89	0,96
III	D50-D89	Bolesti krvi i bolesti krvotvornih organa i poremećaji imuniteta	2 813	33,53	1,81
IV	E00-E90	Bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma	8 581	102,27	5,51
V	F00-F99	Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja	13 811	164,60	8,87
VI	G00-G99	Bolesti nervnog sistema	5 739	68,40	3,68
VII	H00-H59	Bolesti oka i pripojaka oka	3 669	43,73	2,36
VIII	H60-H95	Bolesti uva i bolesti mastoidnog nastavka	1 668	19,88	1,07
IX	I00-I99	Bolesti sistema krvotoka	29 074	346,52	18,67
X	J00-J99	Bolesti sistema za disanje	43 196	514,83	27,73
XI	K00-K93	Bolesti sistema za varenje	5 955	70,97	3,82

XII	L00-L99	Bolesti kože i potkožnog tkiva	1 764	21,02	1,13
XIII	M00-M99	Bolesti mišićno-koštanog sistema i vezivnog tkiva	14 444	172,15	9,27
XIV	N00-N99	Bolesti mokraćno-polnog sistema	8 230	98,09	5,28
XV	O00-O99	Trudnoća, rađanje i babine	28	0,33	0,02
XVI	P00-P96	Stanje u porođajnom periodu	0	0,00	0,00
XVII	Q00-Q99	Urođene nakaznosti, deformacije i hromozomske nenormalnosti	1	0,01	0,00
XVIII	R00-R99	Simptomi, znaci i patološki klinički i laboratorijski nalazi	7 076	84,33	4,54
XIX	S00-T98	Povrede, trovanja i posledice delovanja spornih faktora	418	4,98	0,27
XXI	Z00-Z99	Faktori koji utiču na zdravstveno stanje i kontakt sa zdravstvenom službom	6 087	72,55	3,91
		UKUPNO :	155 756	1 856,36	100,00

3.2.2. POSETE U SLUŽBAMA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Dece predškolskog uzrasta (0-6 godina) je prema procenjenom broju stanovnika u 2016. godini na teritoriji Grada bilo 10760. Zdravstvenu zaštitu je za navedenu populacionu grupu obavljalo 16 lekara i 23 medicinske sestre-tehničara. Dom zdravlja u Novom Pazaru u sklopu zdravstvene zaštite dece predškolskog uzrasta ima organizovano razvojno savetovalište koje svojom delatnošću pokriva potrebe dece predškolskog uzrasta. Normativ za zdravstvenu zaštitu dece predškolskog uzrasta iznosi 850 dece starosti do 6 godina na 1 tim. U Novom Pazaru je obezbeđenost dece predškolskog uzrasta lekarima nezadovoljavajuća, jer iznosi 951 dece po lekaru. To svakako znači veću efikasnost ($951/850=1,11$).

Podaci o opterećenosti lekara u zdravstvenoj zaštiti predškolske dece Grada Novog Pazara dati su u tabeli br.8.

Tabela 8. Prosečna opterećenost zaposlenih u službi za ZZ predškolske dece

Broj lekara	Broj sestara	Broj predškolske dece	Broj dece na jednog lekara	Broj kurativnih pregleda	Broj preventivnih pregleda
16	23	10760	951	53893	16833

Prosečan broj kurativnih poseta (poseta radi dijagnostike i lečenja) po detetu je bio 5 godišnje.

Ukupna prosečna opterećenost lekara je bila 23 pregleda dnevno što znači da postoji dobra vremenska dostupnost lekara za predškolsko dete. Od ukupnog broja pregleda dece 23,8% su preventivni.

Oko 95,41% registrovane dece u DZ Novi Pazar je posetilo svog izabranog lekara iz bilo kog razloga.

Tabela 9. Deset najčešćih oboljenja kod dece predškolskog uzrasta 2016.godini

R.br.	D I J A G N O Z A	Broj	% Učešće
1	Akutno zapaljenje ždrele i krajnika	14 983	26,67
2	Akutne infekcije donjeg dela sistema za disanje	3 696	6,58
3	Akutno zapaljenje grkljana i dušnika	3 042	5,41
4	Groznicu nepoznatog porekla	2 889	5,14
5	Akutne infekcije gornjeg dela sistema za disanje	1 761	3,13
6	Drugi simptomi,znaci i nenormalni klinički i laboratorijski nalazi	1 660	2,95
7	Bolesti srednjeg uva i bolesti mastoidnog nastavka	1 555	2,77
8	Druge bolesti kože i potkožnog tkiva	1 392	2,48
9	Druge anomalije polno-mokraćnog sistema	859	1,53
10	Dijareja i gastroenteritis	826	1,47
11	Sva ostala oboljenja	23 522	41,87

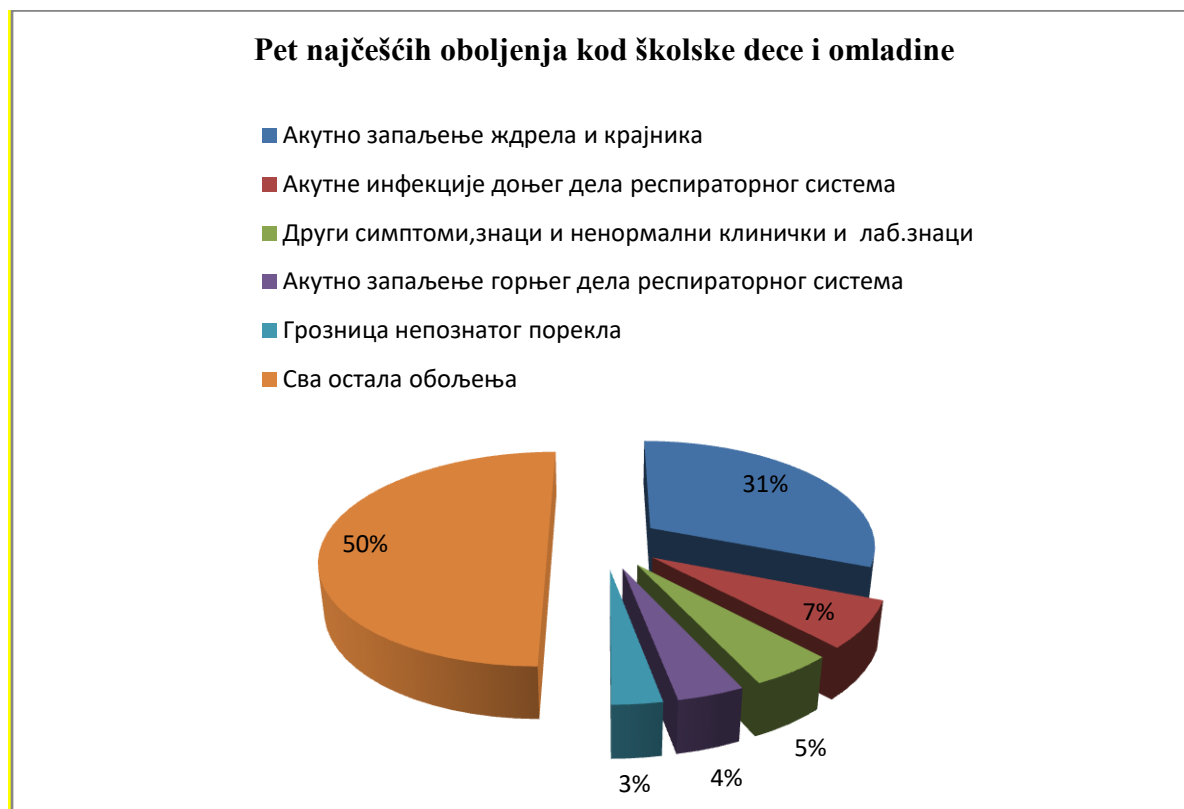
3.2.3. POSETE U SLUŽBAMA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU DECE ŠKOLSKOG UZRASTA I OMLADINE

Broj dece školskog uzrasta od 7 do 19 godina je prema procenjenom broju stanovnika za 2016. godinu u Novom Pazaru iznosio 20 290 dece kojima je zdravstvenu zaštitu pružalo 12 lekara i 15 ostalih zdravstvenih radnika. Nivo obezbeđenosti ove populacione grupe lekarima i medicinskim sestrama je neznatno ispod predviđene granice, jer prema normativima ide 1 500 dece na jedan tim, a u Gradu je to 1 690 deteta po timu.

U tabeli br. 10 prikazana je prosečna opterećenost zaposlenih u službama za zdravstvenu zaštitu dece školskog uzrasta i omladine.

Tabela 10. Prosečna opterećenost zaposlenih u službi za zdravstvenu zaštitu dece školskog uzrasta i omladine

Broj lekara	Broj sestara	Broj školske dece	Broj dece na jednog lekara	Broj kurativnih pregleda	Broj preventivnih pregleda
12	15	20 290	1 690	40 405	11 159

3.2.4. EFIKASNOST U SLUŽBI ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU ŽENA

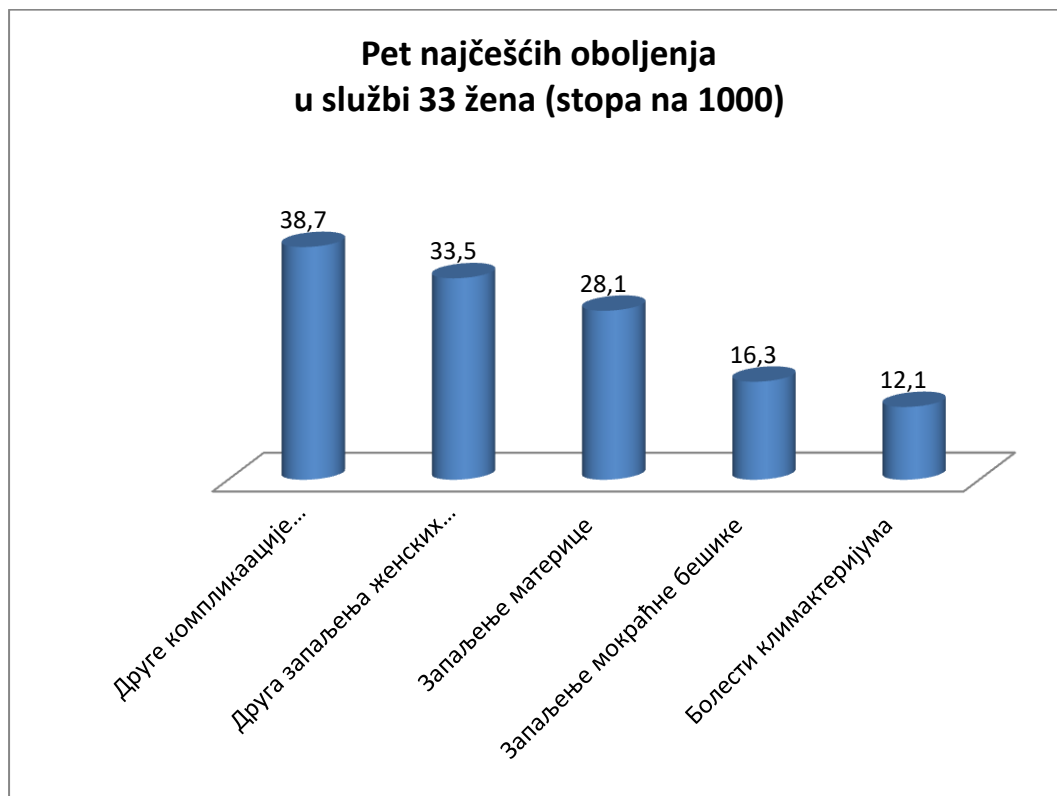
Podaci o efikasnosti zdravstvene zaštite žena dati su u tabeli broj 11.

Tabela 11. Efikasnost zdravstvene zaštite žena

Broj lekara	Broj sestara	Broj žena(15+)	Broj žena na jednog lekara	Broj kurativnih pregleda	Broj preventivnih pregleda
7	9	40 543	5 791	10 334	18 325

Važeći normativ za brigu o zdravlju žena je 6 500 žena na jedan tim, a u Novom Pazaru je 40 543 žena uzrasta 15 i više godina, brinulo 7 lekara, ginekologa što je 5 791 žena na jedan lekarski tim.

Ukupno na području Novog Pazara urađeno je 28 659 ginekoloških pregleda. Prosečno opterećenje ginekologa u Novom Pazaru u toku godine bilo je 4 094 pregleda po lekaru. Procenat preventivnih pregleda u ukupnom broju pregleda i poseta kod ginekologa u DZ Novi Pazar je 50,22%.

3.3.INDIKATORI KVALITETA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Indikatori kvaliteta zdravstvene zaštite su:

- udeo preventivnih pregleda,
- broj otkrivene dece sa smetnjama u razvoju,
- skrining dijabetesa,
- skrining karcinoma kolona.

Prvi indikator kvaliteta zdravstvene zaštite, odnosno, udeo preventivnih pregleda je prikazan za odraslu populaciju, predškolsku decu, školsku decu i omladinu i za žensku populaciju.

3.3.1.UDEO PREVENTIVNIH PREGLEDA KOD ODRASLOG STANOVNIŠTVA

Odraslo stanovništvo grada je u 2016. godini obavilo ukupno 264 014 poseta kod 41 lekara. Lekari su u Službama za zdravstvenu zaštitu odraslih najveći deo radnog vremena posvećivali lečenju pacijenata zbog čega je dnevna opterećenost kurativnim posetama visoka i iznosi 32 posete lekaru u kurativi. Istovremeno, dnevna opterećenost lekara u preventivi je iznosila svega 0,4 posete. Godišnja opterećenost lekara u preventivi iznosila je prosečno 78 poseta po lekaru, a u kurativi je godišnja opterećenost lekara 6 362 poseta prosečno.

Udeo preventivnih pregleda kod odraslog stanovništva je izuzetno nizak i što je značajna smernica za buduće akcije kojima bi težište moralo biti na intenziviranju preventivnog rada u zdravstvenoj zaštiti odraslog stanovništva.

3.3.2. UDEO PREVENTIVNIH PREGLEDA U ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

U 2016. godini je u okviru zdravstvene zaštite dece predškolskog uzrasta godišnja opterećenost šesnaest lekara u zdravstvenoj zaštiti predškolske dece je bila 1 052 preventivna pregleda prosečno godišnje po lekaru, prema 3 368 pregleda u kurativi prosečno godišnje po lekarskom timu. Dakle, udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti dece predškolskog uzrasta je 23,8%. Navedeni pokazatelj kvaliteta zdravstvene zaštite kod dece predškolskog uzrasta je povoljniji nego kod odraslog stanovništva, ali svakako ne može biti izvor zadovoljstva postignutim.

3.3.3. UDEO PREVENTIVNIH PREGLEDA U ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI DECE ŠKOLSKOG UZRASTA I OMLADINE

Prosečan broj kurativnih pregleda po jednom lekaru na teritoriji grada je u 2016. godini bio 3 367, a preventivnih pregleda školske dece po jednom lekaru u posmatranom periodu je iznosio 930 pregleda. Udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti dece školskog uzrasta (7 -19 godina) je 21,6%, što je malo manje nego udeo preventivnih pregleda kod dece predškolskog uzrasta. Dnevna opterećenost lekara u kurativi iznosila je u posmatranoj godini 17 pregleda, a dnevna opterećenost lekara u preventivi 5 pregleda.

3.3.4. UDEO PREVENTIVNIH PREGLEDA U ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI ŽENA

Broj preventivnih pregleda žena na jedan kurativni pregled je u 2016. godine na teritoriji Grada Novog Pazara iznosio 2 pregleda. Odnosno, od ukupno 4 094 pregleda prosečno godišnje po ginekologu je bilo 2 617 pregleda u preventivi i 1 476 pregleda u kurativi prosečno godišnje po ginekologu. Dakle, udeo preventivnih pregleda u zdravstvenoj zaštiti žena je 63,9% u odnosu na ukupan broj pregleda.

3.3.5. BROJ OTKRIVENE DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Podaci o broju dece sa smetnjama u razvoju su nam dostupna na nivou Okruga, ali i njima nije obuhvaćena celokupna populacija dece školskog uzrasta. Naime od ukupno 20 290 deteta uzrasta od 7 do 19 godina u 2016. godini u sklopu sistematskih pregleda pregledano je 4 775 dece školskog uzrasta(23,5%) na nivou Grada. Najčešća utvrđena stanja na sistematskom pregledu u 2016.godini su: loša telesna razvijenost (3,8%), loša telesna uhranjenost(3,7%), loše telesno držanje (1,7%). Kod četvoro dece nađena je deformacija grudnog koša i kod jednog deformacija stopala. Psihična nerazvijenost i govorne mane otkrivene su kod po dvoje dece, dok je jedno dete imalo obostrani deformitet drugih delova kostura. Karijes prvog stepena nađen je kod 8,5% dece koja su obavila sistematski pregled.

Očigledna je potreba preciznijeg sagledavanja posmatranog zdravstvenog pokazatelja, odnosno, pregleda stanja zdravlja školske dece i uredne evidencije rezultata sistematskih pregleda za ovu grupu populacije.

3.4. INDIKATORI ZDRAVSTVENOG STANJA STANOVNIŠTVA

Indikatori zdravstvenog stanja stanovništva su:

- očekivano trajanje života,
- smrtnost odojčadi, perinatalna smrtnost,
- specifične stope smrtnosti (standardizovane po uzrastu),
- opaženo zdravlje (samoprocena zdravlja).

3.4.1. OČEKIVANO TRAJANJE ŽIVOTA

Očekivana dužina života u Novom Pazaru je za osobe muškog pola 73,6 godina, a za osobe ženskog pola 76,9 godina. Očekivano trajanje života je i važan indikator ukupnog kvaliteta zdravstvene zaštite stanovništva, što znači da navedenim pokazateljem ne možemo biti zadovoljni, jer prema navedenom kriterijumu se nalazimo među 10 zemalja s najkraćim životnim vekom.

Možemo biti zadovoljni poređenjem sa republičkim prosekom što se tiče muškog pola, jer prema podacima Republičkog zavoda za statistiku očekivano trajanje života za osobe muškog pola u R Srbiji iznosi 73,0 godine. Za osobe ženskog pola republički prosek je 78,0 godina tu smo ispod proseka.

3.4.2. SMRTNOST ODOJČADI I PERINATALNA SMRTNOST

Smrtnost odojčadi je značajan i osetljiv indikator zdravlja stanovništva i izražava se brojem umrle odojčadi na 1000 živorođene dece u jednoj godini. Cilj Svetske zdravstvene organizacije za evropski region je da smrtnost odojčadi bude ispod 20‰, a u zemljama u kojima je cilj dostignut težiti stopi od 10‰ i manje. Sa stopom smrtnosti odojčadi koja je u 2016.godini iznosila 7,6 ‰, ovaj cilj je u Novom Pazaru već dostignut.

Perinatalna smrtnost uzima u obzir broj mrtvorodne dece i broj umrle novorođenčadi u periodu do navršenih nedelju dana života. Stopa perinatalne smrtnosti u 2016.godini iznosila je 6,9 ‰, međutim, stopa smrtnosti u Evropi u 2014.godini je bila 4‰, što govori u prilog potrebi daljeg smanjenja ove stope.

3.4.3. SPECIFIČNE STOPE SMRTNOSTI

U 2017. godini je na teritoriji Grada Novog Pazara registrovano 899 umrlih osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 7,3%.

Broj umrlih osoba muškog pola veći je u odnosu na osobe ženskog pola do starosne grupe 65-74 godine, a broj umrlih žena veći je od broja umrlih muškaraca od starosne grupe 75-84 godine, pošto je u tim starosnim grupama brojnija ženska populacija, a što je posledica činjenice da žene duže žive.

3.4.4. OPAŽENO ZDRAVLJE (SAMOPROCENA ZDRAVLJA)

Pomoću samoprocene zdravlja kao jednog od zdravstvenih indikatora može se ispitati i utvrditi zdravstveni status populacije ili neke njene grupe. Samoprocena, ili poimanje zdravlja može da predvidi akutnu ili hroničnu bolest, jer subjektivni osećaj lošeg zdravlja često ide ispred objektivizacije tegoba. Kod posmatranog zdravstvenog pokazatelja cilj je utvrditi prediktore koji utiču na samopercepciju zdravlja, kao i u kojoj meri faktori rizika utiču na samopercepciju zdravlja. Tegobe su najčešća prediktorska varijabla koja objašnjava samoprocenu zdravlja, odnosno, ako su prisutne zdravstvene tegobe čovek percipira svoje zdravlje kao lošije i obrnuto.

Percipirano opšte stanje zdravlja odraslog stanovništva u R Srbiji pokazuje da najveći broj građana Srbije (57,8%) percipira svoje zdravlje u celini kao veoma dobro i dobro, dok 15,6% građana ocenjuje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše. Svoje zdravlje opisuju pozitivnim ocenama najčešće stanovnici Beograda (61,7%), a najređe stanovnici Južne i Istočne Srbije. U pogledu mesta stanovanja dugotrajne zdravstvene tegobe su učestalije među stanovnicima Južne i Istočne Srbije (43,6%) i Vojvodine (40,8%), dok su manje učestale među stanovnicima Beograda (36,9%).

Samoprocena prema polu pokazuje da muškarci imaju pozitivniju sliku o sopstvenom zdravlju (64,5% muškaraca ocenjuje svoje zdravlje kao dobro ili veoma dobro) nego žene (51,5%).

OPAŽENO zdravlje je povezano i sa uzrastom pojedinca. Naime, što je osoba starija, sklonija je da svoje zdravlje oceni kao loše, ili veoma loše.

O ovoj važnoj temi ne postoji evidencija i statistika za Grad Novi Pazar, te je korisno podstaknuti institucije i subjekte zdravstvene politike na preduzimanju mera u otklanjanju uočenog nedostatka.

3.4.5. MASKULINITET

Indikator zdravstvenog stanja stanovništva je i maskulinitet, odnosno, odnos broja muškaraca prema broju žena. Na bolje zdravstveno stanje stanovništva ukazuje negativna stopa maskuliniteta, koja je niža od 1000. Podaci popisa stanovništva iz 2011. godine pokazuju da žene čine 51,3% od ukupnog broja stanovnika Republike Srbije. Prosečna starost žene je 43,5, a muškarca 40,8 godina. Stopa maskuliniteta za Novi Pazar je 0,989. Posmatrano po starosti, kod srednjovečnog i starog stanovništva žene su brojnije dok kod mlađeg stanovništva dominiraju muškarci. Za Grad Novi Pazar žene čine 50,3% a muškarci 49,7% od ukupnog broja stanovnika. Indeks starenja za Novi Pazar je 48,1 a stopa ukupne zavisnosti stanovništva je 50,4.

3.5. INDIKATORI DETERMINANTI ZDRAVLJA

Indikatori determinanti zdravlja su:

- prevalencija pušenja
- ukupno konzumiranje alkohola.

3.5.1. PREVALENCIJA PUŠENJA

Duvan je pretnja za svaku osobu jer upotreba duvanskih proizvoda dovodi do patnje, bolesti i smrti što znači osiromašenje porodice i ekonomije zajednice. Upotreba duvana ima ogromnu cenu zbog porasta troškova zdravstvene zaštite i sniženja produktivnosti rada. Ona pojačava razlike u zdravlju i pogoršava siromaštvo jer se manje troši na osnovne potrebe kao što su hrana, obrazovanje, zdravstvena zaštita. Oko 80% svih prevremenih smrtnih ishoda zbog upotrebe duvana dolazi iz regiona s niskim i srednjim prihodima. Zbog toga su neophodne delotvorne politike kojima se smanjuje upotreba duvana.

Prevalencija pušenja kod odraslih u R Srbiji je izuzetno visoka i iznosi 40,5% u 2000. godini, 33,6% u 2006. godini i 34,7% u 2013. godini. Ohrabrujuća je opadajuća tendencija prevalencije pušenja kod odraslih, ali je alarmantan porast upotrebe duvana kod dece uzrasta 13-15 godina.

Ispitivanja o prevalenciji pušenja je neophodno sprovesti i za svo stanovništvo Grada Novog Pazara i na osnovu toga sačiniti predlog mera prevencije upotrebe duvana.

3.5.2. UKUPNO KONZUMIRANJE ALKOHOLA

U Novom Pazaru je najčešća bolest zavisnosti narkomanija, i odnosu na nju alkoholizam je zastupljen u jako niskom procentu. U R Srbiji 46% stanovnika ne konzumira alkohol. Udeo stanovnika koji ne konzumira alkohol najviši je u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji, a najniži u Beogradu (40%). Među osobama ženskog pola prema osobama muškog pola je značajno veći broj osoba koje ne konzumiraju alkohol, 62,7% prema 28,6%. Konzumiranje alkohola u vezi je sa stepenom obrazovanja i materijalnim statusom domaćinstva: među stanovnicima nižeg obrazovnog profila i lošijeg materijalnog stanja manji je broj onih koji ne konzumiraju alkohol.

Alkoholizam je recidivna bolest, ali se može zaustaviti ili kontrolisati. Evidentno je da je u Novom Pazaru, u poslednje vreme, sve više restorana u kojima se ne konzumira alkohol kao i prodavnica u kojim se kao artikli ne mogu naći alkoholna pića. Činioc koji je tome doprinosi je versko-kulturološka osobenost stanovništva.

Korisno bi bilo obaviti istraživanja o korelaciji upotrebe alkohola i školskog uspeha, kao i proširiti istraživanja na celokupnu populaciju.

4. POKAZATELJI AKTIVNOSTI NA UNAPREĐENJU ZDRAVLJA STANOVNIŠTVA I PREVENCIJU BOLESTI

Aktivnosti promocije zdravlja u Gradu se odvijaju u okviru Centra za promociju zdravlja Zavoda za javno zdravlje, Novi Pazar, vaspitno-obrazovnih ustanova, zdravstvenih ustanova (polivalentna patronaža Doma zdravlja) , Crvenog krsta, Centra za socijalni rad, Kancelarije za mlade, Udruženja dijabetičara, i drugih aktera razvijenog nevladinog sektora.

Centar za promociju zdravlja Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar koordinira aktivnostima promocije zdravlja i vaspitanjem za zdravlje dece i odraslih na teritoriji Raškog okruga. U planiranju, implementaciji i evaluaciji promotivnih aktivnosti učestvuju lekari različitih specijalnosti: specijalista socijalne medicine, specijalista higijene i epidemiologije uz interdisciplinarni rad unutar ustanove i u saradnji sa stručnjacima iz različitih nemedicinskih oblasti. Centar za promociju zdravlja ima 4 zaposlena: 2 lekara, 1 viši sanitarno-ekološki tehničar i 1 zdravstveni saradnik.

Kao referentna ustanova Zavod za javno zdravlje Novi Pazar pruža stručno-metodološku pomoć zdravstvenim ustanovama u kojima se sprovode promotivne i zdravstveno-vaspitne aktivnosti: u okviru 2 ustanove primarne zdravstvene zaštite (DZ Novi Pazar i DZ Tutin), Opštoj bolnici Novi Pazar i Specijalnoj bolnici Novi Pazar).

U okviru Programa koji je u funkciji instituta/zavoda za javno zdravlje Ministarstva zdravlja RS realizuje se “Koordinacija, planiranje, organizacija i sprovođenje aktivnosti promocije zdravlja, koje su posebno usmerene na osetljive grupacije stanovništva (trudnice, mala i predškolska deca, školska deca, lica starija od 65 godina života i osobe sa invaliditetom)“.

Opšti cilj programa u okviru realizacije aktivnosti promocije zdravlja je unapređenje i očuvanje zdravlja stanovništva, razvoj zdravih okruženja i afirmacija zdravih stilova života.

Program se sastoji iz 3 celine:

- Koordinacija i jačanje kapaciteta i zdravstveno-promotivnih aktivnosti primarne zdravstvene zaštite
- Edukacija i promocija zdravlja u zajednici
- Unapređenje zdravlja vulnerabilnih grupa.

Realizovan je veliki broj sastanaka sa zaposlenima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u cilju pružanja stručno-metodološke pomoći (u planiranju – pri izradi planova rada pojedinih službi i ustanova, u implementaciji - pri izvođenju zdravstveno-vaspitnih sadržaja, u evaluaciji - pri izradi kvartalnih i godišnjih izveštaja).

4.1. EDUKACIJA I PROMOCIJA ZDRAVLJA U ZAJEDNICI

Aktivnosti koje se odnose na ovaj specifični cilj su realizovane u oblasti promocije zdravlja i sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti. U toku 2017. godine realizovano je ukupno 10 seminara za edukaciju edukatora i stanovništva, od kojih se 4 odnose na edukaciju edukatora za 97 zdravstvena radnika i saradnika i 6 na edukaciju stanovništva za 195 učesnika. U radu su korišćene grupne metode zdravstveno vaspitnog rada (seminari, rad u maloj grupi, kreativne radionice, izložbe). Teme, su se odnosile na: Značaj pravilne ishrane i fizičke aktivnosti u prevenciji hroničnih nezaraznih bolesti, Prevencija i lečenje gojaznosti kod dece, Prevencija malignih bolesti, Prevencija povreda kod dece.

Tabela 12. Edukacija edukatora i stanovništva za promociju zdravlja

Godina	Broj seminara za edukaciju edukatora	Broj učesnika	Broj edukacija stanovništva	Broj ušesnika
2016.	2	35	3	165
2017.	4	97	6	195

Broj seminara za edukaciju edukatora i edukaciju stanovništva je svake godine veći u odnosu na prethodnu godinu zbog velikog interesovanja koje je vladalo za pojedine teme i to pre svega Pravilna ishrana i Prevencija povreda kod dece. Na zahtev zdravstvenih radnika i saradnika iz domova zdravlja i vaspitačica iz preškolskih ustanova održan je veći broj seminara.

Što se tiče sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti realizovana su 4 seminara za edukaciju edukatora za 95 zdravstvenih radnika i saradnika, i 5 za edukaciju stanovništvo za 135 lica. Teme su se odnosile na : Prevencija TBC-a, Grip i mere zaštite i prevencije, Polno prenosive bolesti, Mere zaštite od HIV infekcije, Imunizacija kod dece.

Tabela 13, Edukacija edukatora i stanovništva u Programu za sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti

Godina	Broj seminara za edukaciju edukatora	Broj učesnika	Broj edukacija stanovništva	Broj učesnika
2016.	2	40	3	95
2017.	4	95	5	135

Broj seminara koji se odnosio na sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti se povećava u odnosu na prethodnu godinu, a razlog tome je nastojanje da se naglasi značaj imunizacije kod dece i to posebno zbog povećanog broja obolelih od morbila. Razlog je i povećan obim aktivnosti usmeren na prevenciju TBC-a obzirom da se povećeva broj obolelih među decom školskog uzrasta.

U toku 2017. godine pratili smo kalendar javnog zdravlja i obeležili sledeće značajne datume:

- Evropska nedelja prevencije raka grlića materice,
- 31.januar Nacionalni dan bez duvanskog dima ,
- Svetski dan borbe protiv raka,
- Međunarodni dan dece obolele od raka,
- Mart –mesec borbe protiv malignih bolesti,
- Svetski dan bubrega,
- Svetski dan borbe protiv TBC-a,
- 7.april Svetski dan zdravlja,
- Dan sećanja na umrle od side,
- Evropska nedelja imunizacije,
- Nedelja zdravlja usta i zuba od 21.do 27. maja,
- 31. maj Svetski dan bez duvanskog dima,
- 26.jun Međunarodni dan borbe protiv zloupotrebe i nezakonite trgovine drogama,
- Svetski dan srca,
- Nacionalna nedelja dojenja,
- Međunarodni dan starijih osoba,
- 16.oktobar Svetski dan hrane u okviru oktobra meseca pravilne ishrane,
- Zaštitimo se od gripa.

Realizovano je 18 planiranih kampanja i 3 kampanje novijeg datuma preko kojih smo upoznali javnost sa još nekim aktuelnim zdravstvenim temama.

Kampanje su realizovane u saradnji sa domovima zdravlja, školskim i predškolskim ustanovama, lokalnom zajednicom, nevladinim organizacijama, medijima itd.

Tabela 14. Aktivnosti u sprovođenju kampanja u 2017. godini

Godina	Broj kampanja	Broj manifestacija u zajednici	Broj prezentacija u medijima
2016.	13	3	10
2017.	18	5	51

Realizovana su i 3 nagradna konkursa za kampanje: Nedelja zdravlja usta i zuba, Nacionalna nedelja dojenja i 16.oktobar Svetski dan hrane u okviru oktobra meseca pravilne ishrane. Na konkursu su učestvovala deca iz 3 predškolske ustanove i 12 osnovnih škola sa oko 95 likovnih i literarnih radova.

U toku 2017. godine je Zavod za javno zdravlje Novi Pazar distribuirao 3500 komada promotivnog materijala a od toga 1 800 lifleta, 400 postera i 1 300 brošura.

Kroz kontinuirani rad sa medijima sprovedila se i kontinuirana edukacija stanovništva na različite teme o zdravlju u cilju podizanja vlastitih kapaciteta da rade na očuvanju i unapređenju vlastitog zdravlja. Realizacija kontinuiranog rada sa mas medijima je veća od planiranog i zahtevanog broja za zavode, ali je u skladu sa visokom realizacijom u dužem vremenskom periodu. Na realizaciju ima značajnog uticaja broj lokalnih i regionalnih medija u okrugu i uspostavljena saradnja, koja u slučaju ZZJZ Novi Pazar odražava dostignut visok nivo poverenja i uspešne saradnje. Značajan deo aktivnosti se odnosio na informisanje stanovništva o aktuelnostima u oblasti javnog zdravlja putem sredstava javnog informisanja (televizije, radija i štampe). Bilo je ukupno 52 priloga u medijima : TV-44, radio-5, štampa-3. Sadržaji koji su realizovani korišćenjem mas medija odnosili su se na teme usmerene na unapređenja i očuvanja zdravlja stanovništva (teme iz Kalendara javnog zdravlja, aktuelna higijensko epidemiološka situacija, kao i mere za unapređenje, očuvanje i zaštitu životne sredine).

Tabela 15. Saradnja sa mas medijima (televizija, radio, štampa)

Godina	Broj RTV priloga/gostovanja	Broj radio priloga	Broj novinskih članaka
2016.	19	10	7
2017.	44	5	3

Informisanje stanovništva je posebno bilo intenzivirano tokom aktuelne epidemiološke situacije, koja se odnosila na pojavu TBC-a u srednjoj medicinskoj školi kao i povećan broj obolelih od morbila (4 slučaja u Novom Pazaru i 6 u Tutinu). To je još jedan razlog povećanog broja medijskih priloga u odnosu na planirano.

4.2. UNAPREĐNJE ZDRAVLJA VULNERABILNIH GRUPA

Aktivnosti usmerene na realizaciju i unapređenja zdravlja vulnerabilnih grupa, pre svega su se odnosile na decu i mlade, obzirom da je grad Novi Pazar poznat po najvećim brojem mladih u republici.

Imali smo veći broj koordinacionih sastanaka sa direktorima škola, zdravstvenim saradnicima, pedagozima i psiholozima u osnovnim i srednjim školama i preškolskim ustanovama u Novom Pazaru.

Edukacije su realizovane u 8 osnovnih i 7 srednjih škola, kao i u 5 predškolskih ustanove. Obuhvaćeno je oko 1150 dece različitog uzrasta od predškolskog do srednjoškolskog i to kombinacijom različitih metoda zdravstveno vaspitnog rada.

Tabela 16. Aktivnosti na unapređenju zdravlja vulnerabilnih grupa

Godina	Broj OŠ	Broj obuhvaćenih učenika	Broj SŠ	Broj obuhvaćenih učenika	Broj PU	Broj obuhvaćene dece
2016.	4	320	4	1185	4	160
2017.	8	690	7	310	5	150

Teme zdravstveno vaspitnog rada sa decom i učenicima definisani su programom, kao i teme koje se prepoznaju kao korisne i značajne za zdravlje dece (Pravilna ishrana, Depresija kod mladih, Prevencija malignih bolesti, Higijena ruku, Prevencija HIV infekcije, Higijena usta i zuba, Bolesti zavisnosti, Imunizacija dece, Prevencija gripa). Broj usluga je veći u odnosu na prethodnu godinu usled bolje saradnje koju smo uspostavili sa školama i predškolskim ustanovama, epidemioloških aktuelnosti i većeg broja izvršilaca u ovoj oblasti.

Cilj je da se uspostave partnerske veze sa onim organizacijama, institucijama i pojedincima koje smo prepoznali kao značajne za promociju i unapređenje zdravlja u zajednici. Ističemo kao značajno to što je uspostavljena kontinuirana saradnja sa predstavnicima svih zdravstvenih ustanova i na najbolji način iskoristila se već delimično uspostavljena mreža partnerskih odnosa, posebno sa obrazovno vaspitnim ustanovama i medijima.

Prevažodni cilj je bio da informišemo građane, a posebno vulnerabilne grupacije u vezi najznačajnijih faktora rizika za nastanak oboljenja, kao i načinima za njihovu prevenciju. U radu smo koristili savremene metode rada i ostala sredstva koja smo imali na raspolaganju.

Kratkoročni efekti se sastoje u tome što smo uspjeli da u značajnoj meri razvijemo mrežu partnerskih odnosa sa organizacijama, institucijama i pojedincima koji su takođe zainteresovani za unapređenje zdravlja u zajednici i zajedno sa njima realizujemo planirane aktivnosti.

Dugoročni efekat je da se kod građana podigne nivo svesti, odnosno nivo zdravstvene kulture i da što veći broj stanovnika usvoji zdrave navike i zdrave stilove života, a posebno vulnerabilne grupacije, odnosno da se evidentiraju pozitivne promene u pokazateljima zdravstvenog stanja stanovništva u Gradu Novom Pazaru.

Najznačajniji problem u radu na promociji je nedostatak koordinacije i nekvalitetno izveštavanje, od strane saradnika i partnera u radu. Činjenica je da se na nivou primarne zdravstvene zaštite obavljaju zdravstveno vaspitne aktivnosti u skladu sa važećim standardima, ali se problemi javljaju u lošem evidentiranju usluga i nepreciznom izveštavanju.

Poteškoće su se javljale u saradnji sa obrazovnim institucijama, posebno osnovnim školama gde je jako veliki broj učenika i gde se još uvek rad na zdravstvenom vaspitanju i promociji zdravlja ne shvata na adekvatan način. Smatramo da bi bilo značajno da se i u ovim ustanovama formiraju timovi prosvetnih radnika koji su zainteresovani i spremni da rade na promociji zdravlja.

Svrishodnost programa se uočava aktivnim radom ZZJZ Novi Pazar, obzirom da se radi o sredini sa jako niskim nivoom zdravstvene kulture, gde je odgovornost za lično zdravlje nedovoljna, sa velikim brojem obolelih (pre svega hronične nezarazne bolesti kao posledica neadekvatne ishrane, nedovoljne fizičke aktivnosti, pušenja duvana, upotreba psihoaktivnih supstanci ...) i jako velikim brojem mladih (grad sa najvećim brojem mladih u republici). Shodno specifičnostima sredine neophodno je analizirati situaciju i uočiti potrebe zajednice, odnosno definisati prioritete, zatim postaviti ciljeve, odabrati strategiju i onda evaluirati postignuto.

Garancija održivosti programa se sastoji u tome što su se već u značajnoj meri okupile zainteresovane strane (organizacije, institucije, pojedinci) oko istog cilja, a to je unapređenja zdravlja u zajednici.

Program će biti održiv ukoliko se u vezi zdravstveno promotivnih aktivnosti jasno definišu obaveze i odgovornosti, posebno u okviru zdravstvenih ustanova (ZZJZ, domovi zdravlja i druge zdravstvene ustanove), kao i druge ustanove u zajednici, a pre svega obrazovno vaspitne ustanove.

Neophodno je iznaći način da se i dalje motivišu saradnici i partneri u zajednici, kako bi dali puni doprinos u radu na unapređenju zdravlja stanovništva, što i jeste uloga ZZJZ. Od najvećeg značaja je svakako da se program prezentira na takav način da se prepozna kao značajan za unapređenje zdravlja kako od strane građana, tako i lokalne samouprave.

4.3. RAD SAVETOVALIŠTA ZAVODA ZA JAVNO ZDRAVLJE NOVI PAZAR

Savetovalište za HIV i polno prenosive infekcije obrađuje, evidentira i analizira pojedinačne prijave i slučajeve HIV infekcije, oboljevanje i umiranje od AIDS-a i drugih polno prenosivih bolesti. U saradnji sa drugim institucijama, savetovalište kreira i sprovodi zdravstveno-vaspitne programe za ciljane populacione grupe (mladi, školska i studentska populacija, zdravstveni radnici), uspostavlja, održava i unapređuje saradnju sa drugim ustanovama zdravstveno-socijalnog tipa, udruženjima i

nevladinim organizacijama na polju prevencije HIV i polno prenosivih bolesti, podrške i brige za osobe koje žive sa HIV-om. Takođe, sprovodi kampanje i obeležavanje važnih datuma vezanih za prevenciju, unapređenje obuhvata testiranih i savetovanih; obavlja periodično izveštavanje i analizu postignutih rezultata.

U prvom polugodištu tekuće godine savetovano je i testirano 85 osoba, od kojih je testirano : na HIV (54) , na Hepatitis B (10), Hepatitis C (18) , na Sifilis (3), u skladu sa njihovim potrebama i procenjenim epidemiološkim rizicima. Najveći broj osoba je istovremeno testiran na dve i više polno prenosivih infekcija. Zavod je ostvario saradnju sa nevladinim sektorom u oblastim borbe protiv polno prenosivih infekcija.

4.4. PROJEKTNE AKTIVNOSTI ZAVODA ZA JAVNO ZDRAVLJE NOVI PAZAR

U toku 2016. godine zaposleni Centra za promociju zdravlja su realizovali Projekat u cilju unapređenja zdravlja mladih i promocije zdravih stilova života u Romskoj populaciji: Podrška inkluzivnim procesima „ Poboljšanje zdravstveno – higijenskih uslova Romskog stanovništva u naselju Blaževo“.

U toku 2017. godine u okviru TEACH VIP programa koji je organizovala SZO u cilju jačanja i unapređenja zdravstvenih sistema u prevenciji nasilja i povreda , u saradnji sa Ministarstvom zdravlja Republike Srbije i GZZJZ Beograd realizovan je projekat „Prevencija povreda kod dece“. Održane su : predavanja za zdravstvene radnike u ZZJZ Novi Pazar , predavanja za pedijatre i medicinske sestre iz Doma zdravlja i Opšte bolnice, edukacije za patronažne sestre i posetioce, škole roditeljstva (trudnice i buduće roditelje) kojima je demonstrirano i kako pružiti prvu pomoć detetu, za svaku vrstu povrede posebno. Vaspitačicama i preventivnim sestrama koje rade u predškolskim ustanovama Novi Pazar i koje brinu za zdravlje i bezbednost naše dece konstantno tokom celog radnog dana, su u okviru ove edukacije omogućena praktična znanja u vezi pružanja prve pomoći kod povreda i zadesnih stanja kod dece.

U toku 2018. godine u organizaciji IZJZ Srbije a uz podršku SZO , lekari ZZJZ Novi Pazar prisustvovali su edukaciji edukatora za podizanje svesti među populacijom migranata. Realizacija ovog programa uključivala je veći broj radionica koje su lekari sprovedli u Centru za azil koji se nalazi u opštini Tutin.

U toku 2018.godine Komisija Vlade Republike Srbije za borbu protiv narkomanije donela je operativni plan za sprovođenje programa prevencije zloupotrebe droga u školama. U skladu sa inicijativom Ministarstva zdravlja, formirani su timovi za prevenciju narkomanije u školama u svim okruzima Republike Srbije, koji će sprovoditi edukacije .

Predstavnici Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar, zajedno sa predstavnicima Mup-a , Sup-a , prosvete , Centra za socijalni rad i Kancelarije za mlade , bili su učesnici edukacije za prevenciju narkomanije koja je održana u Kragujevcu. Realizacija ovog programa otpočeta je septembra meseca i još uvek traje.

4.5. SPROVEDENA ISTRAŽIVANJA ZAVODA ZA JAVNO ZDRAVLJE NOVI PAZAR

U toku 2018. godine je u svim srednjim školama Novog Pazara (6 škola) sprovedeno anonimno anketno ispitivanje srednjoškolaca vezano za znanje i stavove o psihoaktivnim supstancama u školama. Anketni upitnik je kreiran multidisciplinarno za potrebe sticanja uvida o stepenu znanja i zastupljenosti među srednjoškolcima Novog Pazara , kao i stavovima i znanju mladih u vezi sa ovim problemom.

Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu sprovođenja sveobuhvatnog programa prevencije u svim školama (osnovne i srednje škole), kao i programa za sticanje znanja za učenike i sve zaposlene u školama. Postoji potreba i da se sprovede sveobuhvatnije istraživanje o psihoaktivnim supstancama , kao i znanju i stavovima mladih u vezi sa ovim problemom .

4.6. SAVETNIK ZA ZAŠTITU PRAVA PACIJENATA

U skladu sa Zakonom o pravima pacijenata (*Sl.Glasnik RS* , br. 45/2013), pacijentima se obezbeđuje jednako pravo na kvalitetnu zdravstvenu zaštitu u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem. Pomenutim zakonom uređeno je 19 prava pacijenata u ostvarivanju zdravstvene zaštite.

Savetnik za zaštitu prava pacijenata obavlja sledeće poslove:

- podnosi redovne izveštaje,
- obraća se inspekcijama,
- saraduje sa ombudsmanom,
- doprinosi boljoj saradnji sa Domom zdravlja i Opštom bolnicom
- prisustvuje sednicama Saveta za zdravlje
- rešava prigovore pacijenata (u 2017. godini bila su 3 prigovora na kvalitet pružene usluge , a na rad zaposlenih u Domu zdravlja nije bilo prigovora)
- pohađa seminare i radionice (kontinuirana edukacija).

5. SOCIOEKONOMSKI USLOVI

Najveći doprinos nejednakosti u zdravlju pripisuje se socioekonomskim uslovima života. Siromaštvo je i danas prisutno u svim društvima, pa i najrazvijenijim. U Srbiji je prema podacima RZZS više od 25% stanovništva u riziku od siromaštva, što znači da četvrtina stanovništva živi na pragu siromaštva. Međutim, to je ipak bolje od podataka za prethodni period od 38%. „Ali prema najnovijim evropskim istraživanjima u Srbiji su najveće razlike između prihoda stanovnika: 20% najbogatijih raspolaže s devet puta više novca nego 20% najsiromašnijih. Prosek za države EU je 5,2 puta.“ Fenomen siromaštva nije samo ekonomski i socijalni problem, već ima i svoj kulturni i zdravstveni aspekt, jer se narušava dostojanstvo i zdravlje osobe u riziku od siromaštva. Najsiromašnija deca su izložena okrutnostima vršnjačkog nasilja, beskućnici bivaju izloženi brutalnostima tinejdžera itd. Koliko je jedno društvo humano ogleda se u ponašanju prema najsiromašnijim sugrađanima. Zbog toga je važno stanovništvo Grada Novog Pazara prikazati i po приходima i zanimanju, odnosno prema socioekonomskim indikatorima, koji su:

- prosečan broj članova po domaćinstvu,
- procenat stanovništva koji ima pristup vodovodu i kanalizaciji,
- odnos broja zaposlenih i nezaposlenih lica,
- prosečne zarade po zaposlenom,
- ostvarene investicije po karakteru i delatnostima.

Loši socioekonomski uslovi mogu izazvati ozbiljne zdravstvene probleme. Finansijske poteškoće deluju destruktivnije na zdravlje nego što se obično misli. Osim što postoji dvaput veća šansa da ljudi sa finansijskim problemima dožive srčani udar, osobe s novčanim problemima imaju i niz drugih zdravstvenih problema. Istraživanjima na bostonskom Univerzitetu je utvrđeno da 27% osoba s novčanim problemima ima čir na želucu i smetnje u varenju, prema 8% ovih tegoba kod ostale populacije bez tih problema, glavobolja i migrena je zastupljena sa 44% kod populacije koja se bori sa besparicom, prema 4 % zastupljenosti ovih zdravstvenih tegoba kod ostale populacije, dok je napetost u mišićima prisutna kod 65% ljudi s ekonomskim problemima, što izaziva žestoke bolove u leđima ili mišićima. Dakle, loši socioekonomski uslovi uzrok su i lošijeg zdravstvenog stanja stanovništva.

5.1. PROSEČAN BROJ ČLANOVA PO DOMAĆINSTVU

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku prosečan broj članova u domaćinstvu u R Srbiji je 2,90, a u Gradu Novom Pazaru taj broj iznosi 4,17 u 24 090 registrovanih domaćinstava. Najveći broj je domaćinstava sa 6 i više članova (22,43%) kao što je to vidljivo u tabeli broj 17.

Tabela 17. Struktura stanovništva prema grupama i polu, 2015-2016. god. (ženski i muški)

Starosna dob/godina i pol	2015		2016	
	Ž	M	Ž	M
Deca do 6 godina (predškolski uzrast)	5 402	5 675	5 210	5 550
Deca od 7-14 godina (uzrast osnovne škole)	6 752	7 088	6 860	7 185
Deca od 15-18 godina (uzrast srednje škole)	2 951	3 223	2 996	3 249
Deca starosti 0-17 godina	14 364	15 206	14 333	15 200
Broj mladih od 15-29 godina	11 347	11 850	11 362	11 870
Broj stanovništva od 15-64 godina	52 261	51 631	52 613	52 061

Tabela 18. Struktura porodica prema broju dece, Popis stanovništava 2011. god.

Broj porodica	Grad	Udeo u ukupnom broju porodica u gradu %
Broj mladih od 25 godina	37 300	
Broj porodica bez dece	5 290	19,92
Broj porodica sa decom	21 031	79,18
Broj porodica sa 1 detetom	6 669	25,11
Broj porodica sa 2 deteta	7 864	29,61
Broj porodica sa 3 deteta	4 934	18,58
Broj porodica sa 4 deteta	1 271	4,79
Broj porodica sa 5 i više dece	293	1,1
Ukupno: broj porodica	26 560	100
Prosečan broj dece u porodici	2,08	/

Tabela 19. Struktura domaćinstva prema broju članova u gradu, 2011. god.

	Broj	Udeo u ukupnom broju domaćinstva u gradu %
Ukupno	24 090	100
Sa 1 članom	2 057	8,54
Sa 2 člana	3 613	15,00
Sa 3 člana	3 320	13,78
Sa 4 člana	5 160	21,42
Sa 5 članova	4 536	18,83
Sa 6 i više članova	5 404	22,43
Prosečan broj članova domaćinstva	4,17	/

Broj stanovnika u Novom Pazaru je konstantno rastao kako u gradskom tako i u ruralnom području. Prema zadnjem popisu iz 2011 godine, ruralno stanovništvo čini 40.56% od ukupnog broja popisnog stanovništva.

5.2. BROJ STANOVNIKA KOJI SU PRIKLJUČENI NA GRADSKU VODOVODU MREŽU

Tabela 20. Stanovi i instalacije po popisu iz 2011. godine.

Red.br.	Novi Pazar	Broj stanova
1.	Stanovi -ukupno	28 688
2.	Nastanjeni stanovi	23 022
3.	Nenastanjeni stanovi	4 965
4.	Stanovi koji se koriste povremeno	624
5.	Stanovi koji se koriste za obavljanje delatnosti	77
6.	Javni vodovod	19 209
7.	Javna kanalizacija	17 537
8.	Septička jama	9 345
9.	Električna energija	28 202
10.	Centralno grejanje	6 338
11.	Stanovi bez instalacija	276

Prema evidenciji koju je sačinilo Odeljenje za komunalne, stambene i poslove saobraćaja Gradske uprave za izvorne i poverene poslove, broj stanova u stambenim zgradama je oko 1 800 stanova. Kako izgradnja stambenih zgrada raste tako se i povećava broj stanova. Sve ostalo čine porodične stambene zgrade –individualna izgradnja. Zbog odlaska stanovništva iz Novog Pazara broj napuštenih kuća se takođe povećava.

Od 2011.god. pa do 2018.god. broj priključaka na vodovodnu mrežu se sa 19 209 povećao na 22 067, a broj stanovnika priključenih na gradsku vodovodnu mrežu je oko 87 600.

5.3.ODNOS BROJA ZAPOSLENIH I NEZAPOSLENIH LICA

5.3.1 NEZAPOSLENOST

Prema statističkim podacima, broj nezaposlenih lica u Gradu Novi Pazar se smanjivao do 2015. godine, a u 2016.godini je zabeležen porast od u odnosu na stanje iz 2015. godine. Porast broja nezaposlenih posledica je neaktivnosti velikih društvenih sistema, koji su, u fazi privatizacije ili stečaja, smanjili broj zaposlenih otpuštanjem jednog dela radne snage.

Tabela 21. Nezaposleni u gradu Novom Pazaru, 2013-2017.god

Godina	Broj nezaposlenih	Prvi put traže zaposlenje		Bez kvalifikacija		Žene		Na 1000 stanovnika
		Svega	%	Svega	%	Svega	%	
2013	19884	12 055	60,7	8 844	44,5	9 589	48,2	205
2014	18933	11 110	58,7	8 838	46,7	8 693	45,9	184
2015	18437	10 490	56,9	8 319	45,1	8 577	46,5	177
2016	19144	10 625	55,5	7 818	41,0	8 874	46,4	197
2017	18408	9 863	53,6	7 516	41,0	8 668	47,0	190

Ovaj podatak treba uzeti sa rezervom jer određeni broj nezaposlenih nije evidentiran na tržištu rada, dok je, sa druge strane, određeni broj prijavljenih radno aktivan, ali ne i evidentiran u NSZ-u.

Institucionalna podrška države kroz subvencije i programe samozapošljavanja je presudno uticala na smanjenje broja nezaposlenih u periodu do 2015. godine.

Restriktivna izmena Zakona o radu dodatno je uticala na smanjenje sive ekonomije, a tako i na povećan broj registrovanih privrednih subjekata i broja prijavljenih radnika.

Prema strukturi nezaposlenog stanovništva, tokom posmatranog perioda najveći je udeo nezaposlenih lica koja prvi put traže posao. Njihov broj varira od 53,6 % u 2017. godini, pa do 60,7 % u 2013. godini. Udeo lica koja su bez kvalifikacija varira oko 45 % u posmatranom periodu, a u 2017. godini je 41 %. U 2017. godini, u odnosu na prethodne godine, pojavljuje se manji broj nezaposlenih koji prvi put traže posao, zajedno sa licima bez kvalifikacije. U ovom periodu u kontingentu nezaposlenog stanovništva prednjače muškarci.

Stopa nezaposlenosti u 2016.godini iznosi 42% i određena je kao učešće nezaposlenih u zbiru zaposlenih i nezaposlenih.

Tabela 22. Starosna struktura nezaposlenih

Godine starosti	Nezaposlena lica		Prosečna starost		Prethodno radno iskustvo				Osobe sa invaliditetom	
					Prvi put traže zaposlenje/bez iskustva		Bili u radnom odnosu/radno angažovani			
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
15 - 19	541	249	18,55	18,61	529	244	12	5	1	1
20 - 24	2 197	1 023	22,03	22,1	1 813	811	384	212	14	7
25 - 29	2 407	1 135	27	26,95	1 483	649	924	486	13	5
30 - 34	2 266	1 031	32	31,99	1 140	496	1 126	535	10	3
35 - 39	2 211	1 036	36,97	36,96	1 133	583	1 078	453	20	7
40 - 44	2 350	1 158	41,96	42,02	1 238	714	1 112	444	9	7
45 - 49	2 122	1 132	47,01	46,96	1 044	660	1 078	472	13	5
50 - 54	1 912	979	51,95	51,91	708	434	1 204	545	15	7
55 - 59	1 539	685	56,79	56,71	514	311	1 025	374	14	6
60 - 64	863	240	61,7	61,13	261	137	602	103	8	3
Ukupno	18 408	8 668	38,9	38,68	9 863	5 039	8 545	3 629	117	51

Starosna struktura nezaposlenih pokazuje da su najbrojnije kategorije stanovništva 25-29 godina i 40-44 godine koje zauzimaju po 13 % ukupno 26%. Visok udeo imaju i kategorije stanovništva 20-24 godine; 30-39 godina i 45-49 godina, koje zajedno čine 48%.

Stanovništvo starosti do 30 godina zauzima oko 13 % u starosnoj strukturi nezaposlenosti.

Podaci ukazuje na neophodnost intenzivnog sprovođenja strateških mera podrške zapošljavanju na lokalnom i nacionalnom nivou. Takođe, određeni podsticaji usmereni ka rastu privredne aktivnosti i broja zaposlenih ogledaju se pre svega u dva pravca. Podrška međunarodnih donatorskih programa koji se ogledaju kroz podsticaje za započinjanje sopstvenog posla i podršku postojećim biznisima

Podrška lokalnih institucija kroz programe Nacionalne službe za zapošljavanje i Fonda za razvoj Republike Srbije (u 2017. godini kroz programe Nacionalne službe za zapošljavanje sopstveni biznis je započelo 103 lica, a 127 osoba dobilo je subvencije za zapošljavanje).

5.3.2. ZAPOSLENOST

Broj zaposlenih u 2016. godini iznosio je 19 636, dok broj nezaposlenih radnika je 19 144. Dok je cifra prosečne zarade, bez poreza i doprinosa 34 192 rsd.

Tabela 23. Zaposlenost i zarade za 2016. Godinu

Registrovani zaposleni	19 636
Registrovani zaposleni u odnosu na broj stanovnika	18,8%
Prosečna zarada bez poreza i doprinosa	34 192 rsd
Registrovani nezaposleni	19 144
Registrovani nezaposleni na 1000 stanovnika	183

Od 2015.god. uključeni su i registrovani individualni poljoprivrednici.

Tabela 24. Struktura registrovane zaposlenosti po delatnostima u 2018.god.

Ukupno	21 195
Svega	20 556
zaposleni u pravnim licima	14 427
preduzetnici i zaposleni kod njih	6 129
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	58
rudarstvo	59
prerađivarska industrija	4 160
snabdevanje električnom energijom, gasom i parom	152
snabdevanje vodom i upravljanje otpadnim vodama	378
građevinarstvo	2 075
trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	3862
saobraćaj i skladištenje	1441
usluge smeštaja i ishrane	856
informisanje i komunikacije	250
finansiske delatnosti i delatnosti osiguranja	2 176
poslovanje nekretninama	537
Stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti	324
administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	1 356
Državna uprava i obavezno socijalno osiguranje	2 211
obrazovanje	1725
zdravstvene i socijalna zaštita	258
umetnost zabava i rekreacija	630
ostale uslužne delatnosti	639
registrovani individualni poljoprivrednici	639

5.4. PROSEČNE ZARADE PO ZAPOSLENOM

Kretanje prosečnih zarada u Novom Pazaru po zaposlenom bez poreza i doprinosa pokazuje blagu tendenciju rasta, kao što je to vidljivo iz podataka prikazanih u tabeli broj 25, gde je i upoređeno sa zaradama na nivou republike u istom vremenskom intervalu. Prihodi su veoma značajan resurs pošto utiču na društvenu isključenost, odnosno, uključenost. Materijalna oskudica znači i oskudevanje u zadovoljavanju zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih i socijalnih potreba i direktno vodi u socijalnu isključenost.

Tabela 25. Prosečna zarada u R Srbiji i Novom Pazaru

Godina	Region	Prosečne zarade	Prosečne zarade bez poreza i doprinosa
Januar 2016.	R Srbija	55 763	40 443
	Novi Pazar	44 357	32 149
Januar 2017.	R Srbija	57 231	41 508
	Novi Pazar	50 863	36 943
Januar 2018.	R Srbija	69 218	50 048
	Novi Pazar	52 961	38 423

Izvor: „Opštine i regioni RS“;RZZS, Beograd

5.4.1. PROSEČNI PRIHODI I PRIMANJA BUDŽETA GRADA

Prema podacima RZZS prosečni prihodi i primanja budžeta lokalnih samouprava u Srbiji za 2015. godinu iznose 34 583 dinara po stanovniku , a za 2016. godinu 38 700 dinara po stanovniku.

Za Grad Novi Pazar prosečni prihodi i primanja budžeta po stanovniku za 2015. godinu iznosili su 20 355 dinara , a za 2016. godinu 21 426 dinara po stanovniku. Dakle, navedeni prosečni prihodi i primanja budžeta su niži od republičkog proseka.

Tabela 26. Prosečni prihodi i primanja na nivou RS i Grada Novog Pazara

Godina	Na nivou R Srbije prosečni prihodi i primanja budžeta po stan.	Na nivou grada Novog Pazara prosečni prihodi i primanja budžeta po stan.
2015. god	34 583 din	20 355 din
2016. god	38 700 din	21 426 din

5.4.2. RASHODI KORISNIKA BUDŽETSKIH SREDSTAVA

Ukupni rashodi i izdaci budžeta, po osnovnim namenama prikazani su u tabeli broj 27.

Tabela 27. Ukupni rashodi i izdaci budžeta

Osnovne škole	112.856.000 rsd
Srednje škole	63.355.000 rsd
Nastavno-rekreativni centar za učenike osnovnih i srednjih škola	3.000.000 rsd
Razvoj sporta i omladine	139.650.000 rsd
Centar za decu i omladinu	11.400.000 rsd
Razvoj kulture i informisanja	218.300.000 rsd
Socijalna i dečja zaštita	162.400.000 rsd
Zdravstvena zaštita	6.000.000 rsd
Poljoprivreda i ruralni razvoj	12.000.000 rsd
Fond za zaštitu životne sredine	12.000.000 rsd
Razvoj turizma	19.420.000 rsd
Kancelarija za mlade	10.330.000 rsd
Regionalno pozorište	20.800.000 rsd

5.5. OSTVARENE INVESTICIJE PO KARAKTERU IZGRADNJE I TEHNIČKOJ STRUKTURI

Ulaganja u infrastrukturu su velika i shodno mogućnostima kako lokalne samouprave, tako i domaćih i stranih donatora.

Uglavnom su zastupljene infrastrukturne investicije (izgradnja i asfaltiranje puteva i ulica, komunalna infrastruktura, izgradnja i rekonstrukcija škola i obdaništa i sl.), dakle, ulaganja u poboljšanje opšteg kvaliteta života u gradu.

Izgrađeno je novo filtersko postrojenje za preradu vode za piće što je rešilo problem urednog snabdevanja grada pijaćom vodom. Izgradnjom zgrade hitne pomoći rešen je dugogodišnji problem ove službe. Urađeno je više sportskih terena, gradski stadion, sportska hala i atletski stadion. Renovirano je više kilometara vodovodne i kanalizacione mreže. Adaptirani su prostori seoskih ambulanti.

Započeti procesi privatizacije i stečajni postupci su u mnogo usporili dolazak stranih investitora. Svi pregovori su u toku i očekuje se njihovo skorije rešavanje.

Tabela 28. Struktura ostvarenih investicija prema karakteru izgradnje i tehničkoj strukturi

	Grad(€)	Udeo u ukupnim investicijama (%)
Ukupne investicije	6.134.668	100
Novi kapaciteti	282.887	4,61
Rekonstrukcija, izgradnja i proširenje	2.880.209	46,95
Održavanje	2.971.573	48,44
Građevinski radovi	2406.152	39,22
Domaća oprema	2.667.833	43,49
Uvozna oprema	1.024.246	16,70
Ostalo	36,436	0,59

6. POKAZATELJI STANJA ŽIVOTNE SREDINE

Pokazatelji stanja životne sredine su: kvalitet vode za piće, bazenskih voda i voda za rekreaciju, kvalitet vazduha, zemljišta, nivo buke i radijacije.

6.1. KVALITET VODE ZA PIĆE

Zdravstveno ispravna voda za piće je jedan od osnovnih preduslova zdravlja. Snabdevanje potrošača zdravstveno ispravnom vodom za piće, u dovoljnim količinama, podiže na viši nivo zdravstveno stanje stanovništva, poboljšava uslove života i unapređuje životnu sredinu u celini. Po kriterijumu Svetske zdravstvene organizacije pristup vodosnabdevanju i kvalitet vode za piće nalaze se među 12 osnovnih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva.

Voda koja služi za javno snabdevanje stanovništva ili za proizvodnju namirnica namenjenih prodaji treba da odgovara propisanim standardima sa ciljem prevencije i zaštite zdravlja ljudi. Zdravstvena bezbednost vode za piće podrazumeva mikrobiološku i fizičko-hemijsku ispravnost vode za piće, zaštitu izvorišta, bezbedno snabdevanje i rukovanje vodom za piće.

Zavod za javno zdravlje Novi Pazar u skladu sa važećom zakonskom regulativom, prati kvalitet vode za piće sa gradskih, lokalnih i javnih vodovoda na teritoriji grada Novog Pazara. U skladu sa Pravilnikom o higijenskoj ispravnosti vode za piće, kontroliše se i higijenska ispravnost vode za piće u objektima od javno-zdravstvenog značaja (obrazovno-vaspitnim, zdravstvenim, turističko-ugostiteljskim, saobraćajnim...).

Oblast higijenske i zdravstvene ispravnosti vode za piće regulisana je:

- Zakonom o javnom zdravlju (*"Sl. glasnik RS", br. 15/2016*)
- Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (*"Sl. glasnik RS", br. 15/2016*)
- Zakon o bezbednosti hrane (*"Sl. glasnik RS", br. 41/2009*)
- Pravilnikom o higijenskoj ispravnosti vode za piće, (*Sl. list SRJ br. 42/1998 i 44/1999*)
- Pravilnikom o načinu uzimanja uzoraka i metodama za laboratorijsku analizu vode za piće, (*Sl.list SFRJ br. 33/1987*)
- Zakonom o vodama (*„Službeni glasnik RS”, br. 30/10 i 93/12*)
- Pravilnikom o načinu određivanja i održavanja zona sanitarne zaštite izvorišta vodosnabdevanja, (*Sl.gl. RS br.92/2008*)

U uzorcima vode za piće ispituju se mikrobiološki i fizičko-hemijski pokazatelji u osnovnom, periodičnom ili velikom obimu, u skladu sa godišnjim planom uzorkovanja.

Gradsko područje na teritoriji Novog Pazara snabdeva se vodom za piće preko centralnog, gradskog vodovoda, na kome je uspostavljena kontinuirana dezinfekcija vode i sistematska kontrola higijenske ispravnosti vode za piće.

Kao zahvat vode – izvorište koristi se površinska voda (izvorište reke Raška).

Proces prečišćavanja sirove vode obavlja se na postrojenju za prečišćavanje u Novom Pazaru.

Voda se dezinfikuje hlornim preparatima.

Tabela 29. Mikrobiološka ispravnost prečišćene i hlorisane vode za piće sa teritorije Novog Pazara y 2016. godini – centralni gradski vodovod.

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	568	561	98,76	7	1,23

Табела 30. Физичко-хемијска исправност пречишћене и хлорисане воде за пиће са територије Новог Пазара у 2016. години - централни градски водовод

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	568	561	98,76	7	1,23

Na seoskom području Grada Novi Pazar snabdevanje vodom za piće vrši se preko seoskih vodovoda i lokalnih vodnih objekata. Na manjem broju seoskih vodovoda (2) vrši se redovna kontrola higijenske ispravnosti vode za piće, a povremeno na 19 vodovoda. Kontinuirana dezinfekcija vode uspostavljena je na 2 vodovoda, a povremena na 19.

Табела 31. Микробиолошка исправност воде за пиће на територији Новог Пазара у 2016. години – локални (сеоски) водоводи

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	18	3	16,66	15	83,33

Табела 32. Физичко-хемијска исправност воде за пиће са територије Новог Пазара у 2016. години – локални (сеоски) водоводи

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	18	18	100	0	0

Табела 33. Микробиолошка исправност воде за пиће са територије Новог Пазара у 2016. години – локални водни objekti за јавно водоснабдевање

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	25	10	40	15	60

Tabela 34. Fizičko-hemijska ispravnost vode za piće sa teritorije Novog Pazara u 2016. godini – lokalni vodni objekti za javno vodosnabdevanje

Grad	Ukupan broj uzoraka	Broj ispravnih uzoraka	% Ispravnih uzoraka	Broj neispravnih uzoraka	% Neispravnih uzoraka
Novi Pazar	25	25	100	0	0

Ukupna mikrobiološka neispravnost ispitivanih uzoraka prečišćene i hlorisane vode za piće u Novom Pazaru je 1,23%, a ukupna fizičko-hemijska neispravnost 1,23 %.

Vodosnabdevanje sa gradskog centralnog vodovoda pokriva 76% stanovništva gradskog naselja i 11 seoskih naselja, ostala seoska naselja snabdevaju se vodom sa lokalnih seoskih i javnih vodnih objekata. Voda sa centralnog gradskog vodovoda se redovno prečišćava, dezinfikuje i ispituje tako da je bakteriološka i fizičko-hemijska ispravnost vode za piće u najvećem procentu zadovoljavajuća (98.76%).

Voda kojom se snabdevaju seoske škole u većem broju slučajeva je bakteriološki neispravna (2015.god. - 75% neispravnosti, 2016. godine 83% neispravnosti i 2017. godine 88% neispravnosti).

Vodosnabdevanje na seoskom području je neregulisano i bez pravog uvida u stanje na terenu. Nadležne gradske službe imaju registrovan zanemarljivo mali broj lokalnih vodnih objekata, sa nepotpunom dokumentacijom.

Najveći broj lokalnih vodnih objekata je izgrađen bez odgovarajućeg projekta ili je projektna dokumentacija izgubljena, najčešće nije rešeno pitanje vlasništva, a samim tim i pitanje zaduženja i odgovornosti za stanje i održavanje ovih objekata. Ova neispravnost je iz više razloga: zbog nerešenih imovinsko-pravnih pitanja, nepostojanja zona sanitarne zaštite a samim tim i nehigijenske izgradnje objekata, neadekvatnog sprovođenja mera dezinfekcije, i nekontinuirane kontrole i ispitivanja vode. Veliki je broj ilegalno priključenih domaćinstava što dodatno komplikuje situaciju. Neki od vodnih objekata su jako stari i po 50 godina, tako da su se usled širenja naselja izvorišta, odnosno kaptaze našle u blizini potencijalnih izvora zagađenja. Oko izvorišta, odnosno kaptaza i rezervoara u najvećem broju slučajeva nisu obezbeđene zone sanitarne zaštite. Od 35 školskih objekata na seoskom području samo su 3 priključena na centralni-gradski vodovod.

Na osnovu iznetih činjenica, osnovano se može pretpostaviti da je situacija slična i sa ostalim lokalnim vodnim objektima na teritoriji grada Novog Pazara čiji je broj za sada nepoznat.

Preporuke:

Nastavak kontinuiranog praćenja zdravstvene ispravnosti vode za piće u skladu sa važećim propisima i nadležnostima instituta/zavoda za javno zdravlje, u skladu sa odredbama Zakona o javnom zdravlju, ("Službeni glasnik RS", br.15/2016) Sprovođenje javnog zdravlja u oblasti životne sredine i zdravlja stanovništva obuhvata: 1) praćenje i analizu stanja životne sredine, odnosno analizu vode (površinske i podzemne vode, vode koje se koriste za piće i rekreaciju); 2) praćenje i kontrolu kvaliteta i zdravstvene ispravnosti vode za piće i procenu uticaja njenog zagađenja na zdravlje stanovništva“.

Implementacija adekvatnih tehničko-tehnoloških rešenja za efikasno prečišćavanje vode namenjene za ljudsku upotrebu. Teritorija Novog Pazara koja se snabdeva netretiranom vodom neophodno je kondicioniranje vode u cilju snižavanja koncentracije arsena na dozvoljeni nivo.

Redovno tehničko održavanje vodovodnih sistema i poboljšanje kvaliteta distributivne mreže komunalnih vodovoda.

Predlog mera:

- Neophodno je obezbediti zdravstveno bezbedan način vodosnabdevanja, posebno na seoskom području, gde se evidentira veliki broj problema.
- Vršiti redovnu kontrolu kvaliteta vode, posebno sa seoskih i školskih vodnih objekata, a sa rezultatima upoznati odgovorne, odnosno širu javnost.

- Izraditi program edukacije lokalnog stanovništva o značaju higijenske ispravnosti vode za piće.
- Identifikovati faktore rizika koji narušavaju kvalitet vode i adekvatnim merama smanjiti njihov uticaj.

6.2. KVALITET VODE BAZENA

Higijenska ispravnost bazenske vode zavisi od kvaliteta ulazne vode, broja kupaca, poštovanja higijenskog režima ponašanja kupaca, primenjenog tretmana za prečišćavanje vode, adekvatne dezinfekcije vode, adekvatnog održavanja površina i prostorija javnog bazena. Rizike možemo podeliti na fizičke (opasnosti od povređivanja, davljenja, sunčanice), hemijske i mikrobiološke. Rizik po zdravlje je utoliko veći, ukoliko je broj kupaca veći, a vodena zapremina objekta manja i slabije protočna, naročito pri visokim spoljnim temperaturama i neadekvatnom održavanju higijene objekta i nehigijenskom ponašanju kupaca.

Putevi ekspozicije su direktna ingestija vode, udisanje vodenog aerosola i isparljivih materija i kontakt preko kože. Kontaminirana bazenska voda, kod osetljive populacije, može dovesti do zdravstvenih tegoba u vidu crevnih infekcija, iritacije kože i sluzokože, naročito oka, uha i disajnih puteva.

Izveštaj o rezultatima praćenja zdravstvene ispravnosti vode iz javnih bazena ima za cilj da prikaže mikrobiološki i fizičko-hemijski kvalitet vode iz javnih bazena i ukaže na zdravstveni aspekt kvaliteta vode iz javnih bazena.

U Srbiji, za sada, ne postoji zakonska regulativa koja definiše maksimalno dozvoljene koncentracije parametara zdravstvene ispravnosti vode iz bazena i način njihovog praćenja i kontrole, tumačenje rezultata laboratorijskih ispitivanja vode iz javnih bazena.

U gradu Novom Pazaru su u funkciji tri javna otvorena bazena, dva za odrasle i jedan za decu. Što se tiče zatvorenih bazena, u njima je termalna voda i nalaze se u Novopazarskoj banji i Rajčinovića banji:

1. Bazen u okviru Specijalne bolnice za lečenje progresivnih mišićnih bolesti u Novopazarskoj banji
2. Bazen u staroj Novopazarskoj banji
3. Spa centar „Akva termal” u Novopazarskoj banji
4. Bazen u okviru hotela „Raj“ u Rajčinovića banji

Rezultati ispitivanja zdravstvene ispravnosti vode iz javnih bazena sa teritorije Grada Novog Pazara prikupljenih sa terena, odnosno od vlasnika-zakupaca bazena i laboratorija koje su vršile analize, a pozivajući se na član 26. Zakona o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva (*Sl. Glasnik RS. br.123/2014 i 106/2015*) prikazani su na tab 35.

Tabela 35. Rezultati mikrobiološkog ispitivanja vode iz javnih bazena u toku 2017. godine

Redni broj	Grad	Vrsta i naziv bazena	Rezultati bakterioloških pregleda			
			Broj uzetih uzoraka	Neispravnih		Uzrok neispravnosti
				Broj	%	
1	Novi Pazar	Otvoreni 1. Gradski bazen „Maki-Maki 2017“	6	2	33,3	E.coli, Staphylococcus aureus
2	Novi Pazar	Zatvoreni 1. „SPA Aqva termale“	5	3	60	Aerobne mezofilne bakterije, Ukupne koliformne bakterije

Tabela 36. Rezultati fizičko- hemijskog ispitivanja vode iz javnih bazena u periodu januar – decembar u toku 2017.godine

Redni broj	Grad	Vrsta i naziv bazena	Rezultati fizičko - hemijskih pregleda			
			Broj uzetih uzoraka	Neispravnih		Uzrok neispravnosti
				Broj	%	
1	Novi Pazar	Otvoreni 1.Gradski bazen „Maki-Maki 2017	6	1	16,6	Povećana pH
		Zatvoreni “SPA Aqva termale“	4	0	0	-

Zaključak:

Na osnovu podataka kojim raspolažemo, možemo reći da je broj ispitivanih uzoraka nedovoljan u odnosu na važeći pravilnik (*Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti voda Sl. glasnik RS br. 30/2017. i 97/2017.*) te da se ne može utvrditi prava slika kvaliteta vode i mogućih rizika po zdravlje kupaca.

Predlog mera:

Poštovanje zakonske regulative koja je definisala obim i učestalost kontrole bazenske vode, maksimalno dozvoljene koncentracije pojedinih parametara zdravstvene ispravnosti vode iz bazena i način njihovog praćenja i kontrole.

Striktna primena obaveza vlasnika bazena u pogledu održavanja bazena: obezbeđivanje cirkulacije vode kroz sistem prečišćavanja, adekvatna dezinfekcija vode, redovno čišćenje pratećih površina i prostorija javnog bazena, postavljanje dezinfekcionih barijera, ograničenje broja kupaca u skladu sa kapacitetima, itd.

Zdravstveno-promotivni rad, edukacija stanovništva/kupaca o mogućim rizicima prilikom korišćenja javnih bazena, o higijenskom režimu ponašanja na javnom bazenu (korišćenje toaleta i tuševa pre ulaska u bazen, nošenje kapa za kupanje i adekvatne obuće, korišćenje dezinfekcionih barijera...

Jačanje inspeksijskog nadzora nad sanitarno-higijenskim stanjem javnih bazena.

Kontinuirano praćenje kvaliteta vode javnih bazena od strane nadležnih instituta/zavoda za javno zdravlje, u okviru svojih nadležnosti, prema odredbama Zakona o javnom zdravlju (navedeno u prethodnom poglavlju).

6.3. KVALITET VAZDUHA

U Novom Pazru se unazad nekoliko godina vrši kontrola kvaliteta vazduha u trajanju od mesec dana jednom godišnje. Tokom 2016. godine praćenje kvaliteta vazduha na teritoriji Grada Novog Pazara sprovodilo se sa ciljem dobijanja podataka za utvrđivanje kvaliteta vazduha i stepena zagađenja vazduha u gradu, neophodnih za odabir preventivnih mera u cilju zaštite i unapređenja zdravlja ljudi kao i očuvanja životne sredine. Obaveze kontrole kvaliteta vazduha su u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti vazduha (*Sl.glasnik RS br. 36/09*) i Zakona o javnom zdravlju, (*Sl.glasnik RS br. 15/016*).

Zagađenje vazduha je jedan od najznačajnijih faktora rizika po zdravlje. kako u svetu tako i kod nas. Zagađenost vazduha je posledica industrijalizacije, razvoja saobraćaja i intenzivne urbanizacije uopšte.

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije, vazduh je zagađen kada sadrži nepoželjne sastojke u koncentracijama koje su štetne :

- za čoveka i
- za njegovu okolinu (biljni i životinjski svet, materijalna i kulturna dobra)

Glavne izvore zagađenja vazduha u razvijenim gradskim sredinama, čine produkti sagorevanja goriva u domaćinstvima, industriji, toplanama, individualnim kotlarnicama, zatim saobraćaj, građevinska delatnost, neodgovarajuće skladištenje sirovina, deponije smeća, kao i stepen javne higijene u gradu.

Na stepen zagađenosti vazduha utiču vrsta i kapacitet industrije, količine i vrste upotrebljenog goriva, broj motornih vozila, a indirektno, meteorološke i klimatske osobine naselja, urbanistička rešenja, lokacija industrije, izgradnja saobraćajnica, konfiguracija terena.

Pod sistematskim praćenjem pokazatelja kvaliteta vazduha se podrazumeva prikupljanje podataka neophodnih za utvrđivanje stepena zagađenja vazduha, procenu uticaja zagađenog vazduha na zdravlje ljudi i predlaganje preventivnih mera radi zaštite zdravlja ljudi i životne sredine.

Zakonska osnova:

1. Zakon o zaštiti životne sredine, (*Sl.glasnik RS broj 135/04, 36/09,72/09 i 43/11*)
2. Zakon o zaštiti vazduha, (*Sl.glasnik RS broj 36/09 i 10/13*)
3. Uredbe cm BT/o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha, (*Sl.glasnik RS broj 11/10, 75/10 i 63/13*)

Kontrola kvaliteta vazduha u gradu Novom Pazaru je vršena u periodu od 26.09. do 25.10.2016.godine. Zagađujuće materije čija je koncentracija merena su :sumpor-dioksid, azot -dioksid, čađ, ukupne taložne materije sa koncentracijom teških metala, benzen.

Merenje je vršeno na sledećim mernim mestima :

- Novopazarska banja
- Dečji vrtić „Mladost“ na teritoriji Novog Pazara
- Zdravstveni centar na teritoriji Novog Pazara
- Ekonomska škola na teritoriji Novog Pazara

Uzorkovanje sumpor-dioksida, azot-dioksida, benzena kao i čađi vršeno je u periodu od 26.09.2016. do 25.10.2016. godine na teritoriji Novog Pazara na lokacijama Novopazarska banja i dečiji vrtić „Mladost“.

Uzorkovanje ukupnih taložnih materija vršeno je u periodu od 26.09.2016. do 25.10.2016.godine na teritoriji Novog Pazara na lokacijama Novopazarska banja, dečji vrtić „Mladost“, Zdravstveni centar i Ekonomska škola.

Analizom rezultata ispitivanja kvaliteta vazduha na teritoriji grada Novog Pazara može se zaključiti da u toku tridesetodnevnog merenja zagađujućih materija (sumpor-dioksid, azot-diksid, čađ, ukupne taložne materija sa koncentracijom teških metala i benzen), na 4 merna mesta, koncentracija čađi prekoračuje vrednosti propisane Uredbom o uslovima za monitoring i zahtevima kvaliteta vazduha (*Sl. glasnik RS broj 11/10 75/10 i 63/13*), i to na 2 merna mesta:

1. Novopazarska banja, 3 dana u toku tridesetodnevnog merenja i
2. Dečji vrtić „Mladost“ 12 dana u toku tridesetodnevnog merenja.

Kontrolu kvaliteta vazduha na teritoriji grada Novog Pazara vršiti u toku cele godine, a posebno u zimskim mesecima kada se značajno povećava broj individualnih ložišta i to sa uglavnom nekvalitetnom, odnosno neadekvatnom vrstom goriva i kada su nepovoljniji metereološki uslovi, što sve pogoduje većem zagađenju vazduha.

Predlog mera:

Smanjenju zagađivanja koje potiče iz stacionarnih izvora doprinosi širenje daljinskog sistema grejanja, izbor goriva te obezbeđenje kontrole procesa sagorevanja u kotlarnicama. Od velikog značaja su mere unapređenja procesa proizvodnje u industriji uz redovnu kontrolu emisije zagađujućih supstanci.

Potrebno je obezbediti uredno čišćenje i pranje saobraćajnica, popločanih površina i redovno odnošenje smeća. Od posebnog značaja je sprečavanje nastanka divljih deponija i uklanjanje postojećih nehigijenskih deponija uz sistematsko regulisanje odlaganja otpada, odnosno izgradnje higijenske deponije. Spaljivanje otpada neophodno je zameniti naprednijim metodama razvrstavanja i uklanjanja otpada. U cilju smanjenja potrošnje energije posebnu pažnju treba posvetiti unapređenju svojstva zgrade

kao javnog interesa merama termoizolacije, kao racionalnoj meri za smanjenje utrošenog goriva, što indirektno dovodi i do smanjenja aerozagađenja.

Razmotriti mogućnost prelaska vozila javnog prevoza na električni pogon.

Radi smanjenja aerozagađivanja uzrokovanog saobraćajem, obezbediti viši nivo tehničke ispravnosti vozila, obezbediti kvalitetno gorivo i sprečavati prodaju goriva lošeg kvaliteta, izgraditi kvalitetne i bezbedne biciklističke i pešačke staze, strogo kontrolom rada benzinskih pumpi svesti njihovo zagađivanje vazduha naftnim derivatima na najmanju moguću meru.

Potrebno je više pažnje posvetiti i kontroli difuznog zagađivanja: kontrolom ispravnog funkcionisanja sistema sagorevanja individualnih ložišta.

U cilju smanjenja zagađenja vazduha taložnim materijama više pažnje posvetiti: čišćenju i pranju ulica, negovanju i proširivanju zelenih površina, sadnji zaštitnog zelenog pojasa pored saobraćajnica, pretvaranju zapuštenih i korovom zaraslih parcela u parkove i dečja igrališta, sanaciji divljih deponija.

Neophodno je sprovoditi akcije, uz aktivno uključivanje stanovništva, grada i inspeksijskih organa. Pored stalne edukacije stanovništva, u cilju razvijanja ekološke svesti, neophodno je i pravovremeno i objektivno informisanje o preduzetim akcijama za čistiji vazduh kao i o postignutim efektima.

6.3.1. MONITORING PRISUTNOSTI POLENA

Grad Novi Pazar je uspostavio monitorin polena koji se vrši pod nadzorom Agencije za zaštitu životne sredine.

Na osnovu rezultata dobijenih praćenjem koncentracije polena za period od 12.06. do 18.06.2017. godine od strane stručnog tima iz Odeljenja za zaštitu životne sredine Gradske uprave grada Novog Pazara dobijeni su sledeći rezultati o detekciji i koncentraciji alergenog polena.

U naznačenom periodu detektovan je polen od: ambrozije, pelina, borova, bokvice, trava, kiselice, lipe i kopriva.

Koncentracija polena bila je:

- niska kod: ambrozije, štira, borova, bokvice, kiselice i lipe,
- srednja kod trava,
- visoka kod koprive

Na osnovu navedenog osobe koje su alergične na polen potrebno je da:

- izbegavaju šetnju u prirodi u prepodnevnom časovima kada je koncentracija polena najveća, kao i da prozori od stana budu zatvoreni,
- šetanje se savetuje posle kiše jer su tada koncentracije polena u vazduhu manje,
- važna preventivna mera je svakodnevno tuširanje kao i pranje kose,
- ne sušiti veš u dvorištu i na terasi, jer mokr veš skuplja polen,
- pridržavati se saveta s lekara alergologa, kao i adekvatna upotreba lekova.

6.4. BUKA U ŽIVOTNOJ SREDINI

Buka se smatra ne samo jednim od glavih zagađivača životne sredine, već i faktorom koji negativno utiče na zdravlje ljudi. Povećani nivo buke pored toga što oštećuje sluh, utiče i na celokupno zdravlje čoveka: povećava krvni pritisak, nervozu i razdražljivost, dovodi do sindroma hroničnog umora.

Ovaj vid zagađenja životne sredine i zdravlja ljudi je regulisan Zakonom o zaštiti od buke u životnoj sredini (*Sl. glasnik RS, br.32/09, i 88/10*). Granica buke koja se u medicini smatra kao mogući izvor oštećenja sluha iznosi 85 decibela, a granicom bola se smatra buka iznad 120-130 decibela. Buka u stanovima uglavno iznosi 40-50 decibela, u kancelarijama do 65 decibela, dok u saobraćaju dostiže 85 decibela.

Prema izveštaju o merenju buke u Novom Pazaru, koja je merena u periodu od 25-26.12.2017.godine od strane Instituta za zaštitu na radu Novi Sad, može se zaključiti sledeće:

Na osnovu merenja akustičkih karakteristika buke a prema Uredbi o indikatorima buke, graničnim vrednostima, metodama za ocenjivanje indikatora buke, uznemiravanja i štetnih efekata buke u životnoj sredini (*Sl.glasnik Republike Srbije br.75/10*)

- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M1 (Novopazarska banja) prelaze dozvoljeni nivo za područje odmora i rekreacije za dan , veče i noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M2 (Autobuska stanica) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu duž glavnih gradskih saobraćajnica za dan i veče,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M3(Industrijska zona) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu duž glavnih gradskih saobraćajnica za dan i veče, a prelaze za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M4 (naselje Vrh čaršije) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu duž glavnih gradskih saobraćajnica za dan, veče i za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M5 (naselje Selakovac) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu duž glavnih gradskih saobraćajnica za dan , veče i prelaze za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M6 (naselje Lug) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu čisto stambeno područje za dan, veče i za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M7 (Sportski centar) ne prelaze dozvoljeni nivo za područje odmora i rekreacije za dan, veče i prelaze za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M8 (naselje Čeremidžinica) prelaze dozvoljeni nivo za zonu čisto stambeno područje za dan, veče i za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M9 (Gradski centar) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu gradski centar za dan, veče i prelaze za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M10 (Gradski park) ne prelaze dozvoljeni nivo za gradske parkove za dan, veče i prelaze za noć ,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M11 (Medicinski centar)) ne prelaze dozvoljeni nivo za bolničke zone za dan, veče i prelaze za noć,
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M12 (Vrtić Dečija radost) prelaze dozvoljeni nivo za školske zone za dan, veče i za noć .
- merodavni nivoi buke ispitanih zvučnih izvora u mernoj tački M13 (naselje Mur) ne prelaze dozvoljeni nivo za zonu duž glavnih gradskih saobraćajnica za dan, veče i prelaze za noć .

Kontrola nivoa buke zahteva stalno praćenje u cilju otklanjanja najugroženijih delova Grada, ukazivanja na trendove smanjenja ili povećanja buke tokom dužeg vremenskog perioda, procene broja ugroženih ljudi i sagledavanja mogućnosti redukovanja nivoa akustičkog opterećenja u životnoj sredini.

6.5. NIVO RADIJACIJE

Na teritoriji grada Novog Pazara nalaze se stacionarni izvori nejonizujućeg zračenja RBS. Ukupan broj RBS na teritoriji grada je oko 60. Na gradskom području nalazi se 5 radioaktivna gromobrana. Oni se nalaze na stambenim zgradama i ako je zakonska obaveza bila da se isti uklone.

Do sada nije vršeno sistematsko ispitivanje nivoa elektromagnetnog polja stacionarnih izvora nejonizujućeg zračenja na teritoriji grada Novog Pazara.

6.6. ISPRAVNOST NAMIRNICA I PREDMETA OPŠTE UPOTREBE

Pored makro i mikronutrientata i nenutritivnih prirodnih komponenti hrane (koje su često odgovorne za njene organoleptičke osobine i koje ih, globalno gledano, čine biološki vrednim i prihvatljivim) u namirnicama se mogu naći i brojne druge supstance koje su manje ili više štetne po zdravlje. Tu, pre svega, spadaju mikroorganizmi i njihovi toksini, aditivi i rezidui kontaminenata. Dokazivanje prisustva ovih supstanci i njihovo određivanje čine osnovu ispitivanja zdravstvene ispravnosti.

Delatnost javnog zdravlja u oblasti životne sredine i zdravlja stanovništva obuhvata pored mnogobrojnih aktivnosti i kontrolu zdravstvene ispravnosti namirnica.

Kontrola bezbednosti hrane vrši se u okviru:

- monitoringa kojeg sprovodi Ministarstvo zdravlja - na osnovu Zakona o bezbednosti hrane („*Sl.glasnik RS*“, br. 41/2009, čl.12),
- laboratorijskih analiza u skladu sa ugovorenim obavezama ili prema zahtevima korisnika usluga, odnosno vlasnicima preduzeća, koja se bave proizvodnjom i prometom namirnica i predmeta opšte upotrebe, sa ciljem da se proveriti kvalitet i ispravnost sirovina i gotovih proizvoda;
- kontrole prema higijensko-epidemiološkim indikacijama (Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (*Sl.glasnik RS*, br. 15/16);
- i kontrole u skladu sa Zakonom o javnom zdravlju (*Sl.glasnik RS*, br. 15/16).
- Zavod za javno zdravlje Novi Pazar nije u mogućnosti da vrši ispitivanje zdravstvene ispravnosti hrane.

Prema Zakonu o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe (*Sl.glasnik RS*, br. 92/11, čl.3), pod predmetima opšte upotrebe podrazumevaju se:

- 1) posuđe, pribor, uređaji, ambalaža i drugi materijali koji dolaze u kontakt sa hranom u skladu sa Zakonom kojim se uređuje bezbednost hrane;
- 2) dečije igračke i predmeti namenjeni deci i odojčadi;
- 3) kozmetički proizvodi, kozmetički proizvodi sa posebnom namenom i ambalaža za pakovanje ovih proizvoda;
- 4) predmeti koji pri upotrebi dolaze u neposredan kontakt sa kožom ili sluzokožom, predmeti za ukrašavanje lica i tela, za pirsing i imitacija nakita.

Do donošenja podzakonskih akata prikupljanje podataka o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe na teritoriji RS je usklađeno i sa odredbama Pravilnika o uslovima u pogledu zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe koji se mogu stavljati u promet (*Sl.list SFRJ*, br. 26/83, 61/84, 56/86, 50/89, 18/91).

Zavod za javno zdravlje Novi Pazar nije u mogućnosti da vrši ispitivanje zdravstvene ispravnosti namirnica i predmeta opšte upotrebe, niti raspolaže bilo kakvim podacima o ispitivanju od strane nadležnih institucija.

6.7. ISHRANA U ŠKOLSKIM OBJEKTIMA

Sve školske kuhinje su zatvorene i prazne. Deca su prepuštena sopstvenom izboru, bez ikakvog nadzora, da kupuju hranu u obližnjim radnjama brze hrane.

Ovo predstavlja kompleksan problem jer se ne odnosi samo na nepravilnu ishranu dece već i stvaranje mogućnosti za razvoj rizičnih oblika ponašanja, zato što dajemo novac deci u ruke i prepuštamo im da oni odlučuju na šta će taj novac da potroše. To sve izlaže decu visokom riziku za drugu vrstu problema koji su takođe od javnozdravstvenog značaja (bolesti zavisnosti: pušenje, alkoholizam , narkomanija, kockanje itd).

Predlog mera : od velikog značaja bi bilo vratiti i osposobiti školske kuhinje za pripremanje hrane nad kojom bi se vršilo redovno ispitivanje u skladu sa zakonskim regulativama. Postoji potreba za izradom nutritivnog vodiča za decu i omladinu.Potrebno je sprovesti istraživanje o unosu soli i šećera u porodičnoj ishrani i školskim obrocima.Potrebno je napraviti program kontrole zdravstvene bezbednosti obroka i kontrole energetske vrednosti obroka (kontrola učešća hranljivih materija, soli i ukupne energetske vrednosti) u skladu sa zakonskim propisima i stručnim preporukama.Zakonskim propisima ili uredbom škole definisati koje namirnice mogu da budu dostupne učenicima u školskim objektima.

Razvijati posebne zdravstveno-vaspitne programe za učenike, nastavnike i roditelje o pravilnoj ishrani koji uključuju i sticanje veština pripreme obroka.Organizovati medijske i promotivne akcije u školama i zajednici sa ciljem promocije pravilne ishrane.

6.8. UPRAVLJANJE OTPADOM

Naša civilizacija iz dana u dan proizvodi sve više otpada, a nesistematično i neadekvatno postupanje sa otpadom se smatra velikim problemom politike životne sredine u Srbiji. Gradsko stanovništvo generiše prosečno 1 kg komunalnog otpada po stanovniku na dan, dok seosko stanovništvo prosečno generiše 0,7 kg otpada/stanovniku/dan.

Nadležno preduzeće za upravljanje otpadom je JKP „Čistoća“ Novi Pazar. Ukupno sakupljena količina otpada, prema godišnjem izveštaju ovog preduzeća, za 2016. godinu je 35.000 tone. U Novom Pazaru postoji deponija „Golo Brdo“ koja je počela sa radom 1999. godine. Nalazi se na 24 km od grada Novog Pazara u selu Kožlje, koristi se za odlaganje čvrstih otpadnih materija sa teritorije grada Novog Pazara i opštine Tutin. Deponija nije izgrađena po standardima, nije zaštićena sanitarnim zonama, nema zaštitne ograde, bez uređenog unutrašnjeg puta, bez sistema otplinjavanja, sistema kvašenja i sistema za sabijanje otpada.

Problem dispozicije otpadnih materija se može svrstati u jedan od najznačajnijih faktora rizika koji na direktan i indirektan način utiču na zdravstveno stanje stanovništva u Novom Pazaru.

Produkcija velikih količina otpadnih materija, neadekvatno opremljeno JKP „Čistoća“, nedovoljan broj tipskih posuda u kojima se smeće odlaže bez ikakve selekcije, nepropisna deponija, sve skupa predstavljaju razloge zagađivanja životne sredine.

Najveći problem predstavlja nezaštićenost okolnog zemljišta od iscednih voda deponije, koje dolaze do podzemnih voda i okolnih potoka (Obadača, Hajrova voda, Slana voda i Glog) koji na kraju čine izvorište reke Jošanice koja se dalje uliva u reku Rašku.

Izvor zagađenja prirodnih resursa predstavljaju i divlje deponije, klanični otpad, i veliki broj industrijskih preduzeća koji nemaju sopstveni sistem za prečišćavanje otpadnih voda.

Od pre nekoliko godina se krenulo sa kontrolisanim odlaganjem jednog dela medicinskog otpada koji se proizvodi u državnim zdravstvenim ustanovama i u onim privatnim zdravstvenim ustanovama koje imaju sklopljene ugovore sa Opštom bolnicom Novi Pazar koja je odgovorna za tretman infektivnog medicinskog otpada.

Dispozicija otpadnih materija na seoskom području je u potpunosti ne regulisana. Otpadne materije se odlažu pored rečnih korita, pored puteva, u jamama gde se povremeno spaljuju, ili bacaju u rečna korita. Deponovane otpadne materije se mogu videti i u blizini školskih dvorišta.

Tečne otpadne materije se iz domaćinstava, iz industrijskih i drugih javnih objekata (kamenjare, klanice, zdravstvene ustanove i dr.) bez ikakvog prethodnog prečišćavanja ulivaju u gradsku kanalizaciju, a zatim preko glavnog kolektora bez prethodnog tretmana u recipijent (reka Raška). Usled prethodno navedenog površinske vode, odnosno rečne vode po važećoj klasifikaciji pripadaju klasi III, IV i V.

U prigradskim naseljima i na seoskom području, gde još uvek nije obezbeđena gradska kanalizaciona mreža, dispozicija tečnih otpadnih materija je u najvećem procentu ne regulisana i kao takva predstavlja rizik za podzemne vode, lokalne vodovode i rečna korita.

Predlog mera:

Opremiti JKP „Čistoća“, povećati broj tipskih posuda za odlaganje otpadnih materija, raditi na primarnoj selekciji otpada, uvođenjem odvojenih posuda za otpad koji se može reciklirati. Na nivou grada uspostaviti sistem kontrole odlaganja otpadnih materija koje predstavljaju potencijalni rizik (klanični otpad, infektivni otpad..). Obzirom da je deponija nehigijenska i da zahteva pre svega velika materijalna ulaganja u cilju sanacije, razmotriti mogućnosti za izmeštanje, odnosno izgradnju nove deponije. Ukoliko to nije moguće preduzeti sledeće mere:

- Izgraditi zaštitne ograde i uspostaviti zone sanitarne zaštite.
- Obezbediti redovno nasipanje, sabijanje i odgovarajući tretman organskog otpada.
- Uspostaviti sistem za prečišćavanje procednih voda kako bi se zaštitilo okolno zemljište i podzemne vode.
- Zabraniti pristup privatnim vozilima, koja donose otpad najrazličitije vrste.
- Regulisati dispoziciju otpadnih materija na seoskom području, sa posebnom pažnjom na površine oko školskih objekata.
- Uspostaviti sistem prečišćavanja otpadnih voda, kako industrijskih, tako i komunalnih.

- Posebnu pažnju bi trebalo usmeriti na edukaciji građana i osveščivanje potrebe za uređenim sistemom selekcije i upravljanja otpadom, čije funkcionisanje zavisi od svakog pojedinca.

6.9. ISPITIVANJE KVALITETA ZEMLJIŠTA

Analizom ispitivanja kvaliteta zemljišta koje je izvršeno u periodu od 2013.- 2017. godine, a u skladu sa Uredbom o programu sistematskog praćenja kvaliteta zemljišta, indikatorima za ocenu rizika o degradaciji zemljišta i metodologiji za izradu remedijacionih programa(*Sl.glasnik RS br. 88/2010*), rezultati uzoraka sa svih sedam lokacija pokazali su fizičko-hemijsku neispravnost, ali nisu prekoračili remedijacione vrednosti određenih parametara.

Tabela 37. U ispitivanim uzorcima navedeni parametri prelaze granične vrednosti:

Godina	I	II	III	IV	V	VI	VII
2013.	Cd,Ni, Hg	Cd,Ni, Hg	Cd, Hg	Cd,Ni, Hg	Cd, Hg	Cd, Hg	Cd, Hg
2014.	Cd,Ni, Hg	Cd	Cd	Cd, Hg	Kd, Ni	Cd	Kd, Ni
2015.	Ni	Ni, Cr	Ni	Ni,Pb, Cu	Ni	Ni	Ni
2016.							
2017.	Ni	Ni	Ni	Ni	Ni	Ni	Ni

Cd-Kadmijum, Cr-Hrom, Ni-Nikl, Pb-Olovo, Hg-Živa

I Merno mesto - Kod Vodozahvata na Pazarištu

II Merno mesto - Dečje obdanište „Mladost“

III Merno mesto - Rekreativni centar

IV Merno mesto - Park

V Merno mesto - Dečje obdanište „Dečja radost“

VI Merno mesto - Dečje obdanište „Naše dete“

VII Merno mesto - Medicina rada

7.URBANI DIZAJN GRADA

Zdravlje čoveka zavisi od okoline, stila života, biologije čoveka i zdravstvenog sistema. Okruženje i stilovi života vezani su za uređenje prostora, koje popularno zovemo urbanizam. Urbanizam ili uređenje prostora je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave koje predlažu sadržaje u prostoru koji svi koristimo i koji utiču pozitivno ili negativno na korisnike prostora, te zavisno od toga deluju i na zdravlje.

Stanovanje ima svoja urbanistička i arhitektonska svojstva. Među urbanističkim svojstvima posebnu važnost imaju povoljna i ekonomična gustina naseljenosti, povoljan položaj zgrada u odnosu na ostale sadržaje, posebno na saobraćaj i slobodne površine.

Sve institucije su skoncentrisane u centralnom delu grada.

Na teritoriji grada do sada izgrađeno je oko 90 stambenih zgrada.

Grad Novi Pazar ima izraženo rastući broj stambenih jedinica. Prema popisu iz 2011.godine, evidentan je porast broja stanova za 27,89% što je, obzirom na geografsku rasprostranjenost i ekonomsku situaciju, dobar rezultat.

Na teritoriji grada Novog Pazara živi (po popisu iz 2011. godine) 100.410 stanovnika od toga u samom gradu živi 66.527 stanovnika, dok u selima živi 33.883 stanovnika. Prosečna gustina naseljenosti iznosi 135,3 stan./km². Gustina utiče na kvalitet stanovanja, na urbanističku koncepciju grada, na higijenske uslove u smislu zagađenja, količine zelenila po stanovniku, količinu buke i dima. Utiče na kapacitet infrastrukture (potrošnja struje, vode, broj telefonskih linija, zahtev za komunalnim uslugama...). Gustina je vezana i za uređenje i definisanje kapaciteta objekata uslužne delatnosti, društvenih objekata i slobodnih površina za odmor, rekreaciju i sport.

Može se zaključiti da ukoliko je na određenoj površini zagarantovana određena gustina onda se garantuje i određeni kvalitet i standard življenja.

Prema karakteristikama stambenih zgrada, gustini naseljenosti i načinu stanovanja osnovni oblici stanovanja su:

Porodično stanovanje

- porodično stanovanje malih gustina (do 50 st/ha)
- porodično stanovanje srednjih gustina (50-100 st/ha)
- rezidencijalno stanovanje (do 50 st/ha)

Mešovito stanovanje (100-200 st/ha)

Višeporodično stanovanje

- Bišeporodično stanovanje srednjih gustina (200-300st./ha).

Stambena izgradnja u narednom periodu odvijace se u najvećoj meri na tržišnim principima (osim socijalnog i porodičnog stanovanja), što zahteva da se urbanističkim planovima i odgovarajućim pratećim merama, izgradnja usmerava na područja čijom realizacijom se postiže racionalnije korišćenje izgrađene infrastrukture i prostora (završavanje započetih celina i sl).

Pravilna orijentacija i insolacija zgrada povoljan položaj stambenih zgrada u odnosu na ostale sadržaje. Svi objekti izgrađeni sa građevinskom dozvolom imaju u najvećem obimu pravilnu orijentaciju i insolaciju i dovoljnu udaljenost od susednih objekata.

Planskim dokumentima vodilo se računa o ravnomernoj pokrivenosti grada objektima javne namene, zelenim površinama ,tercijarnim delatnostima.

Prostore-lokalitete bespravne izgradnje u celini odlikuje veoma nepravilna i razučena fizička struktura. Ulična mreža postoji tek u rudimentaraj formi, geometrija parcelacije je pravilna, a generalno postojeća izgrađenost u velikoj meri stihijska, što ukazuje na višegodišnje odsustvo planskog razvoja, nema izgrađenih objekata od opšteg interesa u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, sporta... Veliki broj objekata izgrađenih bez građevinske dozvole je legalizovan ili se nalazi u postupku ozakonjenja.

Najviše stanovnika živi u selima srednje veličine (od 500-1.000 stanovnika) 11.020 stanovnika, odnosno 32,52% od ukupnog seoskog stanovništva.

Zelenilo kao sastavni element urbanog dizajna.

Uslov za pravilan i maksimalno povoljan uticaj na stanje životne sredine i stvaranje povoljnih mikroklimatskih uslova u urbanom tkivu je povezivanje zelenila u sistem zelenih površina i održivo

uređenje i korišćenje. Zelenilo van građevinskog područja su postojeće šume, i planirano pošumljavanje na površini 391,100ha.

U Novom Pazaru nije zadovoljavajući procenat zelenih površina. Povećanjem zelenih površina na nivou grada stvorili bi se uslovi za poboljšanje kvaliteta životne sredine i urbanog mikroklimata, ostvarivanje funkcije aktivne i pasivne rekreacije i poboljšanje ambijentalno-estetskih karakteristika urbanog pejzaža naselja. Zelene površine predstavljaju dobro od opšteg interesa, te bi ih kao takve trebalo evidentirati, sačuvati, unaprediti i planirati kao jedinstven sistem

Konceptcija ozelenjavanja prostora bi trebalo da je usmerena na povećanje zelenih površina, rekonstrukciju postojećih površina i povezivanje svih zelenih površina u homogen sistem preko linijskog zelenila. Tako bi se ublažio nesklad između urbanizacije i prirode, odnosno čoveka i prirode. Neophodno je raditi u pravcu uspostavljanja narušene harmonije: čovek i priroda. Svaki, pa i mali korak u tom pravcu je značajan, učiniti društvo životnim, boriti se protiv „vrednosti“ potrošačkog društva, protiv udaljavanja od prirodne sredine jer je to uzrok svim bolestima savremenog čoveka.

Tabela 38. Lokacija i površina zelenih zona u Novom Pazaru

Kategorija	Površina (ha)
Parkovi	9,30
Gradski park „Tvrđava“	2,10
Banjski park "Novopazarska Banja"	5,90
Banjski park "Rajčinoviće"	1,30
Šume u zoni zaštite	152,60
Park-Šume	45,90
Park-šuma "Tepe"	9,20
Park-šuma "Gradina"	17,20
Park-šuma "Reljina gradina"	8,90
Park-šuma "Paričko brdo"	10,60
Skverovi	0,60
"Sud"	0,04
"ul. 28. novembar"	0,03
"ul. S. Nemanje"	0,05
"Autobuska stanica"	0,12
"ul. Omladinska"	0,01
"ul. Meha Alibašića"	0,02
"Gradski trg"	0,04
"RK Beograd"	0,01
"ul. 12. Srpske brigade"	0,24
"Vrbak"	0,03
"Ispod parka"	0,01
Zelenilo-specifično zelenilo	62,10

Oko 7% je pod zelenim površinama i ako je po direktivama Evropske unije minimum 12%. Ukupna zelena površina koja se održava iznosi oko 31.059m².

U centralnom delu nalazi se Gradski park koji je ograđen i opremljen sa klupama, posudama za otpad i vodom za piće.

Dvorišta porodičnih kuća su uređena i u njima se nalazi raznovrsno rastinje, cveće i dr.

Prostor oko zgrada nije odgovarajući. Nema dovoljno sadržaja zelenih površina a ni mobilijara-sadržaja za decu.

Regulacione širine ulica na području grada su veoma različite. Poseban problem na uličnoj mreži predstavlja nepovezanost pojedinih gradskih zona sa primarnom saobraćajnom mrežom.

Nepristupačnost zbog nepravilne ulične mreže i nezadovoljavajuće širine ulica kao i ne mogućnosti opremanja saobraćajnom i komunalnom infrastrukturom u velikoj meri je uticao i na gustinu stanovanja na području grada.

Važećom planskom dokumentacijom definisane su potrebne korekcije na uličnoj mreži radi omogućavanja izgradnje saobraćajne i komunalne infrastrukture. Mreža opštinskih puteva: Na teritoriji grada Novog Pazara pružaju se sledeći opštinski putevi: Put br. 118a Dojeviće – Pazarište – Sebečevo; Put br. 234 Vranovina – Rajetiće; Put br. 235 Novi Pazar – Izbice; Put br. 236 Pazarište – Delimeđe – Melaje; Priključak R-234 Mitrova reka – Golija. Mreža gradskih saobraćajnica:

Gradske magistrale opslužuju najveći deo lokalnog saobraćaja. Stanje gradske ulične mreže je loše, pri čemu većina ulica sa savremenim kolovozom nema završni sloj asfalta. Mrežu gradskih saobraćajnica čine Kej 37. sanddžačke divizije i Kej 12. Srpske brigade, koje se pružaju duž cele teritorije Grada, uz tok reke Raške. Nekategorisani putevi predstavljaju kapilarnu mrežu u okviru mreže vangradskih puteva na području grada. Grad Novi Pazar poseduje nekategorisane puteve u dužini od 582,30 km, koji su uglavnom lošijeg kvaliteta, a ponekad i neprohodni u zavisnosti od vremenskih prilika.

Važno je konstatovati da, uz blaže oscilacije u analiziranom periodu od usvajanja važećeg gradskog plana do danas, broj obezbeđenih parking mesta ne zadovoljava u potpunosti potrebne kapacitete u centralnom delu, u podcentrima i u zonama višeporodičnog stanovanja. Budući da ovaj problem egzistira već duži niz godina, pokušaj je da se on ublaži u određenoj meri izgradnjom odgovarajućeg broja parkinga na parceli objekta kao i izgradnjom nekoliko centralnih javnih garaža u gradu.

Biciklističke staze nisu izgrađene, a staze za šetanje su izgrađene van centralnog dela grada na lokacijama u Borićima. Na teritoriji grada postoji nekoliko izletišta bez mobilijara (klupa za sedenje i dr. sadržaja).

Javni objekti i javne površine su delom prilagođeni za kretanje osoba sa invaliditetom, majkama sa decom, starijima.

8. ORGANIZACIJA ZAJEDNICE

Grad Novi Pazar je teritorijalna jedinica u kojoj građani ostvaruju pravo na lokalnu samoupravu u skladu sa Ustavom, zakonima i Statutom Grada. Teritorija Grada ima naseljena mesta, odnosno područja katastarskih opština koja su organizovana u 26 mesnih zajednica.

Organizacija zajednice je sprovedena prema Zakonu o lokalnoj samoupravi kojim se utvrđuje pravo građana na lokalnu samoupravu, a koje se ostvaruje neposredno i posredno, preko slobodno izabranih predstavnika, upravljanjem javnim poslovima od zajedničkog I opšteg interesa za lokalno stanovništvo. Lokalna samouprava se ostvaruje u gradu i opštini.

Organi grada su: Skupština grada i izvršni organi.

8.1. LOKALNA SAMOUPRAVA

Najviši organ koji vrši osnovne funkcije lokalne vlasti je Skupština Grada Novog Pazara. Skupštinu čine odbornici koji se biraju na neposrednim izborima, tajnim glasanjem, u skladu sa zakonom i Statutom Grada. Skupština se smatra konstituisanom izborom predsednika Skupštine i postavljanjem sekretara Skupštine.

Izvršni organi grada su Gradonačelnik i Gradsko veće.

Gradonačelnika bira Skupština iz reda odbornika, na vreme od četiri godine, tajnim glasanjem, većinom glasova od ukupnog broja odbornika. Gradonačelnik ima zamenika koji ga zamenjuje u slučaju njegove odsutnosti i sprečenosti.

Predsednik Skupštine predlaže kandidata za zamenika Gradonačelnika iz reda odbornika, koga bira Skupština na isti način kao i Gradonačelnika. Gradonačelniku i Zameniku gradonačelnika izborom na ove funkcije prestaje mandate odbornika u Skupštini Grada. Gradonačelnik i Zamenik gradonačelnika su u radnom odnosu na određeno vreme, odnospo, dok im traje mandat.

Gradsko veće čine Gradonačelnik, Zamenik gradonačelnika i članovi Gradskog veća koje bira Skupština na period od 4 godine, tajnim glasanjem, većinom od ukupnog broja odbornika. Gradonačelnik je predsednik Gradskog veća. Gradsko veće čini 11 članova koje Skupština bira na predlog Gradonačelnika. Članovi Gradskog veća mogu zasnovati radni odnos u Gradu.

Gradska uprava priprema nacрте propisa i drugih akata koje donosi Skupština, Gradonačelnik i Gradsko veće; izvršava odluke i druge akte Skupštine, Gradonačelnika i Gradskog veća, obavlja stručne i druge poslove koje utvrdi Skupština, Gradonačelnik i Gradsko veće.

Gradska uprava je dužna da omogućí građanima nesmetano ostvarivanje njihovih prava, obaveza i pravnih interesa, daje potrebne podatke i obaveštenja, pruža pravnu pomoć, saraduje sa građanima i poštuje njihovo dostojanstvo. Gradska uprava se obrazuje kao jedinstven organ.

Gradskom upravom rukovodi načelnik. Gradska uprava može imati organizacione jedinice za vršenje srodnih upravnih, stručnih i drugih poslova. U okviru Gradske uprave Grada Novog Pazara obrazovane su sledeće organizacione jedinice: Za obavljanje upravnih poslova u okviru prava i dužnosti Grada Novog Pazara i određenih stručnih poslova za potrebe organa, Grada Novog Pazara obrazuju se dve gradske uprave:

- Gradska uprava za izvorne i poverene poslove lokalne samouprave,
- Gradska uprava za naplatu javnih prihoda

U Gradskoj upravi za izvorne i poverene poslove lokalne samouprave unutrašnje organizacione jedinice su: Odeljenja, Kabinet gradonačelnika i Gradsko pravobranilaštvo. Organizacioni delovi odeljenja su odseci. U okviru odseka mogu se obrazovati službe i grupe poslova.

Organizacione jedinice koje vrše poslove u Gradskoj upravi za izvorne i poverene poslove lokalne samouprave su:

1. Odeljenje za opštu upravu,
2. Odeljenje za društvene delatnosti,
3. Odeljenje za finansije,
4. Odeljenje za privredu,
5. Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj,
6. Odeljenje za skupštinske poslove, poslove gradonačelnika i gradskog veća
7. Odeljenje za urbanizam i izgradnju,
8. Odeljenje za imovinsko-pravne poslove,
9. Odeljenje za komunalne, stambene i poslove saobraćaja,
10. Odeljenje za zaštitu životne sredine, protivpožarnu zaštitu, bezbednost i zdravlje na radu,
11. Odeljenje za inspeksijske poslove,
12. Odeljenje komunalne policije,
13. Odeljenje za zajedničke poslove i poslove upravljanja ljudskim resursima,
14. Odeljenje za informacione tehnologije
15. Odeljenje za tehničke i pomoćne poslove, obezbeđenje i vozni park,
16. Odeljenje za informisanje,
17. Odeljenje za vanredne situacije i poslove odbrane.

U ovoj Upravi kao posebna organizaciona jedinica obrazuje se Kabinet gradonačelnika.

Odeljenje za društvene delatnosti obrazuje se za vršenje poslova Gradske uprave koji se odnose na: osnivanje ustanova i organizacija u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovnog obrazovanja, srednjeg obrazovanja i visokog obrazovanja; poslove prosvetne inspekcije, kulturu, primarnu zdravstvenu zaštitu, fizičku kulturu, sport, dečiju i socijalnu zaštitu.

U Odeljenju za društvene delatnosti je formirani su odseci i to:

- A. Odsek za obrazovanje, kulturu i sport
- B. Odsek za prosvetnu inspekciju
- C. Odsek za društvenu brigu o deci
- D. Odsek za socijalnu, boračko invalidsku i primarnu zdravstvenu zaštitu

Gradska uprava za naplatu javnih prihoda grada Novog Pazara, u skladu sa materijalnim propisima kojima su uvedeni i uređeni lokalni javni prihodi i odredbama Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji, vodi poreski postupak (utvrđivanje, naplatu i kontrolu) za lokalne javne prihode i stara se o pravima i obavezama poreskih obveznika.

U gradu postoje ustanove kao što su:

- Kancelarija za mlade,
- Centar za decu i omladinu "Duga"
- Dom kulture

Formirana su i JKP za pružanje komunalnih usluga građanima.

Skupština Grada je osnovala javna komunalna preduzeća za pružanje komunalnih usluga građanima. Komunalne usluge koje se preko komunalnih preduzeća pružaju građanima su:

- Snabdevanje vodom za piće i odvođenje komunalnih i atmosferskih voda,
- Snabdevanje građana toplotnom energijom,
- Sakupljanje i odvoženje otpada i održavanje javnih površina i
- Parkiranje vozila.

Kao skupštinsko telo je osnovan Savet za zdravlje koji u skladu sa Zakonom o pravima pacijenata u svom sastavu ima i predstavnika Zavoda za javno zdravlje iz Novog Pazara. Savet za zdravlje učestvuje u različitim oblastima delovanja javnog zdravlja u kriznim i vanrednim situacijama kako je to navedeno u članu 11. Zakona o javnom zdravlju („Službeni glasnik RS“, br.15/2016).

8.2. SISTEM ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Zdravstvena zaštita u Novom Pazaru ima dugu tradiciju. Bakteriološka stanica postojala je na ovim prostorima među petnost u Kraljevini SHS.

Na teritoriji grada Novog Pazara zdravstvena zaštita se ostvaruje preko sledećih zdravstvenih ustanova:

1. Dom zdravlja Novi Pazar;
 - 4 zdravstvene stanice
 - 11 seoskih ambulanti
2. Opšta bolnica Novi Pazar;
3. Zavod za javno zdravlje Novi Pazar;
4. Specijalna bolnica za lečenje progresivnih mišićnih i neuromišićnih bolesti;
5. Privatne zdravstvene ustanove.

Pored napred navedenog nosioci aktivnosti ali i učesnici u oblasti javnog zdravlja su:

1. Republički fond zdravstvenog osiguranja
2. Centar za socijalni rad;
3. Savet za javno zdravlje.

Табела 39. Кадровска структура запослених у државним здравственим установама на територији града Новог Пазара у 2017. години.

Teritorija	Ukupn zdrav. radn.	Visoka stručna sprema								V Viš. s. Sred. s.s. Niž. s.s.	N NNe med. os.		
		Svega sa vis. s.s.	Svega lekar	Lekari			S Stomat. c.	FFa rma c.	OO stali .				
				Opšta med.	Na spec.	Spec.							
Novi Pazar	1240	314	66	43	4	69	8	1	9	5	59	1	81

Dom zdravlja Novi Pazar kao samostalna zdravstvena ustanova nastala je izdvajanjem iz Zdravstvenog centra Novi Pazar i počela je sa radom 01.10.2012.godine. To je ustanova primarne

zdravstvene zaštite koja obezbeđuje usluge korisnicima u okviru sledećih službi: Služba za zdravstvenu zaštitu dece i školske dece, Služba Hitne medicinske pomoći, Služba za zdravstvenu zaštitu žena, Služba polivalentne patronaže, Služba stomatološke zdravstvene zaštite (u okviru ove službe nalazi se 19 stomatoloških ambulanti), Apoteke (postoji pet apoteka), Služba za zdravstvenu zaštitu odraslih (u okviru ove službe postoji 9 zdravstvenih ambulanti (Studentska ambulanta, Vranovina, Štitare, Pazarište, Vučiniće, Rajetiće, Odojevce, Pope i Grubetiće) i 6 zdravstvenih stanica u zgradi Doma zdravlja, Bukrešu, Deževi, Šaronju, Lukarima i Trnavi. Na ruralnom području Novog Pazara, nedovoljan je broj zdravstvenih objekata, a postojećim objektima je otežan pristup zbog udaljenosti, specifične konfiguracije terena i loše putne infrastrukture.

Ovakva organizacija ima svojih prednosti i mana. Prednost je maksimalna približenost korisnicima zdravstvenih usluga, pacijentima, a nedostatak je uvećan trošak za održavanje objekata, za obezbeđenje kadrova svih profila, opreme i energenata.

Uspešno je savladan otpor pacijenata prema instituciji izabranog lekara, što je put ka ustanovi porodičnog lekara koji će u budućnosti činiti okosnicu zdravstvene zaštite stanovništva.

Primarna delatnost **Apoteke** se ostvaruje kroz pružanje zdravstvene farmaceutske zaštite osiguranicima RFZI na primarnom nivou u obavezi je da prati i prilagođava svoj rad regulativama RFZO i Vlade RS. Misija ustanove je pružanje farmaceutske usluge visokog standarda u skladu sa smernicama dobre apotekarske prakse i zahtevima korisnika, aktivan doprinos zaštiti zdravlja stanovništva, ali i održavanje uspešnog partnerstva sa osnivačem.

Opšta bolnica obavlja visoko-specijalizovanu, specijalističko-konsultativnu i stacionarnu zdravstvenu delatnost na sekundarnom nivou zadovoljavajući potrebe stanovništva Raškog okruga, i raspolaže sa 360 postelja efektivno, a prema proširenom planu sa 420. Od 700 zaposlenih u Opštoj bolnici 164 je lekara, od toga pet magistara, sedam doktora nauka i dva primarijusa.

Donacijom Ujedinjenih Arapskih Emirata, u maju 2017. godine, otvoren je Dijagnostički centar površine 1400 kvadratnih metara sa najmodernijom magnetnom rezonancom, digitalnim rentgenom, najsavremeniji ultrazvučnim aparatima i digitalnim mamografom. Službe interne medicine, hirurgije i pedijatrije organizovane su na subspecijalističkom nivou.

Krajem 2017. godine, donacijom Turske razvojne agencije (TIKA) i Fonda "Dragica Nikolić" otvoreno je renovirano Odeljenje ginekologije i akušerstva sa savremenim operacionim blokom i kompletno opremljenim operacionim salama što pruža izvanredne uslove za rad.

U okviru opšte bolnice nalaze se : internistički sektor (interna medicina, neurologija, pneumoftizologija, nefrologija sa dijalizom, infektologija), hirurški blok (hirurgija, ortopedija, urologija, ORL i MFH, oftalmologija), zajedničke službe (radiologija, anesteziologija, transfuziologija, biohemijska laboratorija, patologija sa sudskom medicinom, bolnička apoteka), ostale službe (ginekologija i akušerstvo, psihijatrija, pedijatrija, fizikalna medicina, produžena nega-služba za palijativno lečenje).

Značajna zdravstvena ustanova je i **Zavod za javno zdravlje Novi Pazar**, čije su preteče Bakterijska laboratorija osnovana 1920. godine. Na teritoriji grada Novog Pazara, posle 60 godina, 2016. godine osnovan je Zavod za javno zdravlje. Trenutno ima 28 zaposlenih od čega 8 lekara, 2 VSS, 12 SSS i 6 nemedicinskog osoblja.

U zavodu postoje sledeće osnovne organizacione jedinice:

- Centar za promociju zdravlja, analizu i planiranje, organizaciju zdravstvene zaštite i informatiku i biostatistiku u zdravstvu;

- Centar za prevenciju i kontrolu bolesti;

- Centar za higijenu i humanu ekologiju;

- Centar za mikrobiologiju;

- Služba za nemedicinske poslove;

ZZJZ obavlja sledeće delatnosti:

- Stalno praćenje i analizu zdravstvenog stanja, kontrola i organizacija rada zdravstvenih ustanova.

- Epidemiološki nadzor nad zaraznim i najbitnijim nezaraznim bolestima, nadzor nad sprovođenjem imunizacije, zdravstveni nadzor i sanitarni pregledi određenih kategorija lica.

- Monitoring faktora životne sredine: vode za piće, površinske i podzemne vode, otpadne vode, vode za rekreaciju, životne namirnice, predmete opšte upotrebe, vazduh, zemljište, praćenje higijensko-sanitarnih prilika u ustanovama od javnog značaja i unapređenje ishrane stanovništva.

-Učestvuje u poslovima iz oblasti promocije zdravlja, obeležava sve bitne dane iz Kalendara javnog zdravlja i izveštava o tome javnost putem sredstava javnog informisanja.

-Sprovodi zdravstveno-vaspitne aktivnosti nad određenim ciljnim grupama a sve u cilju unapređenja i očuvanja zdravlja stanovništva, u okviru epidemiološkog sektora funkcioniše Savetovalište za HIV i druge polno prenosive bolesti po principu dobrovoljnog, poverljivog, savetovanja i testiranja (DPST);

-Mikrobiološka dijagnostika humanih uzoraka (bakteriološke, virusološke, parazitološke i mikološke analize.)

U ZZJZ Novi Pazar se kao nosiocu preventivne medicinske delatnosti stalno unapređuje kvalitet rada u skladu sa tehničko-tehnološkim dostignućima, složenošću i dinamikom problematike. Značaj preventivne medicine koja je u delokrugu ZZJZ Novi Pazar je u stalnom porastu, otuda i povećana odgovornost za sve aktivnosti navedene ustanove u sistemu zdravstvene zaštite.

Specijalna bolnica za progresivne mišićne i neuromišićne bolesti raspolaže sa najsavremenijom opremom i spada u vodeće rehabilitacione centre u Srbiji, koja obuhvata kompleks bolničko fizikalne medicine. Bogata je hipotermalnim (temperatura do 15 stepeni C), i hipertermalnim vodama, sa temperaturom vode na izvorištu i do 52 step. C. Sa kadrovske strane, angažovani su lekari opšte medicine, kao i specijalisti za neurologiju, pedijatriju, internu medicinu i fizijatriju (ukupno 8 specijalista), kao i ostalo medicinsko osoblje (VSS-16, SSS-35, NSS-11).

Na teritoriji grada Novog Pazara registrovane su **privatne zdravstvene ustanove**: 2 poliklinike, 10 specijalističkih ordinacija, 27 stomatoloških ordinacija i 39 apoteka. Ovo je zavidan broj koji može da predstavlja zdravu konkurenciju i pomoć državnim zdravstvenim ustanovama.

Savet za zdravlje ima sledeće zadatke:

U oblasti zaštite prava pacijenta nadležan je za dom zdravlja na svom području i deo privetne prakse koja pruža zdravstvenu uslugu na području grada (lekarska/stomatološka ordinacija, laboratorija, apoteka, ambulanta, laboratorija za zubnu tehniku) tako što:

- Razmatra prigovore o povredi pojedinačnih prava pacijenata na osnovu dostavljenih i prikupljenih dokaza i utvrđenih činjenica,
- O utvrđenim činjenicama obaveštava podnosioca prigovora i pružaoca zdravstvene usluge na koga se prigovor odnosi i daje odgovarajuće preporuke,
- Razmatra izveštaje savetnika pacijenata, prati ostvarivanje prava pacijenata i predlaže mere za zaštitu i promociju prava pacijenata,
- Podnosi godišnji izveštaj o radu i preduzetim merama za zaštitu prava gradskom veću Novog Pazara i ministarstvu nadležnom za poslove zdravlja, a radi informisanja i ostvarivanja potrebne saradnje izveštaj se dostavlja i Zaštitniku građana, u oblasti javnog zdravlja iz člana 5. Zakona o javnom zdravlju,
- Međusektorska saradnja, koordinacija, podsticanje, organizacija i usmeravanje sprovođenja aktivnosti u oblasti delovanja javnog zdravlja na opštinskom nivou, zajedničkom aktivnošću sa organima grada, nosiocima aktivnosti i drugim učesnicima u sistemu javnog zdravlja,
- Praćenje izveštaja instituta/zavoda za javno zdravlje o analizi zdravstvenog stanja stanovništva na teritoriji grada koja za to namenski opredeli sredstva u okviru posebnih programa iz oblasti javnog zdravlja iz člana 14. Zakona o javnom zdravlju, kao i predlaganje mera za njihovi unapređenje,
- Donošenje predloga plana javnog zdravlja na nivou grada, koji je u saglasnosti sa planom javnog zdravlja na nivou grada, a koji usvaja skupština grada i prati njegovo sprovođenje kroz posebne programe iz oblasti javnog zdravlja,
- Iniciranje i praćenje sprovođenja aktivnosti promocije zdravlja i sprovođenja mera za očuvanje i unapređenje zdravlja, sprečavanja i suzbijanja zaraznih i hroničnih nezaraznih

- bolesti, povreda i faktora rizika na teritoriji grada kroz posebne programe iz oblasti javnog zdravlja,
- Davanje mišljenja na izveštaj o ostvarivanju posebnih programa u oblasti javnog zdravlja, koje donosi grad,
 - Učestvovanje u različitim oblastima delovanja javnog zdravlja u kriznim i vanrednim situacijama iz člana 11. Zakona o javnom zdravlju,
 - Jačanje kapaciteta nosilaca aktivnosti u česnika u oblastima delovanja javnog zdravlja,
 - Obaveštavanje javnosti o svom radu,
 - Davanje podrške radu i razvoju nosioca aktivnosti i učesnika u sistemu javnog zdravlja na teritoriji grada, u skladu sa Zakonom o javnom zdravlju,
 - Izveštavanje Gradskog veća, o svom radu u oblastima delovanja javnog zdravlja (šestomesečno),
 - Podnošenje godišnjeg izveštaja o radu i preduzetim merama Gradskom veću i institutu / zavodu za javno zdravlje u oblastima delovanja javnog zdravlja,
 - Obavljanje i drugih poslova i zadataka u skladu i na način utvrđen odredbama Statuta, Poslovnika Gradskog veća Novog Pazara i odredbama Poslovnika Saveta za zdravlje.

8.3. OBRAZOVANJE

Karakteristika je novopazarskog školskog sistema brojnost i razuđenost školskih objekata, kao i njihova starost, što značajno opterećuje lokalni budžet jer su troškovi održavanja objekata, obezbeđenja opreme, energenata i neophodnog kadra srazmerno veliki.

U okviru javno-socijalne infrastrukture Novog Pazara, veoma važnu ulogu zauzima obrazovanje. U gradu postoje ustanove koje se bave predškolskim, osnovnim, srednjim i visokim obrazovanjem.

U gradu postoji predškolska ustanova "Mladost" koja obuhvata pet objekata (radne jedinice „Mladost”, „Naše dete”, „Dečija radost”, „Pčelica” i „Abu Dabi”). Objekti se nalaze u gradu i u njima se obavljaju delatnosti sa decom jaslenog uzrasta (od 12 do 36 meseci) i sa decom vrtićkog uzrasta (od 3 do 7 godina). Broj dece predškolaca na gradskom području obuhvaćene u celodnevnom boravku (od 11 časova) kao i poludnevnom boravku je 742. Na seoskom području obuhvaćena su pri objektima osnovnih škola, deca pripremnog predškolskog programa kojih ima 413. Ukupan broj dece pripremnog predškolskog programa je 1.155 u predškolskoj ustanovi „Mladost“. Sveukupan obuhvat dece u predškolskim ustanovama u gradu je 2.302 gde se nastava obavlja u 26 objekata.

U predškolskoj ustanovi realizuje se rad sa razvojnim grupama (deca sa teškoćama u razvoju). Broj dece ometene u razvoju na dužem bolničkom lečenju u Novopazarskoj banji je 18 učenika organizovani u jednoj grupi.

Postoji i radi predškolska ustanova pri „Mešihatu“ kao i par čiji su vlasnici privatna lica.

U Novom Pazaru postoji 10 osnovnih škola na gradskom području koje pohađa 12.545 đaka. Na ruralnom području postoji 5 matičnih osnovnih škola, koje ukupno broje 2.190 đaka. Ove matične škole imaju i isturena odeljenja po pojedinim selima.

U Novom Pazaru funkcioniše niža muzička škola „Stevan Mokranjac“ sa 491 đaka, kao i specijalna škola u Novopazarskoj banji.

Imajući u vidu demografski trend depopulacije seoskih sredina, u pojedinim selima se četvororazredna odeljenja osnovnih škola gase.

U osnovnim školama u gradu Novom Pazaru zaposleno je 717 nastavnik i 219 nenastavni radnik. Osnovne škole imaju zadovoljavajuće kapacitete vezane za ljudske resurse.

U Novom Pazaru postoji šest srednjih škola koje imaju 5.230 đaka. Sve ustanove su locirane u samom gradu Novom Pazaru, i ne postoje isturena odeljenja u ruralnom području. U okviru srednjoškolskog obrazovanja, postoji velika raznovrsnost obrazovnih profila, koji se svake upisne godine usklađuje sa potrebama identifikovanim u Zavodu za zapošljavanje.

U srednjim školama radi 521 nastavnika i 126 nenastavnih radnika. Kreiranje novih obrazovnih profila znači i potrebu za zapošljavanjem novih nastavnih kadrova, što može da predstavlja značajan problem u razvoju obrazovanja opštine. Eventualne izmene mogu nastati i kao posledica sprovođenja reforme obrazovanja Republike Srbije.

U Novom Pazaru radi „Gazi Isa Begova“ medresa kao srednje školska ustanova koja broji 7 ženskih i 6 muških odeljenja, a sve ukupno 340 učenika i učenica. U 2017. godini je diplomiralo 55 učenika. U vaspitno-obrazovnom procesu učestvuje 46 profesora i 28 pomoćnog osoblja.

Državni univerzitet u Novom Pazaru spada u najmlađe visokoobrazovne institucije u Srbiji. Osnovan je Odlukom Vlade Republike Srbije u oktobru 2006. godine, sa ciljem da doprinese ravnomernijem i bržem razvoju regiona u Srbiji, obrazovanju mladih i adekvatnijem izboru potrebnih profesija. Prvi je integrisani državni univerzitet u Republici Srbiji a među prvim državnim univerzitetima u Srbiji u aprilu 2008. godine akreditovan za izvođenje osnovnih, master i doktorskih akademskih studija. Nastava se izvodi na ukupno 50 studijskih programa. Danas ima oko 4 000 studenata i 250 nastavnika i saradnika.

Državni univerzitet ima dve zgrade, sa 16.000 m², savremeno opremljene učionice, kabinete i laboratorije sa modernom opremom.

Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru osnovan je 2002. godine, i kao visokoobrazovna institucija je među prvima u našoj zemlji koncipirala sistem studija po modelu zapadnoevropskih zemalja. Naučni rad Univerziteta odvija se preko časopisa, nacionalnih i međunarodnih projekata, tribine i simpozijume koje Univerzitet osniva i organizira. Univerzitet izdaje tri naučna časopisa: Univerzitetska misao, Ekonomski izazovi i Pravne teme.

Univerzitet trenutno ima oko 2.000 studenata i oko 150 nastavnika i asistenata.

8.4. SOCIJALNA ZAŠTITA

Novi Pazar je Grad sa razvijenim sistemom socijalne zaštite. Sistem socijalne zaštite se razvijao više od jednog veka, a cilj mu je pruženje što kvalitetnijih usluga u skladu sa potrebama građana.

Temelj sistema socijalne zaštite čini Centar za socijalni rad koji u Novom Pazaru funkcioniše. Demografska struktura Grada nas svrstava u red gradova mladih. Ali briga o starima jedan od prioriteta Grada. Gerontološki centar „Dom za odrasla i stara lica“ se brine već duže vremena o starijim građanima. Na teritoriji Grada funkcioniše veliki broj udruženja osoba sa invaliditetom, udruženje penzionera i udruženja za pružanje pomoći licima u stanju socijalne potrebe. U prostorijama Centra za socijalni rad funkcioniše i Savez gluvih i nagluvih.

Crveni krst je osnovan 1887. godine u okviru kojeg funkcioniše Narodna kuhinja (ima oko 1 300 najugroženijih korisnika.) Svake godine se beleži porast broja lica koja imaju potrebe za besplatnim obrokom. Lokalna samouprava izdvaja oko 10 miliona godišnje za ove namene i sprovode se programi podele paketa hrane, higijene i sabirne akcije.

Udruženje MNRO nevladina, neprofitabilna organizacija koja postoji duži niz godina prerasla je u instituciju za decu ometene u razvoju. Pored toga što obezbeđuju dnevni boravak od 8-15 časova za decu ometene u razvoju, obezbeđuje se i produženi vikend. Na taj način omogućeno je deci da borave u prostorijama sa prenoćištem sve do nedelje do 16 časova. Kapacitet smeštajnog prostora je za oko 60 korisnika. Za sada usluge koristi oko 40 dece.

8.5. DECA: RANI RAZVOJ KAO IMPERATIV

Rano detinjstvo je najvažnija faza u razvoju celokupnog čovekovog života. Rana iskustva u detinjstvu utiču na zdravlje, razvoj i obrazovanje do kraja života. Postoje jednostavni i delotvorni načini koji omogućavaju optimalan razvoj deteta. Investiranje u decu je važan deo ekonomije tako se povećava verovatnoća da će deca biti uključena u obrazovni sistem i postati odrasle osobe s boljim zdravljem, višim prihodima i većem socijalnom uključenosti.

Razdoblje ranog razvoja deteta nudi posebnu priliku da se preduzmu pravovremene intervencije i time izbegnu ili ublaže problemi u kasnijem razvoju. S obzirom da u ovom periodu važnu ulogu igra roditelj/staratelj, društvena zajednica je dužna osigurati podršku u toj osetljivoj fazi. Balans između posla i porodičnih obaveza teško je postići i tu je neophodan fleksibilan stav svih subjekata, aktera u ovoj fazi razvoja. Zbog toga ulaganje u programe za decu i porodicu ima dalekosežne pozitivne efekte na celokupno društvo. Dobar početak omogućava da deca razviju svoje potencijale, a dobiti koje društvo ima od ulaganja u rani razvoj dece su: veći obuhvat obrazovanjem, veća socijalna uključenost iniži izdaci za zdravstvo i socijalnu zaštitu.

Prema poslednjoj proceni stanovništva u Gradu ima dece od 0-4 godine 7 493, što čini 7,1% ukupnog stanovništva, a dece od 5-9 godina 8 261, odnosno 7,8% od ukupnog stanovništva.

U gradu postoji predškolska ustanova „Mladost“ koja obuhvata pet objekta. Ukupan broj dece pripremnog predškolskog programa je 1.155 a sveukupan obuhvat dece u predškolskim ustanovama u gradu je 2.302 gde se nastava obavlja u 26 objekata.

Zadatak i cilj predškolske ustanove „Mladost“ je da raznolikim vaspitno-obrazovnim programima podstiče intelektualni, socio-emocionalni i fizički razvoj deteta. Da neguje autentične potrebe i individualne sklonosti svakog deteta, da razvije njegove sposobnosti komunikacije i kreativnosti, da proširi detetova znanja o sebi i drugima, kao i svet koji ga okružuje, kako bi se dete uspešno uključilo u društvenu zajednicu. Kroz predškolske ustanove primenjuje se sistem učenja koji je specijalizovan sistem učenja kroz igru, kojem je cilj da stimuliše mentalni razvoj dece, razvoj koordinacije pokreta, motorike, brzine razmišljanja i zaključivanja, ali i sprečavanja poremećaja koncentracije i pažnje i prevenira disleksiju. Ovakav metod učenja doprinosi povećanju funkcionalne pismenosti.

Iako se svake godine izdvaja sve više budžetskih sredstava za finansiranje predškolskog vaspitanja i obrazovanja ipak su dugačke liste čekanja za predškolce za koje nije bilo dovoljno upisnih mesta u PU“Mladost“. Za njih je opcija upis u neki od privatnih vrtića.

Tabela 40. Budžetska sredstva Grada namenjena finansiranju predškolske ustanove „Mladost“

Godina	Ukupno gradski budžet	Sredstva za PU“Mladost“
2014.	1 997 557 000	162 680 000
2015.	2 237 282 000	170 779 000
2016.	2 205 200 000	176 480 000
2017.	2 470 126 000	160 600 850
2018.	2 881 291 000	188 806 000

Izvor: Gradska uprava Novi Pazar, 2018.g.

U Novom Pazaru postoji nekoliko privatnih vrtića: „Kolibri“, „Leptirić“, „Mali princ“ i „Reuda“ čiji je osnivač Islamske zajednice u Srbiji. U gradu ima i više igraonica za malu decu i decu predškolskog uzrasta.

Centar za promociju zdravlja u okviru Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar sprovodi akreditovane programe za škole i vrtiće, kojima promoviše pravilnu ishranu i zdrave stilove života, kojima se podstiče usvajanje zdravstvenih navika u ranom uzrastu.

8.6. MLADI KAO RANJIVA GRUPA

Mladi su u Novom Pazaru prepoznati kao ranjiva grupa i stoga je 2019. godine osnovana Kancelarija za mlade u okviru odeljenja za društvene delatnosti Grada Novog Pazara, dok je 2013.godine postala javna ustanova. Donet je Lokalni akcioni plan za mlade od 2012. -2016. godine. Novi akcioni plan za perid 2018-2021. godine je u izradi. Oblasti koje obuhvata Lokalni akcioni plan za mlade, 2012-2016.god. kao i novi koji je u izradi su: obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, zabava, sport, kultura, rekreacija, informisanje, socijalna politika, bezbednost, slobodno vreme, volonterizam, mladi u ruralnim sredinama, ekologija i održivi razvoj. Donošenje lokalnog akcionog plana za mlada ima za cilj poboljšanje statusa mladih u društvu.

U Novom Pazaru prema proceni iz 2017. godine živi 23 331 mladih (15-29 godina),odnosno, 11 916 muškaraca i 11 415 devojaka, što čini 22,1% ukupnog stanovništva.

U oblasti zdravstva Centar za promociju zdravlja u okviru Zavoda za javno zdravlje organizuje niz aktivnosti i programa za promociju zdravlja i zdravstvenu edukaciju mladih. Takođe se sprovede edukativni programi u srednjim školama o zdravoj ishrani, a u saradnji sa Kancelarijom za mlade od avgusta 2018.godine sprovodi se Program prevencije narkomanije u osnovnim i srednjim školama na teritoriji Grada, koji je organizovan od strane Ministarstva zdravlja, Ministarstva omladine i sporta i Ministarstva unutrašnjih poslova. Predavanja su predviđena za sve učenike sedmog razreda osnovne škole, učenike prvog razreda srednje škole, profesore i roditelje.

U okviru Doma zdravlja Novi Pazar funkcioniše Savetovalište za mlade .

8.7.STARIJI KAO RANJIVA GRUPA

Novi Pazar je Grad sa srednje brojnom populacijom starijih građana, odnosno, onih koji imaju 65 i više godina. Njihov broj je ukupno prema poslednjoj proceni stanovništva iz 2017. godine 10 647, što čini 10,1 % udela u ukupnom stanovništvu, evidentno je da se starosna struktura stanovništva Grada Novog Pazara izrazito povoljna, sa visokim udelom mladog i zrelog stanovništva dok udeo starijih ljudi preko 75 godina u ukupnom stanovništvu Grada Novog Pazara je 3,5% od ukupne populacije Grada.

Ovakva demografska struktura stanovništva nameće pojačanu brigu i aktivnosti usmerene ka starijima kao ranjivoj grupi.

U okviru Centra za socijalni rad je organizovana služba za zaštitu odraslih i ostarelih lica. Socijalna pomoć se pruža ostarelim licima bez porodičnog staranja, bez sredstava za život, ostarelim teže hroničnim obolelima i invalidnim licima, ostarelim licima sa porodičnim problemima, duševno obolelim ostarelim licima, mentalno nedovoljno razvijenim ostarelim licima o kojima brine 8 gerontodomaćica – voditelja slučaja, jedan rukovodilac, jedan koordinator vaninstitucionalnih aktivnosti i vozač.

Podrška i zaštita starijim licima pruža se u okviru Gerontološkog centra Novi Pazar u kojem je zaštićenim stanovanjem je obuhvaćeno 93 starijih lica u jednosobnim stanovima koji su prilagođeni redukovanim sposobnostima lica u poznim godinama. Tehnička prilagođenost se ogleda u svođenju životnog prostora na manju i lakše savladivu kvadraturu, dovoljnu osvetljenost, sa rešenim higijenskim uslovima. Tehničko održavanje, kontinuiran nadzor i brigu o stanovanju vrše službe Gerontološkog centra koji takođe obezbeđuje i zdravstveni nadzor, psiho-socijalnu pomoć i podršku, savetodavni rad, medicinsku negu i pomoć, hobi-terapije i fizikalnu rehabilitaciju, kao i servisne usluge.

Za starije sugrađane su takođe predviđeni i popusti za učlanjenje u Gradsku biblioteku i čitaonicu, pri nabavci ulaznica na kulturne i sportske manifestacije, a preko mnogobrojnih gerontoloških klubova i mesnih zajednica se vrši povoljna i organizovana nabavka ogreva i drugog materijala.

Oktobar je mesec kada se obeležava Međunarodni dan starijih u okviru kojega se održavaju razne manifestacije posvećene starijim sugrađanima u predškolskim ustanovama, obrazovnim i drugim institucijama.Zavod za javno zdravlje u Novom Pazaru stalni je posetioc Gerontološkog centra Novi Pazar.

Za starije sugrađane se u zdravstvenim ustanovama, mesnim zajednicama i drugim mestima organizuju besplatni pregledi, kontrole zdravlja i konsultacije sa lekarima u cilju prevencije i očuvanja i unapređenja zdravlja.

9.BEZBEDNOST U ZAJEDNICI

Za brigu o bezbednosti u zajednici u Gradu je zadužen Savet za bezbednost čiji članove imenuje Skupština Grada. Bezbednost u zajednici je jedna od socijalnih odrednica zdravlja. Pripadnici Policijske uprave na polju bezbednosti saraduju ne samo sa gradskim Savetom za zdravlje, već i sa obrazovnim ustanovama, ustanovama socijalne i zdravstvene zaštite, pravosudnim organima i dr.

Važan pokazatelj bezbednosti u zajednici jeste broj saobraćajnih nezgoda na teritoriji Grada. Pripadnici Odeljenja saobraćajne policije pored preventivnih aktivnosti maksimalno primenjuju i represivne mere preko pojačane kontrole saobraćaja i podnošenja prekršajnih i drugih prijava prekršiocima saobraćajnih propisa.

Tabela 41. Broj saobraćajnih nezgoda na području grada Novog Pazara u 2016, 2017. i 2018. god.

Godina	2016.god.	2017.god.	2018.god.
Broj saobraćajnih nezgoda	349	376	359
Broj saob. nez. samo sa materijalnom štetom	195	174	200
Broj saob. nez. sa nastradalim	154	202	159
Broj poginulih lica	5	4	9
Broj teško povređenih lica	44	40	40
Broj lako povređenih lica	239	228	308
Ukupno nastradalih lica	288	272	357

Posmatrajući strukturu otkrivenih prekršaja u 2016.g., 2017.g. i 2018, godini i podnetih zahteva za pokretanje prekršajnih postupaka, može se zaključiti da su prekršaji u oblasti bezbednosti saobraćaja raznovrsni i gledano po strukturi otkrivenih prekršaja tabela bi izgledala ovako:

Tabela 42. Struktura prekršaja na području grada Novog Pazara u 2016,2017. I 2018.god.:

Struktura prekršaja	2016.god.	2017.god.	2018.god.
Ukupan broj prekršaja	22 407	17 906	15 953
Protiv pravnih i odgovornih lica	14	0	10
Neprop. i nepril. brzina	6 979	7 399	3 239
Vožnja bez potrebne kategorije	299	185	156
Vožnja u vreme zabrane	126	70	59
Vožnja pod dejstvom alkohola	255	348	159
Tehnički neispravna vozila	169	81	18
Nepropisno preticanje	199	118	103
Neregistrovana vozila	355	168	185
Ostali prekršaji iz čl.330,331, 332	0	0	0
Neplaćanje mandatne kazne u zakonskom roku	9 627	5 751	5 152
Nepropuštanje pešaka na pešačko prelazu	2	0	1
Podneti zahtevi za pokretanje prek. postupka	2 233	1 929	1 020
Izdato PNS i PN zapisnika	19 888	15 769	14 630
Neplaćanje kazne u roku od 8 dana	10108	10 017	9 478

Visok stepen motorizacije i mobilnosti je karakteristika za područje koje pokriva Policijska uprava u Novom Pazaru. Prema statističkim podacima stepen motorizacije iznosi 0,90 putničkih automobila po domaćinstvu a mobilnost stanovništva prema CEP-a iznosi 2,44 putovanja po stanovniku u toku dana. U Novom Pazaru se dnevno se ostvari preko 153 000 putovanja (motorizovanih i nemotorizovanih).

Tabela 43. Struktura nastradalih lica u saobraćajnim nezgodama na području koje pokriva Policijska uprava Novi Pazar

Kategorija učesnika u saobraćaju	2014.god.	2015.god.	2016.god.
Vozači motornih vozila	108	124	168
Pešaci	74	85	91
Putnici ukupno	0	0	14
Moped	0	0	14
Biciklisti	15	26	20

Zbog požara na otvorenom prostoru podneta su 3 zahteva za pokretanje prekršajnog zahteva.

Navedeni pokazatelji ukazuju da je osim intenzivnijih kontrola saobraćaja koje se od strane saobraćajne policije sprovode od kraja 2015. godine neophodno veću pažnju posvetiti prevenciji saobraćajnih nezgoda.

Naročita pažnja pored edukacije i kampanje usmerene ka najugroženijim starosnim kategorijama učesnika u saobraćaju – dece i mladih (oprezno ponašanje i pridržavanje saobraćajnih pravila i saobraćajnih ograničenja i znakova) kao i akcenat na najčešće faktore rizika: vožnje u pijanom stanju i neprilagođene brzine. Takođe je neophodno bolje održavanje saobraćajne infrastrukture, putne mreže, trotoara, kao i izgradnja novih biciklističkih staza.

Prema broju izvršenih krivičnih dela Novi Pazar je među gradovima sa nižom stopom kriminaliteta.

Tabeli 44. Broj pravosnažno osuđenih punoletnih i maloletnih lica u Novom Pazaru

PRAVNOSNAŽNO OSUĐENA PUNOLETNA I MALOLETNA LICA, PREMA MESTU IZVRŠENJA KRIVIČNOG DELA									
Novi Pazar godina	Punoletna lica						Maloletna lica		
	svega	krivična dela protiv					svega	krivična dela protiv	
		života i tela	imovine	zdravlja ljudi	bezbednosti javnog saobraćaja	pravnog saobraćaja		života i tela	imovine
2016.	318	24	90	36	10	5	37	9	7
2017.	339	20	111	30	10	4	73	10	14
2018.	217	20	53	22	9	6	22	1	4

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Tabela 45. Evidencija krivičnog dela nasilja u porodici u Gradu Novom Pazaru

Krivični postupci za krivično delo iz čl. 194.	2015	2016	2017
Broj podnetih optužnih predloga	16	14	43

Broj prijavljenih slučajeva	Broj	Godina
Broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja prema deci	12	2016
Broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja prema ženama	44	2016

Broj dece u sukobu sa zakonom (6–17 godina)	63	2016
Stopa dece u sukobu sa zakonom (6–17 godina) (na 1000 dece)	3	2016

Izvor: Profil grada Novog Pazara, 2017.godina

U skladu sa zakonskim odredbama Centar za socijalni rad ima mobilne timove i u Službi za zaštitu dece i omladine i u Službi za zaštitu odraslih i starih osoba, tzv. neodložne intervencije. Mobilni timovi su pripravnici 24 časa dnevno svakog dana. Od početka 2017. godine do 20.11.2017. godine imali su 218 intervencija po pozivu Policijske uprave Novi Pazar.

Ukupan broj neodložnih intervencija u toku 2018. godine, upućene Centru za socijalni rad je 464. Prijave su bile od strane PU Novi Pazar ili od fizičkih lica. Prijave su upućene i telefonskim putem.

Ukupan broj procesuiranih prijavi nasilja u porodici u 2018-oj godini je 109. Od tog broja 77 je vršnjačko nasilje, a 32 slučaja su stara lica.

U toku godine, u Centru za socijalni rad se obradi oko 350 predmeta koji se odnose na zaštitu dece i omladine u sukobu sa zakonom. Naime, u toku pripremnih postupaka kod Višeg suda, pokrenutih prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, kao i dr. postupaka kod sudova i tužilaštava, u zajedničkom radu se u toku godini radi na oko 300 predmeta.

U prekršajnim postupcima, u 130 predmeta su dostavljeni nalazi i stručno mišljenje nadležnom sudu.

Tabela 46. Broj žrtava nasilja u Novom Pazaru

Broj porodica	Deca	Mladi	Odrasli	Stariji	Ukupno
67	67	9	37	6	136

9.1. BROJ UBISTAVA ŽENA NA TERITORIJI GRADA NOVOG PAZARA

Na osnovu podataka koje smo dobili od Uprave Višeg javnog Suda u Novom Pazaru u periodu od 2015. – 2017. godine na teritoriji Grada Novog Pazara nije bilo ubistava u kojim su oštećena lica ženskog pola, ali je u Centru za socijalni rad u 2016. godini prijavljeno 44 slučaja nasilja prema ženama.

10. REKREACIJA I SPORT

Rekreacija i sport u Novom Pazaru imaju bogatu tradiciju. Sport ima ključnu ulogu u svakom društvu kroz doprinos socijalnoj koheziji, prevazilaženju predrasuda, povećanju pozitivnog uticaja na javno mnjenje i širenje etičkih i opštih principa koji se kroz njega prenose. Jedna je od pokretačkih snaga za dostizanje Milenijumskih ciljeva razvoja ljudskog društva, definisanih od strane Ujedinjenih nacija. Sport je važan kako za pojedinca tako i za društveni i kulturni razvoj svake zajednice. Doprinosi ličnom i društvenom razvoju kroz kreativne aktivnosti i rekreaciju, koji služe zadovoljenju čovekove potrebe za fizičkim vežbanjem radi ličnog fizičkog i mentalnog blagostanja. Tesno je povezan sa drugim sferama političkog odlučivanja i planiranja u zajednici kao što su: obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita, lokalno i nacionalno planiranje, umetnost i odmor. Bavljenje sportom i fizičko obrazovanje su osnovna ljudska prava svih građana Republike Srbije i garantuje im se ostvarivanje tih prava. Snaži decu i mlade, kako sa aspekta fizičkog zdravlja, tako i sa psihosocijalnog aspekta, doprinoseći samopoštovanju, razvoju odgovornosti, istrajnosti, usvajanju pozitivnih vrednosti i formiranju zdravih ličnosti.

Sport doprinosi promociji zdravlja i prevenciji hroničnih bolesti, razvoju obrazovanja dece i mladih, rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena, inkluziji i blagostanju osoba sa invaliditetom, a sve sa ciljem da u potpunosti razviju svoje ličnosti kroz fizičko obrazovanje i programe prilagođene njihovim zahtevima.

Građani mogu učestvovati u sportu kao neposredni učesnici u sportskim aktivnostima, što i jeste najvažniji cilj Strategije razvoja sporta u Republici Srbiji za period od 2014. do 2018. godine, ili kao pasivni posmatrači, odnosno gledaoci i ljubitelji sporta.

Ukupan broj sportskih organizacija-klubovi koji deluju na teritoriji Grada je 72. Od tog broja 48 su redovni članovi Sportskog saveza grada Novog Pazara a 24 sportske organizacije su pridružni članovi.

Krovna organizacija svih sportskih klubova, saveza i udruženja u oblasti sporta je Sportski savez grada Novog Pazara. Sportski Savez je osnovan i aktivno deluje od 1996.god.

Školski sport je organizovan u 5 nivoa takmičenja:

1. Školsko prvenstvo (međudodeljensko, izvode ga škole),
2. Opštinsko prvenstvo (16 osnovnih i 6 srednjih škola),
3. Okružno prvenstvo (Novi Pazar, Tutin, Raška, Kraljevo, Vrnjačka Banja),
4. Međuokružno prvenstvo (Raški, Šumadijski, Zlatiborski, Moravički okrug),
5. Republičko prvenstvo ili svake četvrte godine Olimpijske igre školske omladin Srbije.

Osnovni problemi u školskom sportu u gradu Novom Pazaru su:

- nedovoljan broj školskih sala kod osnovnih i srednjih škola, naročito osnovnih na teritoriji grada,
- nedostatak školskih, tj međudodeljenskih takmičenja, kojim bi se povećao broj učesnika u školskom sportu i koja predstavljaju bazu školskog sporta - mali broj sportskih sekcija u školama,
- smanjenje broja učenika u isturenim odeljenjima škola (na seoskim područjima),
- nedovoljna motivisanost profesora fizičke culture,
- slaba zainteresovanost direktora škola za realizaciju vannastavnih, sportskih aktivnosti.

Većina postojećih fiskulturnih sala ne poseduje adekvatne sportske rekvizite i opremu. Nastava se odvija na otvorenim terenima. Od 6 srednjih škola, 3 škole imaju a 3 škole nemaju fiskulturnu salu. S obzirom na ovakvo celokupno stanje sa školskim salama nastave fizičkog vaspitanja se održavaju u salama Sportskog centra Novog Pazara i Sportskoj hali Pendik.

Uslovi za rekreativni sport su postali skuplji pošto je inicijativu u ovoj oblasti sporta preuzeo privatni sektor, pre svega kroz izgradnju dobro opremljenih rekreativnih i fitnes centara. Komercijalizacija je prisutna i u radu sa decom dok je sport invalidnih lica praktično u povoju.

Sportski savez je u 2015. godini realizovao sledeće besplatne programe iz oblasti sporta za sve i sporta za osobe sa invaliditetom: Besplatna školica plivanja, Dani pešačenja, Dan izazova, Turnir u šahu osoba sa invaliditetom u Novopazarskoj banji itd.

Krovna organizacija svih sportskih klubova i udruženja u oblasti sporta je Sportski savez grada Novog Pazara. Sportski Savez je osnovan na Osnivačkoj skupštini i aktivno deluje od 1996.godine. Od pocetka Sportski savez Novi Pazar ima za cilj i zadatak da organizuje sve značajne sportske manifestacije, učestvuje u svim događanjima koja su vezana za novopazarski sport od lokalnog i šireg značaja, da prati rad lokalnih klubova, da koordinira između istih kao i da podržava, prati i pruža sve vrste pomoći kako bi se unapredio sport i fizička kultura u gradu.

Primarni ciljevi saveza jesu omasovljenje sporta, njegova popularizacija kod što većeg broja stanovništva sa posebnim fokusiranjem na mlađu populaciju, na što brojnija okupljanja i organizovanja u sportskim aktivnostima predškolske dece, školske omladine i ostalog građanstva. Takvo društveno opredeljenje u fizičkoj kulturi trasiralo je i jedan od osnovnih ciljeva u radu Sportskog saveza a to je povećanje broja aktivnih učesnika i članova u fizičkoj kulturi.

Sportska infrastruktura Grad Novi Pazar u svom posedu ima značajnu sportsku infrastrukturu.

Fudbalski tereni:

- Gradski stadion (kapaciteta 12.000 mesta)
- Stadion u naselju Šutenovac
- Stadion u Novopazarskoj banji.
- Atletski stadion.

Na Rekreacionom centru nalaze se Sportsko-sajamska ustanova "Pendik", 2264m². U sklopu ove kvadrature postoji velika sala gde se mogu igrati odbojka, mali fudbal, košarka i rukomet, 4 svlačionice i svlačionica za zvanična lica. Kapacitet dvorane je 1.500 gledalaca. Tribine su urađene na južnoj i zapadnoj strani, dok na istočnoj su postavljene pomoćne čelične tribine i platforma za kamere dimenzija 6x2.50x2.20m. U objektu je smeštena uprava sportsko-sajamske ustanove, kao i Kancelarija za mlade. Predviđena je Fitnes sala – teretana i sala za borilačke sportove.

Tereni i objekti koji se nalaze na Rekracionom centru:

Tabela 47. Tereni i objekti koji se nalaze na Rekreacionom centru:

Red. Br.	Naziv	Dimenzije
1.	Mini teren	100m x 50m
2.	Dva odbojkaška terena	2x(18m x 9m)
3.	Tetren za odbojku na pesku	30m x 15m
4.	Tri košarkaška terena	3x828mx15m)
5.	Holmer staza	800m
6.	Stari rukometni teren	40mx20m
7.	Teniski teren	24mx12m
8.	Dva terena na otvorenom	44m ²
9.	Skejt park	40mx20m
10.	klizalište	33mx15m

U vlasništvu grada nalazi se Gradski bazen (veliki baze 50mx25m i mali bazen 15mx12m) kao i bazeni u privatnom vlasništvu. Ukupni kapaciteti su nedovoljni u odnosu na broj stanovnika grada Novog Pazara.

Tabela 48. Objekti koji se nalaze u sportskoj hali na Hadžet

Red.br	Naziv	Dimenzije
1.	Velika sala sa 1200 sedećih mesta	1100 m ²
2.	Mala sala	440m ²
3.	Bife klub	78m ²
4.	Teretana	40m ²
5.	Sala za borilačke poslove	225m ²
6.	Kuglana koja nije u funkciji	640m ²
7.	Prostor oko sportske dvorane	Oko 3ha

11.KULTURA

Kultura i umetnost predstavljaju kreativne načine za edukaciju u oblasti promocije zdravlja pomoću kojih možemo mnogo snažnije da prenesemo poruke i uključimo građane. Kultura doprinosi, sreći, blagostanju, boljem mentalnom zdravlju, kvalitetnom provođenju slobodnog vremena, zbližavanju i povezivanju ljudi, sprečava usamljenost i uključuje različite ljude. Zato je važno da kultura bude dostupna za sve.

Brojna istraživanja kulturnih potreba ukazuju na činjenicu da je podizanje obrazovnog i kulturnog nivoa uslov društvenoekonomskog razvoja i višeg nivoa javnog zdravlja. U kulturi i umetnosti bitnu ulogu igra imaginacija, mašta. Mašta je važna, često i važnija od znanja, jer znanje je ograničeno. Ako se ograničimo samo na znanje, bili bismo osuđeni na stagnaciju, dok je mašta neograničena. Ona daje ideje, ide dalje i često predskazuje budućnost.

Usvajanje određenog kulturnog obrasca podrazumeva i određen životni stil svakog pojedinca koji je zdrav, bezbedan, solidaran, participativan, diferenciran i koji ne dovodi u pitanje nivo zadovoljavanja potreba budućih generacija. Dostizanje željenog nivoa društvenog blagostanja zavisi u prvom redu od usvajanja održivih životnih stilova u društvu, vrednosnih orijentacija, povećanja socijalnog kapitala, od društvenog i kulturnog identiteta.

U Gradu postoji muzej „Ras” koji obiluje raznim predmetima koji oslikavaju prošlost ovog kraja.

Muzička škola „Stevan Mokranjac” je iznedrila i muzički obrazovala mnogo mladih umetnika.

Novopazarsko udruženje likovnih umetnika „Sopoćani”-NULUS, je najstarije udruženje u našem gradu, koje ima bogat i raznovrsatan umetnički život i tradiciju. Udruženje je organizacija koja je spojila profesionalce i slikare amatere i na taj način napravila ambijent za slobodno delovanje nezavisnih umetnika Novog Pazara. Udruženje je osnovano 19.februara 1975. godine pod nazivom Klub likovnih umetnika „Sopoćani” kao likovna sekcija grada pri Radničkom univerzitetu u Novom Pazaru. Likovno stvaralaštvo članova udruženja, godinama su se iskristalisali umetnički afiniteti. Naziv likovne kolonije „Sandžak inspiracija umetnika” determinisan je samim mestom u kojem se održava, poznatom po kulturno-istorijskom i prirodnom nasleđu, po multietičnosti i multikulturalnosti stanovnika koji tu vekovima žive. „Sopoćanska viđenja” spada u kolonije visokog značaja, ne samo zbog dužine trajanja od skoro četiri decenije, već u najvećoj meri zbog umetnika i dela koja su oni tokom boravka ostavili fundusu Kulturnog centra Novi Pazar. Ova tradicionalna manifestacija međunarodnog značaja našoj sredini daje posebnu kulturnu dimenziju, a visok nivo svesti građana o značaju njenog održavanja, doprinosi pozitivnoj interakciji i razmeni informacija tokom boravka učesnika u Novom Pazaru.

Godišnje se raspisuje oglas za neafirmisane umetnike i radovi istih se izlažu u Multimedijalnom centru kao i likovne izložbe.

Pozorište u Novom Pazaru postoji duži period. Predstave izvode ne samo glumci ovog grada već često gostuju i glumci drugih pozorišta.

Tradicionalno se sprovodi manifestacija „Stari Grad” u trajanju od nedelju dana.

Gradska biblioteka u kojoj se pored velikog fonda knjiga održavaju i književne večeru na kojima se promovišu knjige lokalnih pisaca, poseduje i čitaonu za studente i ostala lica koja žele da obogate svoju ličnost čitanjem.

Aktivna kulturno umetnička društva u gradu Novom Pazaru su:

- KUD „Golija“
- KUD „Ras“
- Hor „Đulistan“

U proteklom periodu formirane su i plesne škole koje su brojile veći broj mladih starosti od 3-15 godina.

Svako ulaganje u kulturu je važno, pogotovu u kriznim vremenima, jer se kulturom povećava kreativnost, umetnost, talenat i zdravlje čoveka i tako deluje na uzroke i korene krize koji su duboko moralne i vrednosne prirode, pa tek onda ekonomske, političke, pravne, socijalne i druge vrste.

U savremenom svetu procesi globalizacije nose i opasnosti po kulturu, a to je homogenizacija, standardizacija i nestajanje kulturne raznolikosti što kao reakciju često ima pojavu kulturnog fundamentalizma kao zaštitu izvrsnosti i kulturne specifičnosti. Izlaz je u kulturnoj inkluziji,

odnosno, otvorenosti za druge kulture. Strateški cilj gradske kulturne politike je uvećanje kulturnog kapitala očuvanjem, afirmacijom i prezentacijom kulturne baštine Grada, podsticanje savremenog kulturnog stvaralaštva, unapređenje i dostupnost kulturnih sadržaja, razvoj i negovanje publike, povećanje medijske vidljivosti kulture, kao i umrežavanje kulture sa ostalim društveno-ekonomskim sektorima.

12. MEDIJI

Mediji su bitan partner u aktivnostima javnog zdravlja jer se putem medija promovišu aktivnosti i mere koje doprinose zdravlju. Mediji doprinose da sve akcije i saznanja u oblasti javnog zdravlja dopru do što šireg kruga ljudi, da ih informišu o organizaciji zdravstvenih aktivnosti na brži i lakši način, posebno u oblasti zdravstvene nege, prevencije, brige o starima, promociji porodica sa više dece, kao i permanentnog zdravstvenog obrazovanja. Istovremeno, velika je i odgovornost medijskih poslenika pošto nepotpunim, pristrasnim i neobjektivnim informacijama mogu doprineti podizanju panike i straha. Zbog toga je saradnja sa medijima dragocena i trebalo bi je neprestalno održavati i razvijati.

Na teritoriji grada Novog Pazara postoji 3 televizijske i 4 radio stanice, 3 internet portala i društvenih mreža.

Kada je reč o internetu, postoje procene, prema kojima preko 60% pretplatnika koristi internet, tako da se može pretpostaviti da isti procenat domaćinstava u Novom Pazaru raspolaže internetom, što se u odnosu na pokazatelje za Srbiju može smatrati visokim procentom.

13. VERSKE ZAJEDNICE I ORGANIZACIJE

Uz svoje redovne aktivnosti, verske zajednice mogu u saradnji sa zdravstvenim ustanovama da doprinesu promociji zdravlja. Postoje brojni primeri u kojima verske zajednice mogu da daju podršku u borbi protiv HIV-a i drugih polno prenosivih bolesti, bolesti zavisnosti, imunizacije, obeležavanje važnih događaja u kalendaru javnog zdravlja i akcijama za stare.

U Gradu funkcionišu dve islamske i jedna pravoslavna zajednica.

Visina sredstava koja se dodeljuju verskim zajednicama koje deluju na teritoriji grada Novog Pazara definisana je Odlukom o budžetu grada Novog Pazara za tekuću godinu. Za 2016.god. opredeljena su sredstva od 1.000.000 dinara naglašeno za verske zajednice a u 2017-oj opredeljena su sredstva u visini 14.000.000 dinara za nevladine organizacije u okviru kojih su svrstane i verske zajednice za koje je u pomenutoj godini od navedenih sredstava za verske zajednice opredeljeno 1.500.000 dinara.

Sredstva se dodeljuju putem Javnog poziva kojim su definisani kriterijumi za dodelu sredstava za sufinansiranje projekata.

14. FINANSIRANJE

Poslovi Grada se finansiraju iz izvornih i ustupljenih prihoda, transfera, primanja po osnovu zaduživanja i drugih prihoda i primanja utvrđenih zakonom. Gradu pripadaju izvorni prihodi ostvareni na teritoriji Grada, u skladu sa Zakonom koji uređuje finansiranje lokalne samouprave.

Skupština donosi budžet Grada za svaku fiskalnu godinu, kojim se obuhvataju svi prihodi i druga primanja, zaduživanja i druge finansijske transakcije, rashodi i drugi izdaci, u skladu sa zakonom. Po isteku godine za koju je budžet donet sastavlja se završni račun o izvršenju budžeta Grada.

Odluka o budžetu grada Novog Pazara za 2019. godinu je urađena po novoj metodologiji izrade budžeta koji se zove Programsko budžetiranje. U Odluci o budžetu Grada za 2019. godinu svaka oblast je definisana u okviru programa pod određenim brojem. Oblast zdravstvene zaštite se finansira kroz finansiranje Program 11-socijalna i dečja zaštita za koju je predviđeno 162.400.000 dinara i Program 12 –Zdravstvena zaštita za koju je predviđeno 6.000.000 dinara.

Odluka o budžetu grada Novog Pazara za 2019.godinu je objavljena u „*Službenom listu grada Novog Pazara*“, broj 7/19.

Osnovne škole	112.856.000
Srednje škole	63.355.000
Nastavno rekreativni centar za učenike osnovnih i srednjih škola	3.000.000
Razvoj sporta i omladine	139.650.000
Razvoj kulture i informisanja	218.300.000
Socijalna i dečija zaštita	162.400.000
Zdravstvena zaštita	6.000.000
Poljoprivreda i ruralni razvoj	12.000.000
Fond za zaštitu životne sredine	12.000.000
Razvoj turizma	19.420.000
Kancelarija za mlade	10.330.000
Regionalno pozorište	20.800.000

Očekivanja su da nakon usvajanja Plana javnog zdravlja ,čiji će sastavni deo biti Akcioni plan za sprovođenje ,u kome će biti definisani programi, koji će se za narednu kalendarsku godinu sadržati u Odluci o budžetu grada za narednu godinu

15. STAVOVI I JAVNO ZDRAVSTVENE POTREBE STANOVNIŠTVA I ZAJEDNICE

Slika zdravlja grada Novog Pazara je dopunjena konsultovanjem stanovništva o tome šta oni uviđaju kao problem i koja su moguća rešenja. Prikupljeno je 120 upitnika metodom brze procene u kojoj su učestvovali različite kategorije stanovnici. Prikupljeni upitnici su obrađeni metodom tematske analize kojom su dobijene najčešće pominjane teme. Tokom anketiranja vodilo se računa o starosti ispitanika. Oko 30% mladi, 30% starija lica i ostalo lica srednje dobi. Lista problema definisana je kao:

- javna higijena,
- saobraćaj,
- mentalitet naroda, ponašanje ljudi
- urbanistička nesređenost
- male zarade, mala primanja
- malo vremena za fizičku aktivnost

Kreiranje slike zdravlja je sprovedeno uz konsultovanje građana, njeno praćenje nam omogućava kontinuirano razvijanje i podsticanje partnerstva i motivisanje partnera na učešće u aktivnostima kojima se unapređuju zdravlje građana grada Novog Pazara.

16. SWOT ANALIZA

Pre izdvajanja prioriteta u oblasti javnog zdravlja Grada neophodno je sagledati mogućnosti koje lokalna zajednica ima u datim okolnostima. Alat koji je korišćen u sagledavanju unutrašnjih snaga i slabosti za rešavanje javnozdravstvenih problema, a i za spoljašnje prilike i pretnje koje mogu uticati na ostvarenje javnozdravstvenih ciljeva predstavljen je u tabeli.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Postojanje zakonskih i strateških dokumenata iz oblasti javnog zdravlja - Postojanje ZZJZ Novi Pazar - Agilna lokalna samouprava - Etnička i kulturna raznovrsnost - Sačinjen veliki broj projekata - Dobar geostrateški položaj - Normativna zaokruženost za određene kom. delatnosti i održavanju stambenih zgrada (snabdevanje vodom za piće, snabdevanje toplotnom energijom, preraspodela topl. energije, javni prevoz) - Program razvoja sporta-urađen - Uvećani i savremeno opremljeni prostorni kapaciteti zdravstvenih ustanova (Dijagnostički centar, Služba hitne pomoći) - Bogata kulturna baština, - Spremnost i otvorenost ka inovacijama, - Senzibilitet za potrebe ranjivih grupa, - Razvijen NVO sektor, - Postojanje Rezervata biosvere „Golija”, - Nepostojanje velikih industrijskih zagađivača, - Veliki procenat mladog stanovništva, - Veliki broj izvorišta, lokalnih –vodnih objekata, - Postojanje objekata u okviru komunalne infrastrukture (reciklažni centar, buster stanica, crpne stanice, postrojenje za preči. vode za piće i dr.), - Započet monitoring nad faktorima životne sredine 	<ul style="list-style-type: none"> - Nizak nivo zdravstvene kulture građana - Nedostatak kadra u većini javnih ustanova - Prekomerna administracija, - Nedovoljni tehnički kapaciteti Javnih komunalnih preduzeća za pružanje usluga stanovništvu Grada - Nedovoljna ulaganja u promociju zdravlja, - Neopremljenost doma zdravlja i ZZJZ kako prostorno i nedostatkom oreme - Nepostojanje postrojena za prečišćavanje otpadnih voda, - Nedovoljna pokrivenost u pružanju komunalnih usluga, - Nepostojanje evidencije seoskih vodovoda, nebriga i neadekvatna kontrola istih, - Nedovoljna kontrola higijenske ispravnosti vode sa seoskih vodnih objekata, kao i mere dezinfekcije i sanacije vodnih objekata, - Nedovoljno razvijen informacioni sistem i obučenost za rad na kompjuteru i novijim aparatima, - Neakreditovane zdravstvene ustanove, - Zatvorene školske kuhinje, - Zloupotreba interneta i društvenih mreža, - Nezainteresovanost i nemotivacija rukovodioca projekata, - Nedostatak finansijske podrške ZZJZ NP
ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - Republika Srbija je kandidat za evropsku uniju, dostupnost fondova EU, - Dobra saradnja između lokalnog i republičkog nivoa vlasti, - Uključivanje u mrežu zdravih gradova, - Mogućnost podizanja nivoa svesti o značaju preventivnih pregleda, - Postojanje planske dokumentacije višeg reda (Prostorni plan i Gneralni urbanistički plan), - Mogućnosti za rekreaciju i sport, - Partnerski pristup lokalne samouprave, - Razvoj organske proizvodnje, - Korišćenje geotermalne energije, - Unapređenje reciklažnih aktivnosti, 	<ul style="list-style-type: none"> - Odliv mladih u sve većem broju, - Devastiranje resursa (voda, vazduh), - Neadekvatan model finansiranja zdravstva, - Centralizacija sredstava, - Ekonomska kriza, siromaštvo, - Dugogodišnje neulaganje u bici- ciklistički saobraćaj, - Neadekvatna kategorizacija u zakonima koji preferiraju nerazvijena područja - Zagađenje životne sredine usled štetnog uticaja nehigijenske deponije Golo brdo - Sve veća opterećenost hroničnim nezaraznim bolestima (maligne bolesti dijabetes, kardiovaskularne bolesti, gojaznost),

<ul style="list-style-type: none"> - Urbana obnova, -Uspostavljanje kontinuiranog monitoring faktora životne sredine u skladu sa odgovarajućim zakonskim aktima, - Ponovno uvođenje ishrane u školskim ustanovama, -Povećanje aktivnosti u okviru promocije zdravlja, prevencija bolesti i osnaživanje sredine koja pruža podršku zdravim stilovima života. 	<ul style="list-style-type: none"> -Sve veća opterećenost hroničnim zaraznim bolestima i bolestima zavisnosti (narkomanija , pušenje, alkoholizam, kocka), -Nezdrava ishrana dece tokom boravka u školama, -Sve veći broj dece sa deformitetima kičme, oštećenjima čula vida kao i psihoemocionalnim poremećajima usled prekomernog korišćenja uređaja savremene tehnologije.
---	---

SVOT analiza na osnovu koje su vidljivi unutrašnji i spoljašnji aspekti datosti i mogućnosti uočene u Gradu. Naravno, spisak svih snaga i slabosti, kao i šansi i izazova nije konačan i podložan je stalnim preispitivanjima i dopunama.

DEO DRUGI

1.PRINCIPI I VREDNOSTI

Javno zdravlje je širi koncept od zdravstvene zaštite. Javnim zdravljem se unapređuje kako zdravlje pojedinca, tako i čitave populacije ili zajednice kao i životne sredine. Način i uslovi života najviše utiču na zdravlje, te je neophodno raditi na njihovom poboljšanju i to kroz koordinisane aktivnosti svih sektora. Navedeno čini da javno zdravlje ima izrazito intersektorski karakter.

Osnovni principi na kojima se zasniva strateško planiranje javnog zdravlja Grada Novog Pazara su:

- timski i interdisciplinarni rad,
- intersektorska saradnja i uključenost svih u proces donošenja odluka značajnih za javno zdravlje,
- odgovornost lokalne zajednice za zdravlje,
- prepoznavanje socijalnoekonomskih determinanti i faktora rizika,
- prisustvo svih oblika partnerstva za zdravlje.

Principi i koncepti javnog zdravlja menjali su se tokom vremena i mogu se uočiti 4 razvojne faze:

- higijenska faza (19.vek),
- individualistička faza (20. vek),
- terapijska faza (40-te godine 20.veka),
- novo javno zdravlje(druga polovina 20.veka).

Prva, higijenska faza u razvoju javnog zdravlja se vezuje za poboljšanje higijenskih i sanitarnih uslova u nekoliko evropskih zemalja koja je motivisana pogoršanjem zdravlja stanovništva usled industrijske revolucije. U to vreme veliki broj ljudi živi u gradovima bez odgovarajućih stambenih i sanitarnih uslova, što je dovelo do mnogih epidemija zaraznih bolesti i velikog porasta mortaliteta. Iz tih razloga lokalne vlasti su postavljale lekare na javne dužnosti, čiji je zadatak bio nadzor infektivnih bolesti i pružanje medicinske pomoći siromašnima. Ti gradski lekari se mogu smatrati prvim rukovodstvom javnog zdravlja na lokalnom nivou, a aktivnosti javnog zdravlja su prvenstveno bile usmerene na poboljšanje uslova u životnoj sredini. Veliki doprinos za grad Novi Pazar u tom periodu odigrala je Bakteriološka stanica, kao jedna od penest u Kraljevini SHS.

U drugoj, individualističkoj fazi, aktivnosti javnog zdravlja su usmerene na kontrolu mikroorganizama i unapređenje imuniteta putem imunizacije.

Treća, terapijska faza je započela otkrićem novih lekova (sulfon-amidi, insulinska terapija..) početkom četrdesetih godina prošloga veka. U to vreme je već uspostavljena kontrola nad zaraznim bolestima i „staro javno zdravlje“ počinje da gubi politički značaj i državna sredstva se dominantno usmeravaju ka bolnicama i kurativnoj zdravstvenoj zaštiti. Takva praksa uzrokovala je enormno poskupljenje zdravstvene zaštite, koja nije rezultovala proporcionalnim poboljšanjem zdravstvenog stanja, te je postalo jasno da se uslovi života, kao i ponašanje stanovništva ne smeju zanemariti i da je reorijentacija institucija javnog zdravlja neophodna.

Četvrta faza se označava kao „novo javno zdravlje“, a započela je u drugoj polovini 20. veka i još uvek traje i temelji se na principima strategije „Zdravlje za sve“. Razvoj ove faze uslovljen je pre svega saznanjima o ograničenim efektima kurativne medicine i skupih tehnologija, kao i sve većim socioekonomskim nejednakostima i rizicima po zdravlje. Nejednakosti usporavaju socijalnu mobilnost. Društva velike nejednakosti imaju velike zdravstvene probleme među stanovništvom. U društvima nejednakosti i slabe socijalne mobilnosti ljudi gube svaku nadu, postaju pesimisti, apatični, povlače se iz društvenog života, a sve to nije dobro za zdravo društvo. Novo javno zdravlje se bavi sistematskim pokušajima identifikovanja zdravstvenih potreba i organizacijom sveobuhvatnih zdravstvenih službi. Suština javnog zdravlja je zdravlje populacije i ono uključuje organizaciju osoblja i sredstava za obezbeđenje svih zdravstvenih službi potrebnih za unapređenje zdravlja, prevenciju bolesti, dijagnostiku i lečenje bolesti, kao i rehabilitaciju.

Novo javno zdravlje, pored klasičnih oblasti, nastoji da se bavi problemima koji se odnose na pravično korišćenje zdravstvenih usluga, ekologiju, javno-zdravstvenu politiku, povezanost zdravlja sa socijalnim i ekonomskim razvojem. Novo javno zdravlje definiše zdravlje kao investiciju za postizanje boljeg kvaliteta života u zajednici. Poseban značaj se daje ponašanju pojedinaca u životnoj sredini i uslovima života koji značajno utiču na ovo ponašanje. Novo javno zdravlje se temelji na promociji zdravlja i primarnoj prevenciji, a instrumentalizuje se kroz timski i interdisciplinarni rad, multisektorsku saradnju i sve oblike partnerstva. Javnozdravstveni problemi se rešavaju na svim nivoima, nacionalnom, regionalnom i lokalnom, ali se najveća neposredna korist postiže rešavanjem problema u lokalnoj zajednici.

Pridržavajući se navedenih principa u procesu donošenja Plana javnog zdravlja Grada Novog Pazara za period 2018. – 2025. godinu moguće je težiti vrednostima kao što su:

- humanost, rad, preganost, napor, stvaralaštvo, kreativnost, interaktivnost, tolerantnost, integracija,
- socijalna pravda, jednakost i dostupnost u zdravlju, jer svaki građanin ima pravo na najviši mogući nivo zdravstvene zaštite,
- zasnovanost na činjenicama, dokazima i primenjivost onoga što dokazano doprinosi zdravlju,
- osnaživanje ljudi da budu osposobljeni za unapređenje zdravlja i
- solidarnost.

2.VIZIJA I MISIJA

Vizija javnog zdravlja je zdrav čovek, zdrava populacija u zdravoj životnoj sredini.

Misija javnog zdravlja je da modernizujemo, prikupljamo, proizvodimo i integrišemo znanja upotrebljiva za dobro zdravlje, zdravu životnu sredinu i radnu okolinu.

Javno zdravlje je skup znanja, veština i aktivnosti usmerenih na unapređenje zdravlja, sprečavanje i suzbijanje bolesti, produženje i poboljšanje kvaliteta života putem organizovanih mera društva. Stoga Plan javnog zdravlja (u daljem tekstu: Plan) podstiče unapređenje zdravlja i očuvanja zdrave životne sredine, sprečavanje bolesti i produženje kvalitetnog života stanovništva.

Definicija zdravlja Svetske zdravstvene organizacije: „Zdravlje je stanje sveukupnog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nemoći“.Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nesposobnosti. Zdravstveni problemi u okviru javnog zdravlja u Republici Srbiji se rešavaju na svim nivoima, ali se naj efikasnije rešavanje problema može postići u jedinicama lokalne samouprave.

Na osnovu izazova javnog zdravlja u Novom Pazaru u planu se utvrđuju misija, vizija, principi, opšti i specifični ciljevi, akcioni plan za delovanje, kao i mehanizmi za praćenje i evaluaciju.

Plan javnog zdravlja predstavlja deo Strategije održivog razvoja grada Novog Pazara. Grad Novi Pazar je 2025. godine grad u kojem je zdravlje iznad svega, prioritet svih prioriteta.

Navedeno znači da je zdravlje najveća vrednost koja se uvažava u svim lokalnim politikama i da se donosioci odluka Grada rukovode tom vrednošću, uvek imajući na umu prvenstveno kako će se realizacija bilo koje odluke odraziti na javno zdravlje stanovništva Grada Novog Pazara.

U 2025. godini Grad Novi Pazar je grad zdravih, zadovoljnih ljudi koji beleži rast kvaliteta života i koji žive u kvalitetnijim uslovima spoljašnje sredine. To je grad u kojem se prepoznaju vrednosti prirodnog kapitala, u kojem se investira u ekološki podobne tehnologije, u kojem postoji usklađenost graditeljskog, prirodnog i kulturno istorijskog nasleđa. Grad je okružen prirodnim dobrima, sa razvojem baziranim na tradicionalnim vrednostima, održivom korišćenju resursa, uz mogućnost negovanja zdravih stilova života.

Novi Pazar bi trebalo da postane grad u kome ljudi vole da žive i rade i gde rado zasnivaju porodicu, gde su bezbrižni, gde rađaju decu, gde natalitet ima tendenciju rasta.

Radi ostvarenja navedene vizije građani Novog Pazara imaju zadatak, misiju saradnje na unapređenju zdravlja telesnog, zdravlja u privređivanju, zdravlja prirodne sredine, zdravlja moralnog i duhovnog, jednako potrebnog svima.

Unapređenjem zdravlja i kvaliteta života stvaraju se uslovi za društveno-ekonomski rast i razvoj kroz poboljšanje zdravlja svakog pojedinca i celokupne zajednice.

Uvažavajući činjenicu da na zdravlje utiče veliki broj faktora i izvan zdravstvenog sistema, subjekti iz zdravstvenog sistema će ojačati saradnju sa drugim sektorima i unaprediti vlastite kapacitete za preoblikovanje kako bi se odgovorilo novim javnozdravstvenim potrebama.

Pri realizaciji navedene vizije i misije svi subjekti zdravstvenog sistema su dužni poštovati načelo usmerenosti na pacijenta i prepoznate zdravstvene potrebe i usmeravati svoje delovanje prema prioritetima koji štite temeljna prava pacijenata i osiguravaju dobrobit pojedinca i cele zajednice.

Opšta javnozdravstvena načela obavezuju svakog građanina, te je svaka osoba obavezna brinuti o svome zdravlju, a niko ne sme ugroziti zdravlje drugih.

Dostupnost je temeljno načelo u zdravstvenom sistemu kojim se stanovništvu omogućavaju podjednaki uslovi zdravstvene zaštite, što znači da usluge zdravstvene zaštite moraju biti tako pružene da ih mogu koristiti svi građani nezavisno od stepena obrazovanja koji poseduju, njihovih ekonomskih prilika, verskih uverenja ili nekih drugih ličnih ili društvenih okolnosti koje bi ih onemogućavale da ravnopravno sa drugima koriste zdravstvenu zaštitu.

2.1.OBLASTI DELOVANJA U JAVNOM ZDRAVLJU

U skladu sa zakonom kojim se uređuje javno zdravlje, oblasti delovanja javnog zdravlja su:

- 1) fizičko, mentalno i socijalno zdravlje stanovništva;
- 2) promocija zdravlja i prevencija bolesti i povreda;
- 3) životna sredina i zdravlje stanovništva;
- 4) radna okolina i zdravlje stanovništva;
- 5) organizacija i funkcionisanje zdravstvenog sistema;
- 6) postupanje u kriznim i vanrednim situacijama.

Strategija se prevashodno zasniva na delovanju u okviru promocije zdravlja i prevencije bolesti i povreda.

Sledeći misiju, viziju i principe javnog zdravlja Plan javnog zdravlja Novog Pazara ima sledeće opšte ciljeve u okviru kojih su specifični i operativni ciljevi.

3. OPŠTI CILJEVI

- 1) unapređenje zdravlja i smanjivanje nejednakosti u zdravlju;
- 2) unapređenje životne sredine i radne okoline;
- 3) sprečavanje i suzbijanje bolesti i vodećih rizika po zdravlje stanovništva;
- 4) razvoj akcija promocije zdravlja u zajednici;
- 5) podrška razvoju dostupne, kvalitetne i efikasne zdravstvene zaštite;
- 6) razvoj sistema javnog zdravlja

5. AKCIONI PLAN

Akcioni plan za sprovođenje Plana javnog zdravlja (u daljem tekstu: Akcioni plan) opisuje ukupan spektar aktivnosti koje se preduzimaju u oblasti javnog zdravlja i ostavlja mogućnost da se, paralelno sa implementacijom Plana, aktivnosti dalje razvijaju, unapređuju i evaluiraju.

Aktivnosti koordinira Zavod za javno zdravlje i Savet za zdravlje, a realizacija aktivnosti sprovodiće se prema prioritetima i dostupnosti izvora finansiranja.

1. Unapređenje zdravlja i smanjivanje nejednakosti u zdravlju

1.1. Unapređenje praćenja i evaluacije zdravstvenog stanja i nejednakosti u zdravlju

1.1.1 Savet za zdravlje, izveštavaće i publikovaće godišnje analize zdravstvenog stanja na osnovu pokazatelja zdravstvene statistike, pokazatelja stanja životne i radne sredine, demografskih i socioekonomskih odrednica zdravlja

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvori finansiranja
1.1.1 Vršiti godišnju analizu zdravstvenog stanja i dati predlog prioriternih mera za unapređenje javnog zdravlja	U kontinuitetu	Organizovani sastanci Saveta za zdravlje i članova formirane "koalicije za zdravlje" na kojima će se prezentovati rezultati godišnje analize zdravstvenog stanja stanovništva	Godišnja analiza zdravstvenog stanja	Publikacija Godišnje analize zdravstvenog stanja	Savet za zdravlje, članovi koalicije za zdravlje	Sve institucije koje su članice koalicije za zdravlje	Budžet JLS, ministarstvo zdravlja

1.2 Unapređenje ishrane i fizičke aktivnosti stanovništva grada Novog Pazara (tako da se udeo mladih od 18 godina koji se pravilno hrane i fizički su aktivni uveća za 10%) za period od 5 godina;

1.2.1 Uvesti merenje BODY MAS INDEX –a u redovne sistematske preglede školske dece

1.2.2 Napraviti Plan ponovnog uvođenja zdrave ishrane u osnovnim školama

1.2.3 Obezbeđivanje uslova u svim školskim ustanovama za redovno sprovođenje fizičke kulture

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvori finansiranja
1.2.1.1 U svim školskim ustanovama uvesti merenje BMI kroz redovne sistematske	U kontinuitetu	Merenje VMI obavlja se kroz sve redovne sistematske preglede u osnovnim i	Broj dece kojima je izmeren BMI	Izveštaj o sprovedenim merenjima i rezultatima	LS, Dom zdravlja	ZZJZ, školske ustanove	LS,

preglede		srednjim školama					
1.2.2.1 Napraviti Plan za ponovno uvođenje organizovane ishrane u OŠ	Do 31.12.2021.	Postoji organizovana ishrana upreko 50% osnovnih škola	Broj O.Š. u kojima je organizovana ishrana	Izveštaj o sprovođenju Plana za ponovno uvođenje organizovane ishrane u OŠ	Lokalna samouprava, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete	Lokalna samouprava, Školske ustanove, ZZJZ NP	Lokalna samouprava, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete, Roditelji koji finansira decu
1.2.3.1 Obezbeđivanje uslova u svim školskim ustanovama za redovno sprovođenje fizičke kulture	Do 1.12.2020.	Obezbeđeni uslovi u 6 srednjih škola	Broj škola u kojima su unapređeni uslovi	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima na unapređenju uslova	Lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete	Lokalna samouprava, Školske ustanove,	LS, Ministarstvo sporta, DONATORI,
	Do 31.12.2021.	Obezbeđeni uslovi u 10 O.Š.	Broj škola u kojima su unapređeni uslovi	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima na unapređenju uslova	Lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete	Lokalna samouprava, Školske ustanove,	LS, Ministarstvo sporta, DONATORI
	Do 31.12.2022.	Obezbeđeni uslovi za preostale O.Š.	Broj škola u kojima su unapređeni uslovi	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima na unapređenju uslova	Lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete	Lokalna samouprava, Školske ustanove,	LS, Ministarstvo sporta, DONATORI

1.3 Prevencija i suzbijanje pušenja i izloženosti duvanskom dimu, štetne upotrebe alkohola i zloupotrebe droga (tako da se udeo odraslog stanovništva i mladih od 18 godina koji svakodnevno ili povremeno puše, izloženi su duvanskom dimu u radnoj sredini i na javnom mestu, prekomerno piju alkohol i zloupotrebljavaju droge smanji za 10%) za period od 5 godina;

1.3.1 Kontrola primene važećih propisa i preduzimanja drugih mera u vezi suzbijanja pušenja duvana, konzumiranja alkohola i psihoaktivnih supstanci i igara na sreću maloletnih lica, na lokalnom nivou;

1.3.2 Sprovođenje anketa u cilju određivanja prevalencije (broj školske dece) pušenja, alkoholizma i zloupotrebe PAS u

1.3.3 Podrška Timu za prevenciju narkomanije u školama, kontinuirano

1.3.4 Kontinuirano sprovođenje aktivnosti Tima za prevenciju narkomanije u školama

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvori finansiranja
1.3.1.1 Pojačati kontrolne i kaznene mere nad objektima i licima koja ne poštuju	Od 2019. u kontinuitetu	Povećan broj kontrola i podnetih zahteva za pokretanje prekršajnog postupka	Izveštaj o sprovedenim merama kontrole	Objavljen izveštaj na zvaničnom sajtu Grada o sprovedenim merama kontrole	Lokalna samouprava, Nadležne inspeksijske službe i organi	Lokalna samouprava, Nadležne inspeksijske službe i organi	Budžet lokalne samouprave

propise							
1.3.2.1 Sprovesti ankete u osnovnim (7.razred) i srednjim (1. razred) školama	2020.	Sprovedene ankete u svim osnovnim i srednjim školama	Broj sprovedenih anketa	Podnet izveštaj Savetu za zdravlje NP	Savet za zdravlje, ZZJZ NP, Školske ustanove, Kancelarija za mlade	Lokalna samouprava, ZZJZ NP Savet za zdravlje, Školske ustanove, Kancelarija za mlade	Budžet lokalne samouprave , Donacije 150.000 rsd
1.3.3.1. Edukacije članova tima (50 prosvetnih radnika, 10 zdravstvenih radnika, 2 predstavnika nevladinog sektora, 2 predstavnika MUPa, 2 predstavnika SUDa, 2 predstavnika Centra za socijalni rad. 2 člana Saveta za zdravlje	2019.g. i dalje	Svi članovi Tim za prevenciju narkomanije u školama su edukovani i	Broj edukovanih članova tima	Izveštaj o sprovedenim edukacijama	Lokalna samouprava, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanoveškole	Lokalna samouprava, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanove škole	Budžet lokalne samouprave , Školska uprava- MP 300.000 din
1.3.4. Svake godine u svim osnovnim i srednjim školama ,sprovodiće se edukacije i interaktivne radionice kao i tribine sa roditeljima	2019.g. i dalje	Podignut nivo svesti i znanja o štetnosti psihoaktivnih supstanci i naučene veštine savladavanja socijalnog pritiska	Evaluacioni testovi, broj obuhvaćenih škola, učenika, nastavnika i roditelja edukacijom	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima, analiza evaluacionih testova objavljena na zvaničnom sajtu Grada	Lokalna samouprava, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanove-škole	Lokalna samouprava, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanove škole	Budžet lokalne samouprave , 196.000 rsd

1.4 Unapređenje zdravlja stanovništva u oblastima od vodećeg javno zdravstvenog značaja;

1.4.1 Kontinuirana primena i evaluacija aktivnosti u oblasti ranog fizičkog razvoja i mentalnog zdravlja dece;

1.4.2 Unapređenje preventivne stomatološke zdravstvene zaštite, sprovodi se kontinuirano;

1.4.3 Kontinuirana primena i evaluacija Strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i decom u porodici i u partnerskim odnosima;

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacij	Odgovorne institucije	Institucije koje	Izvori finansiranj
------------	-----	---------------------	-----------	--------------------	-----------------------	------------------	--------------------

				e		učestvuju	a
1.4.1 Kontinuirana primena i evaluacija aktivnosti u oblasti ranog fizičkog razvoja i mentalnog zdravlja dece;	Od 2019.g. U kontinuitetu	Obuhvaćeno 70% dece uzrasta od 6-10 godina	Broj obuhvaćene dece	Izveštaji sa sprovedenih aktivnosti	LS, ZZJZ NP, Dom zdravlja, Predškolske ustanove, školske ustanove	ZZJZ NP, Predškolske ustanove, školske ustanove,	Budžet LS,MZ
1.4.2 Unapređenje preventivne stomatološke zdravstvene zaštite, sprovodi se kontinuirano;	Od 2019.g. U kontinuitetu	Obuhvaćeno preventivnim stomatološkim pregledima 70% dece uzrasta od 6-10 godina	Broj obuhvaćene dece preventivnim stomatološkim pregledima	Izveštaj o sprovedenim stomatološkim pregledima	LS, Dom zdravlja, Predškolske ustanove, školske ustanove	ZZJZ NP, Dom zdravlja, Predškolske ustanove, školske ustanove	Budžet LS,MZ
1.4.3 Unapređenje sistema mera za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i decom u porodici i u partnerskim odnosima;	Od 2019.g. U kontinuitetu	Smanjen broj prijava za krivična dela nasilja u porodici	Broj prijava za krivična dela nasilja u porodici, ili broj žrtava nasilja	Godišnji izveštaj od strane Osnovnog suda u NP	LS, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanove škole	LS, ZZJZ NP, SUD Policijska uprava, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Obrazovne ustanove škole	Budžet LS, Ministarstvo za unutrašnje poslove,

1.5 Unapređenje zdravlja osetljivih društvenih grupa putem razvoja i implementacije dodatnih mera radi smanjenja nejednakosti u zdravlju

1.5.1 Unapređenje pristupačnosti zdravstvenih usluga i dostupnosti zdravstvene zaštite osetljivim društvenim grupama na teritoriji grada Novog Pazara;

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvori finansiranja
1.5.1 Unapređenje pristupačnosti zdravstvenih usluga i dostupnosti zdravstvene zaštite osetljivim društvenim grupama na teritoriji grada Novog Pazara	2019.g. i dalje	Zdravstvene usluge i zdravstvena zaštita je dostupna svim osetljivim društvenim grupama	Broj pruženih zdravstvenih usluga osetljivim društvenim grupama	Godišnja evidencija o sprovedenim zdravstvenim aktivnostima i uslugama ODG	LS,MZ, Dom zdravlja, ZZJZ NP,	LS,MZ	Budžet LS, MZ

2. UNAPREĐENJE STANJA ŽIVOTNE SREDINE

2.1. Praćenje, evaluacija i procena rizika od eventualne izloženosti stanovništva štetnim uticajima životne sredine.

2.1.1. Uspostaviti monitoring (kontinuirani sistem kontrole, ispitivanja kvaliteta i evaluacije) svih faktora životne sredine (vode, vazduha, zemljišta, životne namirnice, predmeti od opšte upotrebe);

2.1.2 Izgraditi Lokalni katastar zagađivača- proizvođača zagađujućih supstanci na teritoriji grada Novog Pazara;

2.1.3. Unapređenje svojstva stambenih zgrada.

Aktivnosti	Rok	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvori finansiranja
2.1.1. Uvođenje kontinuiranog praćenja i ispitivanja zdravstvene ispravnosti vode, vazduha, zemljišta, životnih namirnica, predmeti od opšte upotrebe).	2019.g. - 2021.	Do 2021 Uspostavljen monitoring vode, vazduha, zemljišta, životnih namirnica, predmeti od opšte upotrebe-kontinuirano	Broj i rezultati ispitivanja	Izveštaj godišnjih analiza objavljen na sajtu ZZJZ NP	LS, ZZJZ NP, MZ, ZŽS	LS, ZZJZ NP, MZ, ZŽS	Budžet LS, MZ, ZŽS.
2.1.2 Sprovesti inspekcijske nadzore i identifikovati proizvođače zagađujućih supstanci na teritoriji grada Novog Pazara	2019.g. i dalje	Izrađen lokalni katastar zagađivača na teritoriji grada Novog Pazara	Broj identifikovanih proizvođača zagađujućih supstanci na teritoriji grada Novog Pazara	Sajt gradograda Novog Pazara	LS, ZZJZ NP, MZ, ZŽS	LS, ZZJZ NP, MZ, ZŽS	Budžet LS, MZ, ZŽS, Donatori
2.1.3.1. Sanacija objekata za stanovanje	U fazama: Javni objekti, zgrade kolektivnog stanovanja i individualni objektu	Izvršene sanacije objekata	Broj saniranih objekata	Odluke Skupštine grada Elaborati sanacije	Nadležni organ Gradske uprave	Nadležni organ Gradske uprave Nadležno ministarstvo	LS Donacije

2.2. Unapređenje vodosnabdevanja građana Novog Pazara

2.2.1. Unapređenje vodosnabdevanja na seoskom području

2.2.1.1. Evidencija stanja vodosnabdevanja

2.2.1.2. Snimanje instalacija seoskih vodovoda

2.2.1.3. Izrada projekta stanja seoskog vodovoda

2.2.1.4. Ozakonjenje seoskih vodnih objekata

2.2.1.5. Poveravanje održavanja seoskih vodovoda

2.2.1.6. Izvršiti sanaciju postojećih vodnih objekata koji ne zadovoljavaju sanitarno- higijenske i tehničke standarde

2.2.1.7. Uspostaviti kontinuiranu kontrolu i dezinfekciju vodnih objekata do momenta poveravanja održavanja seoskog vodovoda ovlašćenoj organizaciji

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
2.2.1. Izvršiće se terenski nadzor svih vodnih objekata i uzorkovati voda za ispitivanje na fizičko hemijsku i bakteriološku ispravnost	31.12.2020. g.	Snimljeno stanje vodnih objekata i uzorkovanja voda	Broj registrovanih vodnih objekata i uzoraka vode	Izveštaj o sprovedenim nadzorima i uzorkovanju u vode objavljen na sajtu ZZJZ NP i grada Novog Pazara	LS, ZZJZ NP, predstavnici i mesnih zajednica	LS, ZZJZ NP, Nadležni inspekcijски organi mediji	Budžet LS, donacije
2.2.2. Napraviti kartoteku i bazu podataka vodnih objekata i rezultata zdravstvene ispravnosti vode	31.12.2020. g.	Izgrađena kartoteka i baza podataka vodnih objekata i rezultata zdravstvene ispravnosti vode	Kartoteka vodnih objekata i baza podataka vodnih objekata i rezultata zdravstvene ispravnosti vode	Objavljena kartoteka vodnih objekata na sajtu ZZJZ NP i grada Novog Pazara	LS, ZZJZ NP	LS, ZZJZ NP, mediji	Budžet LS, donacije
2.2.1.1. Angažovanje ovlašćenih organizacija za snimanje podzemnih instalacija	31.12.2020.	Snimljeno stanje poszemnih instalacija	Broj snimljenih objekata	Elaborat o snimljenom stanju predstavljen	LS	Angažovana ovlašćena organizacija	Budžet LS, donacije
2.3.1. Izrada projektne dokumentacije	31.12.2021.	Izrađeni projekti	Broj Projekata	Dostavljeno nadležnom organu za izdavanje	LS	Ovlašćeni projektни biro	Budžet LS, donacije

je				dozvola			
2.4.1 Postupak ozakonjenja	30.05.2021	Građevinsk a dozvola	Broj izdatih dozvola	Upis u Službu za kataster nepokretnosti	LS	Služba za kataster nepokretnosti	Budžet LS, donacije
2.5.1 Postupak poveravanja održavanja seoskih vodovoda	31.12.2021.	Akt o poveravanj u poslova održavanja	Broj donetih akata	Objavljivljn je u sl.listu grada Novog Pazara	Skupština grada	Nadležni organ za komunalne poslove	Budžet LS, donacije
2.6.1. Izvršice se sanacija postojećih vodnih objekata koji nezadovolja vaju sanitarno-higijenske i tehničke standarde	31.12.2021.	Sanirani svi vodni objekti i uspostavlje na kontinuiran a kontrola nad njima	Broj saniranih vodnih objekata	Izveštaj o sprovedeni m sanacijama i nadzorima nad vodnim objektima	LS, ZZJZ NP, JKP „Vodovod“	LS, ZZJZ NP, Nadležni inspekcijski organi	Budžet LS, donatori
2.7.1 Sprovođice se kontinuirana kontrola i dezinfekcije vodnih objekata	U kontinuitetu	Kontrolisa ni i dezinfikov ani vodni objekti kontinuiran o	Broj kontrola dezinfikovani h vodnih objekata	I zveštaj o sprovedeni m merama dezinfekcije V.O.	LS, ZZJZ NP, Nadležni inspekcijsk i organi	LS, ZZJZ NP, Nadležni inspekcijski organi	Budžet LS, MZ

2.2.2. Unapređenje vodosnabdevanja građana gradskog područja

2.2.2.1. Smanjenje gubitka prerađene vode vode za piće

2.2.2.2. Zamena azbestnih cevi

2.2.2.3 Proširenje obuhvata pružanja komunalne usluge-snabdevanje građana vodom za piće

2.2.2.4 Korišćenje voda gradskih česama (Halimača, Biserovača, Grlica i dr.)

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
2.2.2.1.1. Snimanje mreže za vodosnabdevanje građana	31.12.2021 .god.	Elaborat snimljenih podzemnih instalacija vodosnabdevanja	Broj snimljenih mesta Smanjeni gubici vode u m ³	Evidencija JKP „Vodovod i kanalizacija“	Gradska uprava za izvorne i poverene poslove i JKP „Vodovod i kanalizacija“	JKP“Vodovod i kanalizacija“	Grad Novi Pazar JKP „Vodovod i kanalizacija“ Donatori

2.2.2.1.2. Sanacija kvarova- mesta na kojima su nastali gubici vode	31.12.2022 .god. Za 10%	Izveštaj o sanaciji	Broj saniranih mesta Smanjeni gubici vode u m ³	Evidencija JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“ Angažovane ovlašćene organizacije	Grad Novi Pazar JKP „Vodovod i kanalizacija“ Donatori
	31.12.2023 .god. Za 15%.	Izveštaj o sanaciji	Broj saniranih mesta Smanjeni gubici vode u m ³	Evidencija JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“ Angažovane ovlašćene organizacije	JKP“Vodovod i kanalizacije“ Angažovane ovlašćene organizacije
	31.12.2026 .god. Za 15%	Izveštaj o sanaciji	Broj saniranih mesta	Evidencija JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“ Angažovane ovlašćene organizacije	Grad Novi Pazar JKP „Vodovod i kanalizacija“ Donatori
2.2.2.1.3. Povećanje broja domaćinstava koji se snabdevaju sa gradske vodovodne mreže	31.12.2020 .god. Za 10%	Broj priključenih domaćinstava povećan za 10%	Broj priključenih domaćinstava	Evidencija JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“	Ovlašćene organizacije kome se poveri izvođenje radova	Grad Novi Pazar JKP „Vodovod i kanalizacija“ Donatori
	31.12.2022 .god. Za 10%	Broj priključenih domaćinstava Povećan za 10%	Broj priključenih domaćinstava	Evidencija JKP“Vodovod i kanalizacije“	JKP“Vodovod i kanalizacije“	Ovlašćene organizacije kome se poveri izvođenje radova	Grad Novi Pazar JKP „Vodovod i kanalizacija“ Donatori
2.2.2.1.4. Uspostavljanje sistema za upotrebu voda sa javnih	31.12.2026 .god	Urađeno postrojenje za prihvatanje vode i instalacije za distribuciju	Količina vodekoja se koristi za lokalno stanovništvo i za zalivanje zelenih	Objavljuje u „Sl.listu grada Novog pazara“akta za	Gradska uprava Grada	Ovlašćene organizacije kome se poveri izvođenje radova	Grad Novi Pazara Donatori

časama		vode	površina	realizaciju projekta			
2.2.2.1.5. Određivanje sanitarne zone zaštite	31.12.2020 .g.	Elaborato m odredene sanitarne zone zaštite	Rešenje Ministarstva o određivanju zona	Sajt Grada	Gradska uprava za izvorne i poverene poslove Grada	Nadležni organ grada i JKP Ovlašćena organizacija za izradu elaborata	LS, Donatori

2.3. Unapređenje sistema upravljanja otpadnih materija

2.3.1. Izrada lokalnog Plana za upravljanje otpadom u skladu sa regulativom ;

2.3.2. Kontinuirano osnaživanje kapaciteta JKP“ Gradska čistoća“ NP u cilju unapređenja pružanja komunalnih usluga i proširenja obuhvata prostora na kome se vrše usluge odnošenja smeća

2.3.3. Uklanjanje divljih deponija

2.3.4. Sanacija deponije „ Golo brdo“

2.3.5. Sanacija i rekultivacija deponije „ Batnjik“

2.3.6. Unapređenje primarne selekcije otpada

2.3.7. Povećanje količine otpada (selektivnog) za proces reciklaže

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
2.3.1. Izradiće se Plan za upravljanje otpadom u skladu sa regulativom, Proširiti broj naselja u kojima se redovno prikupljaju čvrste otpadne materije (naselje Šutenovac)	2019-2020.g.i dalje	2.3.1. Izrađen Plan za upravljanje otpadom u skladu sa regulativom	Usvajanje Plana	Dokument Plana	LS, JKP „Čistoća“ Novi Pazar	LS, JKP „Čistoća“ Novi Pazar	Budžet LS, MZ, Ministarstvo za zaštitu životne sredine
2.3.2. Kontinuirano osnaživanje kapaciteta JKP „Čistoća“ NP , u cilju unapređenja sistema upravljanja otpadom	2019-2020.g. i dalje	Uvećani kapaciteti JKP Novi Pazar	Broj novozaposlenih , broj novih aktivnosti, opreme – kontejnera, vozila	Dokumentacija o broju novozaposlenih ,broju novih aktivnosti, opreme	LS, JKP Novi Pazar	LS, JKP Novi Pazar	Budžet LS, JKP Novi Pazar
2.3.3 Sanirati divlje	2019.g.	Sanirane divlje	Broj saniranih deponija ,	Izveštaji, publikacije o	LS, JKP	LS, JKP	Budžet LS,JKP

deponije i izgraditi novu deponiju koja je projektovana po standardima	i dalje	deponije i započeta izgradnja nove deponije	projektni nacrt nove deponije	sprovedenim aktivnostima	Novi Pazar	Novi Pazar	Novi Pazar
2.3.4. Izgraditi sistem za prečišćavanje otpadnih voda	2019.g. i dalje	Izgrađen sistem za prečišćavanje otpadnih voda	Nacrt projekta sistema za prečišćavanje otpadnih voda	Publikovano na sajtu grada Novog Pazara	LS, JKP Novi Pazar	LS, JKP Novi Pazar	Budžet LS,JKP Novi Pazar
2.3.5 Uspostaviće se održiv sistem za prikupljanje ambalažnog otpada;	2019.g. i dalje	Uspostavljen sistem za prikupljanje ambalažnog otpada	Količina prikupljenog ambalažnog otpada na godišnjem nivou	Izveštaji o radu reciklažnog centra	LS, JKP Novi Pazar	LS, JKP Novi Pazar	Budžet LS,JKP Novi Pazar

2.4. Unapređenje stanja ostalih faktora rizika životne sredine

2.4.1. Smanjiće se emisija štetnih gasova iz industrije, kućnih ložišta i motornih vozila u odnosu na 2017. godinu za 20%;

2.4.2. Izradiće se mapa izloženosti buke i akcioni planovi za zaštitu od buke;

2.4.3. Smanjenje količine zagađujućih materije u vodu i zemljište.

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
2.4.1.1. Smanjenje koncentracije čađi u vazduhu kroz sistemom manje upotrebe uglja u individualnim domaćinstvima, organizacijama i institucijama i prelazak na drugi prihvatljiv energent	Od usvajanja Plana do kraja 2021.god.	Smanjena koncentracija čađi u vazduhu u odnosu na 2017. Godinu za 20%;	Vrednosti iskazane kroz izveštaj o merenju	Izveštaj o merenju koncentracije čađi	LS, MZ, ZŽS, nadzorni i inspekcijiski organi	LS, MZ, ZŽS, nadzorni i inspekcijiski organi	Budžet LS, MZ, ZŽS Donatori
2.4.1.2. Smanjenje broja vozila koja prolaze kroz centar grada izgradnjom obilaznica	31.12.2026.g	Smanjen broj vozila koji prolaze kroz centar Grada	Broj vozila koji prolazi kroz centar grada/tokom dana	Projekti	LS	LS, nadležno ministarstvo, JP za uređivanje građevinskog zemljišta „Novi Pazar“	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori

2.4.1.3. Obezbeđivanje autobusa na električni pogon za javni prevoz	31.12.2025 . god.	Čistiji vazduh	Broj kupljenih vozila i manji parametri kvaliteta vazduha	Izveštaj o merenju količine zagađujućih materija u vazduhu	LS	LS, nadležno ministarstvo za saobraćaj	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.1.4. Izgradnja ostrva Za bicikla i kupovina bicikala	31.12.2026 .god.	Manji broj vozila na ulice, čistiji vazduh	Broj izgrađenih ostrva, broj bicikala i parametri vazduha brojčano izraženi	Odluka Skupštine Grada o kupovini bicikala i izgradnji ostrava- građevinska dozvola	LS	LS, nadležno ministarstvo za saobraćaj	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.1.5. Izmeštanje toplane koja se nalazi u centru grada	31.12.2025 .god.	Izmeštena toplana	Parametri vazduha-koncentracija zagađujućih materija	Odluka Skupštine grada i građevinska dozvola	JKP „Gradska toplana“ LS	JKP „Gradska toplana“ Nadležno ministarstvo za energetiku	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.2.1. Izrada karte buke sa označenim mestima povećanog nivoa buke	31.12.2020 .god.	Uspostavljen evidencija	Izrađena mapa, karta buke	Zaključak Gradskog veća	Nadležni organ Gradske uprave za izvorne i poverene poslove	Nadležni organ Gradske uprave za izvorne i poverene poslove	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.2.2. Sadnja rastinja – formiranje zelenog pojasa uz putne pravce (ulaz i izlaz iz grada)	31.12.2021 . God.	Formiran zeleni pojas uz putne pravce	Dužina zelenog pojasa	Skica rasporeda sadnica	LS, JP „Putevi Srbije“	LS, JP „Putevi Srbije“, JP za uređivanje građevinskog zemljišta	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.3.1. Izgradnja postrojena za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda	31.12.2026 . god.	Čistiji vodotoci, količina zagađujućih materija u granicama dozvoljenog	Izveštaj o ispuštanju zagađujućih materija u vodotok	Odluka o izgradnju postrojenja, planska dokumentacija	LS, JKP	JS, JKP	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.3.2. Smanjenje ispuštanja zagađujućih materija iz industrijskih postrojenja u vodotoke	31.12.2026 .g.	Čistiji vodotoci, količina zagađujućih materija u granicama dozvoljenog	Izveštaj o ispuštanju zagađujućih materija u vodotok	Izveštaj	LS, preduzetnici, vlasnici postrojenja	LS, preduzetnici, vlasnici postrojenja	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
2.4.3.3. Sanacija septičkih jama	31.12.2023 .g.	Sanirane septičke jame	Analiza stanja	Izveštaj	LS, vlasnici septičkih jama	LS, vlasnici septičkih jama	Vlasnici septičkih jama Donatori

2.4.3.4.	31.12.2026 .g.	Naselja koja se snabdevaju sa gradskog vodovoda imaju urađenu sekundarnu kanalizacionu mrežu	Dužina sekundarne mreže	Evidencija JKP, odluka Skupštine Grada	LS, JKP	LS, JKP	Budžet LS, nadležno ministarstvo Donatori
----------	----------------	--	-------------------------	--	---------	---------	--

2.5. Unapređenje obrazovno-vaspitnih aktivnosti u oblasti očuvanja i unapređenja životne sredine i zdravlja ljudi

2.5.1. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa usmerenih na obezbeđenje higijenski ispravne vode za piće u ruralnim područjima;

2.5.2. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa o značaju očuvanja i unapređenja stanja životne sredine sa akcentom na decu predškolskog i školskog uzrasta;

2.5.3. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa o značaju održavanja lične higijene

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
2.5.1.1. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa usmerenih na značaju higijenski ispravne vode za piće u ruralnim područjima;	2019.g. i dalje	Sprovedene edukacije i podignuta svest ruralnog stanovništva o značaju higijenski ispravne vode	Broj edukacija	Publikovano je putem medija, na sajtu stranice ZZJZ Novo Pazar	LS, ZZJZ Novi Pazar	LS, ZZJZ Novi Pazar	Budžet LS
2.5.2.1. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa o značaju očuvanja i unapređenja stanja životne sredine u predškolskim i školskim ustanovama	Trajni zadatak	Sprovedeni edukativni programi o značaju očuvanja i unapređenja stanja životne sredine u predškolskim i školskim ustanovama	Broj edukativnih programa	Publikovano je putem medija, na sajtu stranice ZZJZ Novi Pazar	LS, ZZJZ Novi Pazar, PU, OŠ	Nadležni organ za zaštitu životne sredine, JKP, Nadležno ministarstvo, nevladine organizacije, Mediji, ZZJZ. OŠ, SŠ, Obdaništa	Budžet LS Donatori

2.5.2.1. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa o značaju očuvanja i unapređenja stanja životne sredine (štetnost upotrebe striza iz proizvodnih pogona, postupanje sa otpadom, značaj pošumljavanja i očuvanja stabla-rastinja)	Trajni zadatak	Povećan nivo svesti kod građana-veći broj posađenih sadnica, čistije ulice, Pravilno postupanje sa strizama	Broj održanih radionica, Okruglih stolova, debata, televizijskih emisija.	Program	Nadležni organ za zaštitu životne sredine, JKP,	Nadležni organ za zaštitu životne sredine, JKP, Nadležno ministarstvo, nevladine organizacije, Mediji, ZZJZ	Budžet LS Donatori
2.5.3. Kontinuirano sprovođenje edukativnih programa o značaju održavanja lične higijene	Trajni zadatak	Sprovedeni edukativni programi o značaju održavanja lične higijene	Broj edukativnih programa	Publikovanje putem medija, na sajtu stranice ZZJZ Novi Pazar	LS, ZZJZ Novi Pazar, PU, OŠ	LS, ZZJZ Novi Pazar, PU, OŠ Nadležno ministarstvo, nevladine organizacije mediji	Budžet LS Donatori

3. Sprečavanje i suzbijanje bolesti i vodećih rizika za zdravlje

3.1. Unapređenje epidemiološkog nadzora nad bolestima, povredama i faktorima rizika

3.1.1. Unapređenje registara lica obolelih od bolesti i stanja od većeg javno zdravstvenog značaja, kontinuirano;

3.1.2. Unaprediti nadzor nad vodećim zaraznim bolestima, do 2021. godine i biće uveden elektronski imunizacioni registar;

3.1.3. Pripremljenost i odgovor na vanredne situacije i opasnosti po zdravlje, kontinuirano;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
3.1.1.1 Kontrolisace se i unaprediti prijavljivanje bolesti od strane ZU	2019.g. god kontinuirano	Unapređen registar lica obolelih od bolesti i stanja od većeg javnozdravstvenog značaja: maligne	Broj registrovanih bolesti	Registar bolesti i stanja od većeg javnozdravstvenog značaja	Sve zdravstvene ustanove u Novom Pazaru	Sve zdravstvene ustanove u Novom Pazaru	Budžet MZ, LS

nadležno m ZZJZ		bolesti,					
3.1.2.1 Kontinuirano sprovođenje nadzora nad vodećim zaraznim bolestima i uvođenje elektronskog imunizacionog registra	2019. god. kontinuirano	Unapređen nadzor nad vodećim zaraznim bolestima : oboljenja slična gripu, akutne res.inf., krvno prenosive virusne zar.bol.	Procedure za nadzore , broj registrovanih u imunizacionom registru	Imunizacioni registar	LS , IZJZ „Batut“	ZZJZ Novi Pazar, Dom zdravlja Novi Pazar , LS	Budžet MZ, LS
Kontinuirano preispitivanje skladu sa aktuelnom situacijom i potrebama	2019. god. kontinuirano	Ažuriran Plan za pripremljenost i odgovor na vanredne situacije i opasnosti po zdravlje	Procedur e i akcioni plan	Publikovan Plan za pripremljenost i odgovor na vanredne situacije i opasnosti po zdravlje	Sve zdravstvene ustanove u Novom Pazaru , Savet za zdravlje	Sve zdravstvene ustanove u Novom Pazaru , Savet za zdravlje	Budžet MZ, LS

3.2. Unapređenje sistema za rano otkrivanje i suzbijanje epidemija;

3.2.1. Obezbediće se održivost primene specifičnih mera suzbijanja epidemija i podrška, kontinuirano;

3.2.2. Obezbediće se standardizacija laboratorijskih procedura u sistemu ranog otkrivanja i suzbijanja epidemija;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
3.2.1. Obezbediće se održivost primene specifičnih mera prevencije i suzbijanja epidemija i podrška, kontinuirano;	2019. god. kontinuirano	Primenjuju se specifične mere za prevenciju i suzbijanje epidemija	Protokoli za prevenciju i suzbijanje epidemija	Istaknuti protokoli na sajtu ZZJZ Novi Pazar	IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar, LS- savet za javno zdravlje	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar, LS Zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove	Budžet MZ, LS Drugi izvori
3.2.2. Obezbediće se standardizacija laboratorijskih procedura u	2019. god. i dalje kontinuirano	Obezbedene standardne laboratorijske procedure u sistemu ranog	Standardne laboratorijske procedure		IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar,	IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar,	Budžet MZ, LS Drugi

sistemu ranog otkrivanja i suzbijanja epidemija;		otkrivanja i suzbijanja epidemija;	za rano otkrivanje epidemija		LS- savet za javno zdravlje	LS- savet za javno zdravlje	izvori
--	--	------------------------------------	------------------------------	--	-----------------------------	-----------------------------	--------

3.3. Unapređenje sprečavanja i suzbijanja hroničnih nezaraznih bolesti i povreda

3.3.1. Unapređenje zdravstvene zaštite u oblasti sprečavanja i suzbijanja kardiovaskularnih bolesti

3.3.2. Unapređenje zdravstvene zaštite u oblasti sprečavanja i suzbijanja dijabetesa sprovodiće se kontinuirano;

3.3.3. Podržavanje i sprovođenje Programa prevencije povreda;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
3.3.1.1 -Uvođenje preventivnih aktivnosti (medijske kampanje , predavanja) u cilju smanjenja faktora rizika za KVB: - pojačati odziv na preventivne preglede kod izabranog lekara	2019. god. i dalje kontinuirano	Povećan broj preventivnih pregleda po izabranom lekaru za 5%	Povećan procenat preventivnih pregleda po izabranom lekaru	Internet stranica ZZJZ Novi Pazar	Dom zdravlja NP ZZJZ	ZZJZ Novi Pazar, LS Zdravstvene ustanove	Budžet LS Drugi izvori
3.3.2.1 -Povećati broj preventivnih pregleda kod izabranog lekara -Povećati broj predavanja na temu „ Prevencija i rano otkrivanje dijabetesa“	2019. god. i dalje kontinuirano	Povećan broj preventivnih pregleda i predavanja	Broj pregleda i predavanja	Internet stranica ZZJZ Novi Pazar	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar, LS	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar, LS Zdravstvene ustanove: Dom zdravlja i ZZJZ NP Školske ustanove	Budžet MZ, LS Drugi izvori
3.3.3.1 Sprovođenje programa prevencije povreda u P.U i O.Š.	Od 2019.g. i dalje u kontinuitetu	Program prevencije povreda se sprovodi u svim PU, OŠ	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima u okviru programa prevencije povreda	Internet stranica ZZJZ Novi Pazar	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar, LS	IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar, LS Zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove	Budžet MZ, LS, Drugi izvori

3.3.4. Podrška skriningu karcinoma dojke i karcinoma grlića materice

SPECIFIČNI CILJ:	Aktivnosti	Rok, početak i kraj	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorne institucije	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
3.3.4.1								
Povećati obuhvat žena koje podležu skriningu karcinoma dojke na 75% u narednih 10 godina	1.1.1 Izraditi proceduru o načinu funkcionisanja Tima za koordinaciju sprovođenja skrininga dojke	2019.	Sačinjena procedura	Procedura	Internet stranica ZZJZ Novi Pazar i Doma zdravlja NP, Opšte bolnice NP i Grada NP	Grad Novi Pazar-Savet za zdravlje, ZZJZ Novi Pazar, Dom zdravlje NP, Opšte bolnice NP	mediji	LS, Drugi izvori
	1.1.2 Izraditi plan o zdravstvenom vaspitnom radu i socijalnoj mobilizaciji žena koje podležu skriningu karcinoma dojke	Do 30.09.. 2019.	Izrađen plan o zdravstvenom vaspitnom radu i socijalnoj mobilizaciji žena zaposlenih u javnom sektoru	Plan o zdravstvenom vaspitnom radu i socijalnoj mobilizaciji žena zaposlenih u javnom sektoru	Podnet izveštaj Savetu za zdravlje o Planu	Grad Novi Pazar-Savet za zdravlje, ZZJZ Novi Pazar, Dom zdravlje NP, Opšte bolnice NP	mediji	LS, Drugi izvori
	1.1.3 Sprovođenje Plana o zdravstvenom vaspitnom radu i socijalnoj mobilizaciji žena *obrazložen je aktivnosti	Od 2019. kontinuirano	Sproveden zdravstvenom vaspitni rad i anketirane žene u predviđenom broju javnih ustanova	Broj predavanja i radionica, broj registrovanih žena	Podnet izveštaj Savetu za zdravlje	ZZJZ Novi Pazar, Dom zdravlje NP,	Grad Novi Pazar-Savet za zdravlje, mediji	Budžet LS, donatori
	1.1.4 Formiranje baze podataka o populaciji žena koje podležu skriningu i	30.01.2021.	Formirana baza podataka i ažurirani zakazani termini za mamografiju	Baza podataka sa terminima za mamografiju	Priložena baza Savetu za zdravlje	Grad Novi Pazar-Savet za zdravlje, ZZJZ Novi Pazar,	Dom zdravlja Novi Pazar	Nadležno ministarstvo za zdravlje

	ažuriranje termina zakazanih mamografija * obrazloženje		afiju			Dom zdravlje NP, Opšte bolnice NP		
	1.1.5 Edukacija još tri radiologa i jednog tehničara koji su obučeni skrining karcinoma dojke	2019.-2020.	Edukovani radiolozi i tehničari za skrining karcinoma dojke			Grad Novi Pazar-Savet za zdravlje, ZZJZ Novi Pazar, Dom zdravlje NP, Opšte bolnice NP		
	Angažovanje stručnih lica za sprovođenje skrininga	U kontinuitetu	Angažovanje stručnih lica	Broj angažovanih stručnih lica	Akt o angažovanju	MZ, LS, opšta bolnica NP	Opšta bolnica	MZ, Grad NP

*1.1.3

Plan zdravstveno vaspitnog rada –Tema „ Ispitivanje znanja, stavova i ponašanja u vezi sa prevencijom karcinoma dojke i grlića materice sastoji se iz:

4. Razvoj akcija promocije zdravlja u zajednici

4.1. Unapređenje znanja i ponašanja populacije u vezi sa očuvanjem i unapređenjem zdravlja i smanjivanjem faktora rizika

4.1.1. Kontinuirano unapređenje sprovođenja zdravstveno vaspitnog rada u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama do 2026. godine;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
4.1.1.1. Izrada Programa zdravstvenog vaspitanja u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama	2019. god.	Znanje i ponašanje populacije u vezi sa zdravljem biće unapređeno	Izveštaj o sprovođenju programa o zdravstvenom vaspitanju upredškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama	Podzakonski akt	Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ, „Batut“, ZZJZ NP, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja	Budžet RS, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete

4.1.1.2. Implementacija . praćenje i evaluacija Programa zdravstvenog vaspiganja u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama	2019-2020. g.	Biće usvojen Programa zdravstvenog vaspiganja u PU, OŠ i SŠ	Programa zdravstvenog vaspiganja u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama	Dokumentacija o sprovedenom programu	Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo o prosvete	Ministarstvo o nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ NP, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja	Budžet RS , Ministarstvo o zdravlja Ministarstvo o prosvete
---	---------------	---	---	--------------------------------------	--	---	---

4.1.2. Kontinuirano unapređenje sprovođenja zdravstveno vaspitnog rada u zdravstvenim ustanovama;

4.1.2.1. Analiza i sprovođenje zdravstveno vaspitnog rada u zdravstvenim ustanovama	2019. godine	Rezultati sprovedenog zdravstveno vaspitnog rada u ZU biće analizirani	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima	Izveštaj o sprovedenim aktivnostima	Ministarstvo zdravlja,	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar	Budžet MZ
---	--------------	--	-------------------------------------	-------------------------------------	------------------------	--	-----------

4.1.3. Sprovođenje se i evaluirati kampanje promocije zdravlja u skladu sa aktuelnim problemima i prioritetima.

4.1.3.1. Izrada plana sprovođenja kampanja promocije zdravlja	2019. godina	Plan sprovođenja kampanja promocije zdravlja biće izgrađen	Plan sprovođenja kampanja promocije zdravlja	Dokument plana	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar	Bužet RS
4.1.3.2. Sprovođenje kampanja promocije zdravlja i evaluacija ankete – ispitivanje stavova i znanja o faktorima rizika na zdravlje	2019. god i dalje	Podignut nivo znanja	Izveštaj o sprovođenju kampanja promocije zdravlja i evaluacija anketa	Dokument - Izveštaj o sprovođenju kampanja promocije zdravlja i evaluacija anketa	JLS., ZZJZ	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar, predstavnici MAS medija, udruženja	Bužet RS

4.2. Unapređenje partnerstva i društvene uključenosti za zdravlje u lokalnoj samoupravi – primena mehanizama za integrisano upravljanje

4.2.1. Savet za zdravlje utvrđivaće predlog plana javnog zdravlja na lokalnom nivou, pratiće godišnje sprovođenje plana kroz posebne programe iz oblasti javnog zdravlja;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor n finansiranja
Praćenje sprovođenja Plana javnog zdravlja od strane Saveta za zdravlje lokalne samouprave		Od 2020.g. Savet za zdravlje će pratiti sprovođenje plana javnog zdravlja	Broj implementiranih programa javnog zdravlja u skladu sa planom	Izveštaj o radu saveta za zdravlje	MZ, LS	ZZJZ Novi Pazar, Savet za zdravlje, druge zdravstvene ustanove, udruženja	Bužet RS I drugi izvori

4.2.2. Formiranje „Koalicije za zdravlje

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor n finansiranja
Potpisivanje protokola o saradnji članova koalicije za zdravlje: Savet za zdravlje, ZZJZ NP, DZ, OB, MUP, SUP, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Udrženje dijabetičara, Školska uprava,	2019.	Potpisan protokol o saradnji i formirana koalicija za zdravlje	Dokument	Objavljen dokument protokola o saradnji na sajtu grada NP	LS, Savet za zdravlje, ZZJZ NP, DZ, OB, MUP, SUP, Centar za socijalni rad, Kancelarija za mlade, Udrženje dijabetičara, Školska uprava,	MEDIJI	Budžet LS

4.3. Razvoj i osnaživanje mreže okruženja koja podržavaju zdravlje i zdrave izbore

4.3.1. Izraditi Program „Zdrav vrtić” na lokalnom nivou:

4.3.2 Izraditi Program „Zdrava škola“ na lokalnom nivou

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
------------	-------------------------------	---------------------	-----------	---------------------	-----------------------	----------------------------	--------------------

4.3.1.1	Izraditi i usvojiti program „Zdrav vrtić“	Do 31.12.2021 . god	Izrađen i usvojen program	Program	Objavljen u „Sl. listu grada Novog Pazara“	LS, Predškolske ustanove	Ministarstva nadležna za poslove : prosvete, rada i socijalnih pitanja, Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ NP , predškolske ustanove	Bužet Republike Srbije M3 PG, donatori
4.3.1.2	Implementacija, praćene i evaluacija programa „ Zdrav vrtić“	Od usvajanja programa do 31.12.2025 .	Program „Zdrav vrtić“ biće implementiran u najmanje 45% predškolskih ustanova	Broj predškolskih ustanova u kojima je implementiran program „Zdrav vrtić“	Dokumentacija, Izveštaj o sprovođenju programa „Zdrav vrtić	LS ,Predškolske ustanove		
4.3.2.1	Izraditi i usvojiti program „Zdrava škola“	Do 31.12.2021 . god	Izrađen i usvojen program	Program	Objavljen u „Sl. listu grada Novog Pazara“	LS, Školske ustanove	Ministarstva nadležna za poslove : prosvete, rada i socijalnih pitanja, Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar , predškolske ustanove	Bužet Republike Srbije M3 PG, donatori
4.3.2.2	Implementacija, praćene i evaluacija programa „ Zdrava škola“	Od usvajanja programa do 31.12.2025 .	Program „Zdrava škola“ biće implementiran u najmanje 45% školskih ustanova	Broj školskih ustanova u kojima je implementiran program „Zdrava škola“	Dokumentacija, Izveštaj o sprovođenju programa „Zdrava škola“			

5. Podrška razvoju dostupne, kvalitetne i efikasne zdravstvene zaštite

5.1. Unapređenje dostupnosti i pristupačnosti zdravstvene službe

5.1.1. Podržaće se osnovni paket zdravstvenih usluga na svim nivoima zdravstvene zaštite;

5.1.2. Ustanoviće se održiva podela rada među zdravstvenim ustanovama;

5.1.4. Obezbediće se jednaka dostupnost i pristupačnost zdravstvenih usluga za celokupno stanovništvo;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
5.1.1. Podržaće se osnovni paket zdravstvenih usluga na svim nivoima zdravstvene	Od 2019.g. i dalje	Podržan osnovni paket zdravstvenih usluga na svim nivoima zdravstvene	Procedure i izveštaji o sprovođenju	Dokumentacija o sprovođenju programu	MZ	Sve zdravstvene ustanove, LS	Budžet RS i ostali izvori

zaštite;		zaštite;					
5.1.2. Ustanoviće se održiva podela rada među zdravstvenim ustanovama.	Od 2019. god i dalje	Postignuti dogovori oko podele rada među zdravstvenim ustanovama	Dogovorena podela rada među zdravstvenim ustanovama	Ugovori	Ministarstvo nadležno poslove zdravlja	Sve zdravstvene ustanove, LS	Budžet RS i ostali izvori
5.1.3. Obezbediće se jednaka dostupnost i pristupačnost zdravstvenih usluga koje su besplatne za celokupno stanovništvo.	Od 2019. god i dalje	Postignuta jednaka dostupnost i pristupačnost besplatnih zdravstvenih usluga za sve građane koji imaju zdravstveno osiguranje	Povećan broj usluga koje se finansiraju sredstvima RFZO a	Zapisnici i izveštaji sa sastanaka i komisija	Savet za zdravlje, sve zdravstvene ustanove	Sve zdravstvene ustanove, LS	Budžet LS i RFZO, ostali izvori

5.2. Unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata

5.2.1. Usvojiće se standardi kvaliteta svih nivoa zdravstvene zaštite;

5.2.2. Akreditovaće se većina zdravstvenih ustanova;

5.2.3. Kontinuirano će se unapređivati procedure za poštovanje prava pacijenata

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
5.2.1. Usvojiće se standardi kvaliteta svih nivoa zdravstvene zaštite;	2019.g.	Definisanje standarda kvaliteta za sve delatnosti na svim nivoima z.z	Definisani standarda kvaliteta za sve delatnosti na svim nivoima z.z	Publikacija sa standardima kvaliteta za sve delatnosti na svim nivoima z.z	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	IZJZ „Batut, ZZJZ Novi Pazar ,sve zdravstvene ustanove	Budžet RS, MZ
5.2.2. Akreditovaće se većina zdravstvenih ustanova	2019.g.i dalje	Akreditacija zdravstvenih ustanova na 7 godina	Akreditovana zdravstvena ustanova na 7 godina	Sertifikat o akreditaciji zdravstvene ustanove na 7 godina	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar,sve zdravstvene ustanove	Budžet RS, MZ
5.2.3. Kontinuirano će se unapređivati procedure za poštovanje prava pacijenata	2019.g.i dalje	Potpuno sprovođenje procedure za poštovanje prava pacijenata	Prigovori pacijenata na nepoštovanje prava	Postojanje procedure za poštovanje prava pacijenata i unutrašnje provere kvaliteta rada	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	IZJZ Batut, ZZJZ Novi Pazar,sve zdravstvene ustanove	Budžet RS,MZ

6. Razvoj sistema javnog zdravlja

6.1. Razvoj i osnaživanje kadrovske kapaciteta u sistemu javnog zdravlja na teritoriji grada Novog Pazara

6.1.1. Obaviće se analiza javnozdravstvenih kadrova, definisati i usvojiti Plan potreba za javnozdravstvenim kadrovima na teritoriji grada Novom Pazaru;

6.1.2. Kontinuirano će se sprovoditi usavršavanje kadrova iz Zavoda javno zdravlje, Doma zdravlja i drugih zdravstvenih ustanova i kadrova institucija izvan sistema zdravstvene zaštite putem akreditovanih akademskih programa iz javnog zdravlja i akreditovanih kurseva kontinuirane edukacije;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
6.1.1. Obaviće se analiza javnozdravstvenih kadrova, definisati i usvojiti Plan potreba za javnozdravstvenim kadrovima na teritoriji grada Novom Pazaru	2019.g . i dalje	Obavljena analiza javnozdravstvenih kadrova, definisani i usvojeni Planovi potreba za javnozdravstvenim kadrovima na teritoriji grada Novom Pazaru, formirana baza podataka	Pristupačnost i operativnost baze	Baza podataka	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar, ostale zdravstvene ustanove	Budžet RS, MZ
6.1.2. Kontinuirano će se sprovoditi usavršavanje kadrova iz Zavoda javno zdravlje, Doma zdravlja i drugih zdravstvenih ustanova i kadrova institucija izvan sistema zdravstvene zaštite putem akreditovanih akademskih programa iz javnog zdravlja i akreditovanih kurseva kontinuirane edukacije	2019.g . i dalje	Usavršeni kadrova iz Zavoda javno zdravlje, Doma zdravlja i drugih zdravstvenih ustanova i kadrova institucija izvan sistema zdravstvene zaštite putem akreditovanih akademskih programa iz javnog zdravlja i akreditovanih kurseva kontinuirane edukacije	Broj obučeni kadrova	Sertifikati o edukaciji	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja	IZJZ „Batut“, ZZJZ Novi Pazar, ostale zdravstvene ustanove	Budžet RS, MZ. Budžet ZZJZ Novi Pazar , Budžeti drugih zdravstvenih ustanova, Projekti EU, Drugi izvori

6.2. Uvećanje prostornog kapaciteta, opreme i razvoj informacionog sistema Zavoda za javno zdravlje

6.2.1. Pomoći finansiranje uvećanja prostornog kapaciteta Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar;

6.2.2. Sve delatnosti Zavoda za javno zdravlje biće akreditovane;

6.2.3. Biće potpuno razvijen informaciono - komunikacioni sistem javnog zdravlja u Zavodu za javno zdravlje i ostalim zdravstvenim ustanovama;

Aktivnosti	Rok, početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvor finansiranja
6.2.1. Pomoći finansiranje uvećanja prostornog kapaciteta Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar	2019.g. i dalje	Pomognuto finansiranje uvećanja prostornog kapaciteta Zavoda za javno zdravlje Novi Pazar	Ugovori o pomoći u finansiranju	Opređeljena sredstva za pomoć u finansiranju	MZ, LS, ZZJZ Novi Pazar	ZZJZ Novi Pazar, LS	Budžet RS, MZ. Budžet ZZJZ Novi Pazar , budžet LS
6.2.2. Sve delatnosti Zavoda za javno zdravlje biće akreditovane	2019.g. i dalje	Akreditacija svih delatnosti Zavoda za javno zdravlje	Broj akreditovanih delatnosti	Sertifikati o akreditaciji	MZ, ZZJZ Novi Pazar	MZ, ZZJZ Novi Pazar	Budžet RS, MZ. Budžet ZZJZ Novi Pazar , budžet LS
6.2.3. Biće potpuno razvijen informaciono - komunikacioni sistem javnog zdravlja u Zavodu za javno zdravlje i ostalim zdravstvenim ustanovama;	2019.g. i dalje	Unapređen : 1.hardverski deo opreme- serverska oprema, računari i drugo;, 2.računarska mreža; 3.softverski deo – operativni sistem, naza podataka i aplikativni softver	Centralizacija informacionog sistema, pristupačne i funkcionalne baze podataka	Postoji adekvatan Informaciono komunikacioni sistem	MZ, ZZJZ Novi Pazar	ZZJZ Novi Pazar, LS, druge zdravstvene ustanove	Budžet RS, MZ. Budžet ZZJZ Novi Pazar , budžet LS, Budžeti drugih zdravstvenih ustanova

6.3. Uspostavljanje održivog finansiranja Zavoda za javno zdravlje i fiskalnih podsticaja za javno zdravstvene aktivnosti

6.3.1. Podržaće se izmene finansiranja Zavoda za javno zdravlje, tako da dominira izvor finansiranja iz budžeta do 60%, putem programa od opšteg interesa;

6.3.2. Predložiće se minimalni skup usluga koje obavlja Zavod za javno zdravlje, a finansira Republički fond zdravstvenog osiguranja, na osnovu doprinosa;

6.3.3. Predložiće se izmene propisa o finansiranju programa javnog zdravlja na teritoriji lokalne samouprave, tako da lokalna samouprava bude u obavezi da finansira programe i aktivnosti javnog zdravlja na svojoj teritoriji;

Aktivnosti	ROK Početak i kraj izvršenja	Očekivani rezultati	Indikator	Izvori verifikacije	Odgovorna institucija	Institucije koje učestvuju	Izvorn finansiranja
6.3.1. Podržaće se izmene finansiranja Zavoda za javno zdravlje, tako da dominira izvor finansiranja iz budžeta do 60%, putem programa od opšteg interesa;	2019.g. i dalje	Izmenjen način finansiranja Zavoda za javno zdravlje, tako da dominira izvor finansiranja iz budžeta do 60%, putem programa od opšteg interesa;	Udeo finansiranja	Zakonski akti, ugovori	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja,	IZJZ Batut., ZZJZ NP, MZ	Budžet RS, MZ
6.3.2. Predložiće se minimalni skup usluga koje obavlja Zavod za javno zdravlje, a finansira Republički fond zdravstvenog osiguranja, na osnovu doprinosa;	2019.g. i dalje	Usvojene minimalne usluga koje obavlja Zavod za javno zdravlje, a finansira Republički fond zdravstvenog osiguranja, na osnovu doprinosa	Broj usluga	Ugovori o usvajanju minimalni skup usluga koje obavlja Zavod za javno zdravlje, a finansira Republički fond zdravstvenog osiguranja, na osnovu doprinosa;	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, Zdravstvenog osiguranja	LS , RFZO, ZZJZ NP	Budžet RS, LS
6.3.3. Predložiće se izmene propisa o finansiranju programa javnog zdravlja na teritoriji Novog Pazara tako da lokalna samouprava bude u obavezi da finansira programe i aktivnosti javnog zdravlja na svojoj teritoriji.	2019.g. i dalje	Usvojene izmene propisa o finansiranju programa javnog zdravlja na teritoriji Novog Pazara tako da lokalna samouprava bude u obavezi da finansira programe i aktivnosti javnog zdravlja na svojoj teritoriji.	Broj finansiranih programa javnog zdravnjlja	Ugovori o finansiranju programa javnog zdravlja	Ministarstvo nadležno za poslove zdravlja, LS	LS	Budžet RS, LS

6. PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE

Praćenje i izveštavanje je neophodno kako bi se uspešno realizovale mere i aktivnosti predviđene Planom javnog zdravlja Grada Novog Pazara do 2026. godine.

Proces implementacije Plana javnog zdravlja mora biti definisan kako bi se osigurao njegov nastavak. Ključni akteri moraju biti svesni svojih uloga i odgovornosti, a izvršna vlast mora dodeliti odgovornosti i finansijska sredstva, tako da se planirane aktivnosti efikasno realizuju. Neophodno je i definisati set merljivih ciljeva, kako bi se pratio napredak, odnosno približavanje ili udaljavanje od zadatah pozicija. Postizanje zadatah ciljeva moraju pratiti sve osobe uključene u proces. Način na koji se proces praćenja i izveštavanja ostvaruje daje živost sistemu upravljanja i praćenja, ostvarujući brojne i raznovrsne relacije u okviru organizacije i van nje.

Proces strateškog planiranja je dinamičan proces, a finalni dokumenti se takođe posmatraju kao dinamični, odnosno, promenljivi alati. Kao garancija navedenog aktivnog pristupa, celokupan proces planiranja bi trebalo da je određen sledećim ciklusima: analize, planiranja, programiranja, implementacije, realizacije, praćenja, procene i ponovne analize, itd.

Posle toga predstoji ponovno preispitivanje pravaca i aktera implementacije, uz prilagođavanje potrebama za izradu sledećeg strateškog dokumenta u oblasti javnog zdravlja.

Faza implementacije Plana javnog zdravlja Grada Novog Pazra se bazira na kombinaciji akcionog plana, organizacione strukture i uključivanju zainteresovanih aktera. Proces praćenja i izveštavanja o realizaciji Plana javnog zdravlja Grada Novog Pazara je inkorporiran i koristi postojeću strukturu u lokalnoj, gradskoj administraciji.

Stepen realizovanosti Plana javnog zdravlja Grada Novog Pazara mora biti stalno praćen i procenjivan preko godišnjih ciklusa evaluacije korišćenjem merljivih pokazatelja i indikatora učinka. Svi ti indikatori su osnova za sistem praćenja i izveštavanja implementacije strategije javnog zdravlja. Indikatori pružaju osnovne informacije i znanja u vezi sa napretkom procesa implementacije strategije i dinamikom izveštavanja. Sve promene indikatora, svi rezultati i godišnje evaluacije moraju biti dostupne svim građanima putem jednostavnog i jasnog izveštaja.

Iniciranje i praćenje sprovođenja aktivnosti Plana javnog zdravlja grada Novog Pazara vršiće Savet za zdravlje.

Praćenje i izveštavanje realizacije Plana javnog zdravlja Grada Novog Pazara 2019 do 2026. godine podrazumeva:

- kontinuirane aktivnosti na prikupljanju podataka za potrebe praćenja indikatora,
- godišnje ažuriranje podataka, popunjavanje i vrednovanje indikatora sa analizom tendencija po pojedinim pokazateljima,
- aktivnosti na praćenju realizacije godišnjih akcionih planova,
- pripremanje izveštaja imenovanom skupštinskom telu grada o efektima realizacije Plana javnog zdravlja, najmanje jednom godišnje,
- pripremanje predloga za modifikaciju pojedinih ciljeva, mera ili programa,
- Skupština Grada godišnje razmatra izveštaj o realizaciji, usvaja akcioni plan za narednu godinu i razmatra eventualne predloge za prilagođavanje programa promenjenim okolnostima.

ZAKLJUČAK

Ceo ovaj proces dovodi do preuzimanja odgovornosti za zdravlje na nivou lokalne zajednice i svih njenih aktera, zato Savet za zdravlje predlaže da se Plan javnog zdravlja usvoji.